

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Кафедра педагогічної майстерності та менеджменту
імені І. А. Зязюна

А. О. Бардінова

**КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ,
ПРАВОВИМИ НОРМАМИ, ОСВІТОЮ**

Полтава
Сімон
2021

УДК 34:37(038)

Б 24

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 7 від 20.12.2021 р.)*

Рецензенти:

Кравченко Любов Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Лемешко Олександр Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Савченко Анатолій Григорович – юрист, адвокат, суддя, голова Октябрського районного суду м. Полтави;

Жалій Тамара Віталіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства, начальник юридичної служби Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Бардінова А. О.

Б 24 Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою : [довідкове видання] / А. О. Бардінова, укладач, за участі М. В. Гриньової. – Полтава : Сімон, 2021. – 169 с.

ISBN 978-617-7803-26-2

У пропонованому словнику зроблена спроба самостійної систематизації матеріалів словникових статей правопросвітницького характеру, в яких акумульовано значний практичний досвід учених, що займалися проблемою розробки юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою та їх практичним застосуванням.

Для менеджерів з управління закладом освіти, вчителів, учнів, студентів, магістрантів, учених, слухачів курсів післядипломної освіти педагогічних працівників, які прагнуть підвищити свій рівень правової компетентності з управління в галузі освіти.

УДК 34:37(038)

ISBN 978-617-7803-26-2

© Бардінова А. О., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021

© Сімон, 2021

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ПРАВОВИМИ НОРМАМИ, ОСВІТОЮ

охоплює:

1. Український алфавіт.
2. Передмову, в якій подаються загальні відомості про створення словника.
3. Корпус словника та його будова.
4. Післямову.
5. Список використаної літератури.
6. Алфавітний покажчик словникових статей.
7. Додатки. Мовою документів.
8. Відомості про видавництво пропонованого словника.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Буква	Назва	Буква	Назва
Аа	[а]	Нн	[ен]
Бб	[бе]	Оо	[о]
Вв	[ве]	Пп	[пе]
Гг	[ге]	Рр	[ер]
Ґґ	[ге]	Сс	[ес]
Дд	[де]	Тт	[те]
Ее	[е]	Уу	[у]
Єє	[йе]	Фф	[еф]
Жж	[же]	Хх	[ха]
Зз	[зе]	Цц	[це]
Ии	[и]	Чч	[че]
Іі	[і]	Шш	[ша]
Її	[йі]	Щщ	[ща]
Йй	[йот]	Ьь	[м'який знак]
Кк	[ка]	Юю	[йу]
Лл	[ел]	Яя	[йа]
Мм	[ем]		

ПЕРЕДМОВА

Сучасні змінні суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні в умовах ринкової економіки, спричинили необхідність посилення захисту прав і свобод її громадян; призвели до створення нового правового простору, що радикально змінили соціальне значення правових знань, без належного рівня яких неможлива свідома участь особи у суспільному та державному житті. Проблеми суспільства диктують необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та її розвитку як правового інструменту й підсистеми громадянського суспільства. А відтак – провідне місце у розв’язанні зазначеної проблеми належить фахівцеві освітньої галузі. При цьому, правова освіченість зазначеної категорії фахівців передбачає більш глибокі знання законодавства в галузі освіти, основ держави і права України. Зокрема, знання про права та обов’язки, про закон і поваги до нього, про писані й неписані (традиційні) принципи й правила поведінки, про право і мораль як важливих компонентів правової культури людини; про феномен права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, й освіти; про основні положення академічної доброчесності як сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися всі учасники освітнього процесу.

Додамо до цього й постійний процес законотворчості на державному рівні, який вимагає від фахівців освітньої галузі вміння мислити правовими категоріями; досконалого знання нормативних актів, якими треба вміло керуватися під час професійної діяльності; вміння розуміти вимоги цих нормативних актів, вміння оперувати термінологічним апаратом галузі права, а отже в цілому – володіти правовою компетентністю. У педагогічній науці під правовою компетентністю розуміють здатність людини ефективно вирішувати проблеми, які виникають у житті, правовими засобами.

Правові знання в цьому контексті слугують основою формування умінь і навичок, необхідних для розв’язання практичних завдань правового характеру. Звідси впливає, що правова

компетентність будь-якого громадянина, передбачає знання ним соціальних норм і правил поведінки людей, що встановлюються і санкціонуються державою. Тому правова освіченість кожної особи стає обов'язковим складником її професійної компетентності та життєдіяльності, тим самим потребує підготовки її в цьому напрямі. На жаль, сучасна система правової освіченості кожної особи в державі не виконує в цілому ці завдання.

З метою заповнити інформаційні прогалини знань особистості з тих чи інших питань правознавчого характеру, захистити суспільні цінності й свої конституційні права спроможний, у певній мірі, створений автором «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою».

Науково-теоретичною базою для створення словникових статей слугували вітчизняні й зарубіжні джерела правопросвітницького характеру; практичні дані діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування; а також низка, створених вітчизняними вченими, словників різного типу та спрямування, аналіз яких здійснювався нами з позиції філософсько-правових, юриспруденції, психолого-педагогічних та інших галузей гуманітарних знань. Це сприяло більш глибокому розумінню змістовної суті юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою, зокрема, феномена права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, освітою. В цьому контексті слід зазначити, що, визначаючи змістовну суть феномена права, вбачаємо виділення принаймні трьох підходів до його розуміння. Так, перший підхід пов'язується з уявленням про права та обов'язки людини в їх історичному розвитку. Про це говорять три найстаріших письмових джерел – Кодекс Гаммурабі; Біблія та Коран, в яких прописані основні принципи права та обов'язки людей. Отже, боротьба за реалізацію прав людини сягає давнини. Утім, юридична кодифікація індивідуальних прав має своїх конкретних попередників в особах Магна арта (1215), Англійського білля про права (1689), Французької декларації прав людини (1789), Білля про права США (1791). Незважаючи на обмеженість цих документів, вони сповідували певні

ідеали людських прав, тим самим відіграли важливу роль в історії прав людини, а отже – в історії людства.

Другий підхід характеризується міжнародним визнанням основних принципів прав людини, які з'явилися після викриття «злочинів проти людства» у другій світовій війні. Винищення нацистською Німеччиною більш як шість мільйонів євреїв, політичних в'язнів та інших «неподібних» – циган, гомосексуалістів, непрацездатних, – жахнули світ. Військові трибунали, проведені того часу в Нюрнберзі та Токіо були лише однією з спроб уникнути цього жаху в майбутньому. Народи чекали гарантій, які б назавжди вберегли світ від посягань на свободу та справедливість. Тому було б дуже важливо визнати, що громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права є універсальними і неподільними та відносилися б до кожної людини в будь-якому куточку світу. Враховуючи це, члени новоствореної на той час Організації Об'єднаних Націй зібралися 1945 року у Сан-Франциско та погодилися працювати для поширення поваги прав людини для всіх. Комісією з прав людини було розроблено комплекс основних положень щодо людських прав. З цією метою 19 грудня 1948 року державами – учасницями ООН – була прийнята Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ), Преамбула якої говорить, що «... визнання гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської сім'ї є запорукою свободи, справедливості та миру в світі».

Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ) інституалізує владу громадянської думки в світі та встановлює універсальні моральні засади, якими оцінюється та формується поведінка держав щодо їхніх власних народів. Творці УДПЛ хотіли надати правам людини сили міжнародного закону. Пізніше, 1966 року, члени ООН підписали два документи: Міжнародний протокол економічних, соціальних прав та Міжнародний протокол громадянських та політичних прав. Разом з УДПЛ вони утворили так званий Міжнародний біль про права.

Інші важливі конвенції були прийняті в розвиток законодавства прав людини, а саме: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Конвенція про ліквідацію всіх

форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенції прав дитини (1989) та Декларація прав на розвиток (1989). Силу та вплив цих документів важко переоцінити. Гноблені народи всього світу знайшли в цих документах підтримку у своїй боротьбі проти колоніалізму та силу утвердження свого права на свободу та незалежність.

Третій підхід пов'язаний з уявленням про сучасні міжнародні закони у сфері прав людини, які відображають криваву боротьбу людства за справедливість та людську гідність. Наразі більшість країн мають систему гарантування справедливості в житті їхніх членів. Зростаюча сила громадянського суспільства, десятки тисяч неурядових організацій в усьому світі на міжнародному, регіональних, національних та місцевих рівнях активно здійснюють моніторинг, захист, пошук шляхів повної реалізації людських прав на всіх рівнях суспільства. І хоча кожна група відображує лише один аспект, наприклад, юридичний захист чи навчання людським правам, але всі разом вони посилюють та впроваджують основні принципи, викладені в Універсальній Декларації Прав Людини. Вони стверджують для всіх народів «право бути Людиною», про яке Елеонор Рузвельт сказала: «Де, власне, починаються права людини? В невеличкому місці поруч із домом...» (Елеонор Рузвельт. Велике питання, Нью-Йорк, 1958).

Такий підхід до побудови словникових статей уможлиблює більш глибоке розуміння й використання механізмів захисту прав людини як системи загальнолюдських цінностей, які гарантуються міжнародними та національними законодавчими актами.

Основні механізми захисту прав людини на національному рівні закріплено в головному документі по захисту прав людини – Конституції України.

Анастасія БАРДІНОВА

КОРПУС СЛОВНИКА ТА ЙОГО БУДОВА

А

Абсолюція – це постанова суду, що звільняє підсудного від покарання.

Автономія – право самостійного управління, розв'язання державних питань певною частиною держави (населення).

Авторство – належність твору, проекту, винаходу і т. ін. певному авторові.

Авторське право – система юридичних норм, які регулюють немайнові і майнові правовідносини, зв'язані зі створенням і використанням наукових винаходів, творів літератури і мистецтва.

Авуари – це: 1. Грошові ресурси банку, які є на його рахунках у закордонних банках в іноземній валюті. 2. Різні активи (гроші, чеки, векселі, перекази, акредитиви), якими здійснюються платежі. 3. Вклади приватних осіб та організацій у банках.

Агент – це: 1. Юридична або фізична особа, яка здійснює певні організації за дорученням іншої особи (або організації), за її рахунок та від її імені виконує різні завдання. 2. Таємний співробітник іноземної розвідки, шпигун, резидент. 3. Особа, яка діє в чийсь інтересах, є чийсь ставлеником.

Агресія – це застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави.

Агресор – це нападник, загарбник, той, хто вдається до агресії.

Адаптація – це звикання кого-небудь до нового середовища, нових умов (роботи, побуту, відпочинку тощо).

Адвокат – це юрист, який веде чийсь судову справу, захищає обвинуваченого на суді, а також консультує з правових питань.

Адвокатура – добровільне об'єднання громадян, які ведуть адвокатську діяльність з метою надання юридичної допомоги фізичним і юридичним особам.

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і юридичних осіб, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (проступок), певного заходу державно-правового примусу – адміністративного стягнення.

Адміністративне затримання – примусове короткочасне обмеження особистої свободи осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою запобігання шкідливим наслідкам, забезпечення наступної відповідальності правопорушника.

Адміністративне право – це галузь права, що об'єднує сукупність норм, які визначають принципи та порядок діяльності органів державного управління, регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів (підтримка громадського порядку, охорона державної безпеки, управління сфери сільського господарства, соціально-культурного будівництва), між громадянами та органами державного управління, між суспільними організаціями та органами державного управління тощо.

Адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративне стягнення – примусовий захід державного впливу (міра відповідальності), що застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (проступок).

Адміністративний акт – акт управління (акт, постанова, наказ, інструкція і т. ін.) органа державного управління (посадової особи), виданий ним при здійсненні виконавчо-розпорядчої діяльності.

Адміністративний арешт – адміністративне стягнення, що застосовується за окремі види адміністративних правопорушень на строк до 15 діб.

Адміністративний суд – це: 1. Державний орган судової влади в Україні, завданням якого є здійснення правосуддя у сфері публічного управління. В цьому й полягає призначення принципів правосуддя, в тому числі й принципів адміністративного суду. 2. Спеціальний суд для вирішення спорів між громадянами та адміністративними органами в процесі державного управління.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території країни на окремі частини – адміністративно-територіальні одиниці (краї, провінції, штати, департаменти, області, райони тощо), на основі якого створюються і діють органи державної влади та місцевого самоврядування.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічні свободи – право викладачів вищих навчальних закладів, зокрема, університетів, проводити навчальну й наукову роботу, керуючись своєю совістю, без обмежень з боку держави, а також право студентів на самоврядування і вибір навчальних програм і навчальних курсів.

Академічні свободи педагогічних, науково-педагогічних працівників, студентів, курсантів, аспірантів, докторантів окреслені законом України «Про вищу освіту». В законі сформульовані їхні права та обов'язки і гарантії держави щодо цих прав.

Акти громадянського стану – засвідчені державою факти народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, усиновлення, встановлення батьківства, а також зміни імені, по батькові та прізвища.

Активне виборче право – право громадянина на участь з вирішальним голосом в обранні виборних державних представницьких органів.

Активність (лат. *activus* – діяльний) – риса особистості, що характеризується енергією впливу людини на навколишній світ і подоланням перешкод на шляху до мети.

Аліменти – грошове утримання, яке у встановлених законом випадках (шлюбу, доведення батьківства тощо) одні особи зобов'язані надавати іншим у розмірі, передбаченому законом.

Альтернативна (невійськова) служба – державна служба поза Збройними Силами чи іншими військовими формуваннями, що запроваджується замість проходження військової служби.

Амністія – повне або часткове звільнення від покарання та його правових наслідків або пом'якшення покарання певної категорії засуджених осіб, припинення порушеного кримінального переслідування, а також зняття судимості з осіб, які відбули покарання або звільнені від покарання.

Анексія – насильне загарбання, приєднання державою частини або всієї території, що належить іншій державі.

Анкетування (лат. *enquerere* – розслідувати, читати) – метод збирання фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально розробленою програмою.

Апеляційний суд – це судовий орган, який займається переглядом справ, рішень, вироків, які не вступили в законну силу. Апеляційний суд проводить повторне дослідження доказів і має право або затвердити раніше винесені рішення чи винести нове.

Апеляція – це: 1. Одна з форм оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, яка має право переглядати справу. 2. Апеляція – оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції перед вищою.

Апологет – захисник кого-, чого-небудь.

Апологія – усний або писемний захист, вихваляння кого-, чого-небудь.

Апропріація – привласнення, заволодіння.

Арбітраж – орган, що займається розглядом суперечок між установами та підприємствами.

Арбітражні суди – спеціалізована структура судової системи в Україні, створена з метою здійснення правосуддя в господарських відносинах.

Арешт (взяття під варту) – запобіжний захід, що застосовується у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад один рік а у виняткових випадках і на строк не більше одного року.

Аутентичне тлумачення закону – роз'яснення закону самим законодавчим органом, а тому виконання його обов'язкове.

Б

«Болонський процес» – це діяльність Європейських країн, спрямована на узгодження систем вищої освіти цих країн. Основний зміст Болонської декларації, прийнятої 19 червня 1999 року, полягає в тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2021 року привести свої освітні системи у відповідність до єдиного стандарту, який базується в основному на положеннях міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО).

Багатоступеневі вибори – спосіб проведення виборів, за якого виборці не мають безпосереднього впливу на результати виборів,

оскільки на наступних ступенях виборчої кампанії до вибору кандидатів допускаються обрані виборцями представники – «виборщики», результати голосування яких є вирішальними.

Базисні риси управління – мета, команда, зворотній зв'язок.

Бандитизм – це організація озброєної банди людей з метою нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, так само участь у такій банді або вчинюваному нею нападі.

Бездіяльність – суспільно небезпечна, усвідомлена вольова пасивна поведінка особи, тобто невиконання особою покладеного на неї обов'язку діяти певним чином.

Безпосередня демократія – сукупність форм прямого волевиявлення громадян, певних соціальних груп у питаннях державного і суспільного життя; пряме здійснення волі громадян щодо управління державою і суспільством.

Бесіда – розмова, обмін думками між двома чи кількома особами.

У педагогіці – це метод навчання, за якого викладач за допомогою вміло поставлених запитань спонукає студентів до відтворення набутих раніше знань, самостійних висновків і узагальнень на основі засвоєного матеріалу.

Біблія – Святе Письмо. Збірник різних за характером та часом написання творів, які християнство та іудаїзм (частково) визнають священними.

Білль – законопроект, що вноситься на розгляд законодавчих органів, а також назва деяких конституційних актів (у Великобританії, США та деяких інших країнах).

Біхевіористична теорія – напрям у психології, для якого предмет психології – поведінка людей, механічна реакція у відповідь на зовнішні подразнення.

Бланкетна диспозиція – диспозиція, яка не визначає ознак, зафіксованого даною статтею Кримінального Кодексу, злочинного діяння, а відсилає до інших правових актів (законам, постановам тощо).

Браконьєрство – один із видів злочинів проти навколишнього середовища, зокрема, незаконне полювання, яке здійснюється в заборонений час, у недозволених місцях, забороненими методами і способами.

Булінг – це жорстка форма взаємовідносин, яка ґрунтується на насильницьких діях, дискримінації, агресії тощо.

В

Вердикт – вирок, ухвала щодо винності або невинності підсудного.

Верховенство закону – провідна роль акту вищої юридичної сили у правовій системі, зокрема в системі джерел права. **В.з.** проявляється в тому, що всі інші нормативні акти повинні відповідати закону і не суперечити йому.

Верховенство права – забезпечення всією системою державної влади визнання і реалізації вимог права у різних сферах своєї діяльності (законодавчої, виконавчо-розпорядчої, судової), а також в усіх сферах політичного і суспільного життя.

Вето – усна або письмова заборона, накладена на певне рішення органом чи особою, які мають на це повноваження.

Виборча система – порядок формування складу виборних органів держави.

Виборче право – конституційне право громадян брати безпосередню участь у виборах.

Виборчий ценз – визначені законодавством обмежувальні умови залучення громадян до участі у виборах (вік, стан психічного здоров'я тощо).

Види юридичної відповідальності – це законом передбачено юридичну відповідальність: кримінальну, цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну. До юридичної відповідальності можуть притягатися не тільки дорослі, але й діти. Так, за систематичні пропуски уроків, зриви дисципліни учні, уже починаючи з 11 років можуть нести покарання в дисциплінарному порядку.

Виконавча влада – це: 1. Складова частина владних структур держави, головною функцією якої є організація державно-владної виконавчо-розпорядчої, підзаконної діяльності для практичного здійснення завдань держави у господарській, соціально-культурній та адміністративно-політичній галузях. 2. Виконавча влада – це одна з гілок державної влади, якій делеговано сукупність повноважень з управління державними справами (контрольні, адміністративні, виконавчі, розпорядчі тощо). Основними функціями виконавчої влади є: виконавча та розпорядча функції.

Виконавча функція виконавчої влади – це виконання нормативно-правових актів, ухвалених законодавчим органом.

Розпорядча функція виконавчої влади – це здійснення управління державою через видання підзаконних нормативно-правових актів і вказівок щодо виконання певних дій.

Вина – психічне ставлення суб'єкта права до здійснюваних ним діянь чи бездіяльності та їх наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Виправно-трудові установи – спеціальні установи, на які покладено виконання призначеного за вироком суду покарання у вигляді позбавлення волі.

Вирок – рішення, винесене судом у результаті судового розгляду кримінальної справи, яке встановлює винність чи невинність підсудного, міру покарання винному, а також інші правові наслідки винності чи невинності підсудного.

Вихованець – суб'єкт виховною процесу, який свідомо засвоює морально-духовні цінності, на їх основі формує особистісні надбання, приймає самостійні рішення, покладає на себе відповідальність, здійснює свідомий життєвий вибір.

Вихованість – результат виховання, який виявляється у соціально прийнятній поведінці особи, вмінні діяти справедливо, компетентно, на рівні вікових особливостей.

Виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки особистості.

Виховання дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку – це процес забезпечення соціального розвитку сліпих, глухих, із зниженим зором і слухом, розумово відсталих та дітей з вадами мови; створення сприятливих умов для компенсації і корекції наявних у них ускладнень.

Вихователь – особа або організація, які здійснюють виховання і несуть відповідальність за соціальний розвиток та діяльність вихованців.

Виховна мета – забезпечення всебічного розвитку, гармонійності і цілісності особистості, її здібностей та обдаровань, збагаченій на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури; формування громадянина України, здатного до самостійного мислення соціального вибору і подальшої діяльності.

Виховний процес – створення базису формування особистісної культури, системи ціннісних ставлень до світу та до самого себе; забезпечення співробітництва вихователя і вихованця, спрямованого на засвоєння вироблених людством культурних цінностей.

Виховні завдання – це процес забезпечення виховання людини з демократичним світоглядом, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Вища атестаційна комісія України (ВАК України) – державний орган, який присуджує наукові ступені науковим і науково-педагогічним працівникам усіх галузей науки, техніки, освіти й культури. Створена у 1992 році, почала діяти з 1993 року.

Вищий навчальний заклад (ВНЗ) – освітня та освітньо-наукова установа, яка має статус юридичної особи й реалізує професійні освітні програми вищої професійної освіти згідно з законом «Про освіту», іншими законодавчими актами України, своїм статутом. За організаційно-правовими формами можуть створюватися державні, муніципальні, недержавні (приватні, громадські і релігійні організації) вищі навчальні заклади.

Вищими органами у системі виконавчої влади є Голова держави або уряд.

Відклична грамота – дипломатичний документ про відкликання глави дипломатичного представництва з держави, де він виконував свої функції, що засвідчує закінчення його діяльності і повернення в свою державу.

Відстрочувати – переносити виконання, виплати і т. ін. на пізніший строк.

Вірча грамота – документ, який свідчить про призначення особи главою дипломатичного представництва у певну державу.

Власність – історично зумовлена суспільна форма володіння матеріальними і нематеріальними благами, яка виражає соціальні та виробничі відносини між людьми у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Вотум – ухвала, рішення, прийняті голосуванням.

Вотум недовіри – постанова парламенту, що не схвалює діяльність уряду або окремих його членів.

Вчена рада – орган, що розглядає основні напрями науково-дослідної та навчальної роботи ВНЗ, науково-дослідної установи чи науково-виробничого об'єднання. Розрізняють спеціалізовані ради по захисту дисертацій і присудженню вчених ступенів та ради ВНЗ, науково-дослідної установи.

Г

Галузь права – система правових норм, що регулюють певну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання.

Гарант – держава, організація чи особа, які гарантують щонебудь; поручитель.

Гласність – демократичний принцип, що передбачає можливість використання громадянами свободи слова і свободи отримання, поширення й використання правдивої, об'єктивної та своєчасної інформації.

Гомогенна група – це однорідна група за своїм складом (одного рівня успішності, група юнаків тощо).

Громадський порядок – урегульована моральними і правовими нормами система суспільних відносин між людьми, що втілює громадський спокій, суспільну мораль, умови нормального функціонування суспільного життя.

Громадські організації – добровільні об'єднання громадян для досягнення і задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Громадські організації в Україні – це об'єднання громадян на основі добровільності, рівноправності своїх членів, самоуправління і гласності для здійснення громадянами своїх прав, задоволення потреб у різних галузях суспільного життя.

Громадянин – особа, яка перебуває у постійному правовому зв'язку з певною державою.

Громадянство – це: 1. Стійкий юридично визначений правовий зв'язок між особою і державою, що визначає їх права та обов'язки. 2. Постійний правовий зв'язок особи з певною державою, який полягає у взаємних правах і обов'язках.

Громадянська непокора – відмова громадян виконувати розпорядження влади.

Громадянське суспільство – це: 1. Спільність вільних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті. 2. Громадянське суспільство – це сила, яка протистоїть авторитарному потенціалу державної влади. 3. Громадянське суспільство – це сукупність приватних економічних, соціальних і духовних відношень між громадянами. 4. Громадянське суспільство – це діяльність людей по задоволенню системи різносторонніх історично обумовлених потреб та інтересів самими громадянами. Діяльність людей – це умова існування громадянського суспільства. А закони і суд є важливою сполучною ланкою і гарантом існування громадянського суспільства і правової держави.

Громадянськість – усвідомлення власної ролі в житті суспільства, активне прагнення до вдосконалення, розвитку держави відповідно до демократичних засад і цінностей.

Гуманізм – ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, гідність; людяність.

Гуманітаризація освіти (лат. *humanitas* – людство, людяність) – переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямована на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання у ВНЗ.

Гуманітарний підхід – це підхід, який належить до суспільних наук, що вивчають людину, її культуру.

Д

Дайджест (англ. *digest* – короткий виклад) – скорочений, спрощений варіант тексту; збірник, особливий вид журналу, в якому подається певна інформація, добірки статей з інших журналів і газет, часто у скороченому, адаптованому вигляді. Це може бути, зокрема, інформація про прийняті закони та ін. нормативні акти, правоохоронні органи та юридичні фірми, судову практику тощо.

Девіантна поведінка – дії, що не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим у конкретному суспільстві морально-соціальним нормам.

Декларація – це: 1. Офіційна заява з приводу чогось. 2. Назва деяких офіційних документів, що подають необхідні відомості про щось (когось). Наприклад, Декларація – це документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН, встановлює формальне зведення принципів. Офіційно не підписується, тому презентує міжнародно узгоджені стандарти.

Декларація про доходи громадян – форма державної фінансової звітності про доходи, отримані фізичними особами за рік.

Декрет – постанова верховної влади з певного питання, що має силу закону; в ряді країн – виданий в порядку управління акт президентської чи урядової влади.

Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою, співробітництво в системах «учитель – учень», «викладач – студент» у навчально-виховному процесі на засадах довіри, взаєморозуміння і взаємоповаги.

Демократичний характер управління закладом освіти – це процес, який характеризує повагу та довіру менеджера до кожного члена колективу закладу освіти, створення умов для активної участі всіх його членів в управлінні життєдіяльністю всього колективу.

Демократичні інститути – норми права, організації, об'єднання, які гарантують існування демократичних засад у державі.

Демократія – народовладдя, політичний лад, у якому встановлені і здійснюються на практиці способи і форми народовладдя, законодавчо закріплені гарантії свобод і прав громадян.

Департизація – передбачена законодавством заборона утворення осередків політичних партій в органах державної влади, збройних силах, органах правопорядку, на державних підприємствах та в деяких інших структурах.

Депутатська недоторканність – встановлений законодавством порядок, згідно з яким громадянин, який має статус депутата, користується особливим імунітетом щодо його юридичної відповідальності, зокрема притягнення до кримінальної відповідальності, яке не може бути здійснене без попередньої згоди парламенту.

Держава – це: 1. Апарат політичної влади в суспільстві. 2. Країна з таким апаратом влади.

Державна влада – одна з визначальних ознак держави, яка характеризується суверенністю, універсальністю та загальністю примусового впливу на поведінку громадян.

Державна власність – це форма власності, при якій майно, зокрема, засоби та продукти виробництва належать повністю або на основі часткової спільної власності.

Державна мова – визнана Конституцією або законом офіційна мова держави, обов'язкова для використання в законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо.

Державна символіка – засіб ідентифікації суверенної держави і суб'єкта влади в системі внутрішніх і міжнародних правових відносин; **Д.с.** являє собою сукупність конституційно закріплених знакових, образних чи музичних символів, що юридично уособлюють державу.

Державна таємниця – встановлений законом перелік відомостей військового, економічного та іншого характеру, які мають важливе державне значення і спеціально охороняються державою.

Державне обвинувачення – у кримінальному процесі діяльність уповноважених законом органів та осіб, яка полягає в доведенні вини особи, яка притягнута до кримінальної відповідальності.

Державний бюджет – фінансова програма уряду на певний строк (здебільшого на один рік), якою визначаються склад майбутніх доходів і видатків держави і кошти, що концентруються в руках держави для виконання своїх функцій; централізований фонд фінансових ресурсів держави.

Державний злочин (злочин проти держави) – дія, спрямована на підриг військових і економічних сил держави, порушення міжнародної безпеки, спрямована проти існуючої держави та її конституційного ладу.

Державний освітній мінімум – встановлений державою обсяг освіти для громадян, який визначається державними стандартами.

Державний стандарт – сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівнів підготовки випускника навчального закладу.

Державний суверенітет – верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади держави в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Державний устрій – спосіб поділу держави на певні складові частини та розподіл влади між нею та цими складовими частинами.

Деспотія – форма самодержавної влади, необмежена монархія, що характерна повною сваволею правителя, який виступає щодо підлеглих самовласним паном і господарем.

Джерела (форми) права – державно-офіційні способи закріплення і зовнішнього прояву правових норм, що засвідчують їх загальнообов'язковість.

Джерела підвищеної небезпеки – будь-яка діяльність, здійснення якої створює підвищену ймовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею з боку людини, а також діяльність щодо використання, транспортування, зберігання предметів, речових та інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі самі властивості.

Диктат – це: 1. У міжнародному праві – нерівноправний договір (угода), нав'язаний однією державою іншій. 2. Політика нав'язування своїх умов, вимог, угод сильною державою іншій, слабшій державі. 3. Нав'язування своїх умов, вимог, угод стосовно однієї людини (групи людей) щодо іншої людини (групи людей).

Дилер – це: 1. Особа або установа – торговельний представник підприємства, фірми. 2. Біржовий посередник, який займається купівлею та продажем цінних паперів.

Диспозиція – складова частина правової норми, яка визначає права й обов'язки учасників правовідносин.

Дистанційне навчання – організаційна форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокaset, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону, телефаксу тощо.

Дисципліна – обов'язкове дотримання встановлених соціальними нормами правил поведінки.

Дисциплінарна відповідальність – застосування до порушників трудової або іншої дисципліни стягнень, передбачених законодавством або правилами внутрішнього трудового розпорядку, статутами тощо.

Дифамація – публічне оголошення (публікація) відомостей, які гноблять честь і гідність громадянина, псують репутацію особи, установи, організації.

Диференційоване навчання (лат. *differentia* – різниця) – спосіб організації навчально-виховного процесу, що враховує типові психологічні особливості учнів, студентів.

Дієздатність – закріплена законом здатність суб'єктів права (людей, їх об'єднань або спільностей) своїми діями здійснювати належні їм суб'єктивні права та набувати юридичні обов'язки.

Дізнання – початкова форма попереднього розслідування. Основна функція Д. – проведення оперативно-пошукових заходів і невідкладних слідчих дій з метою виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили.

Діло – справа, що підлягає адміністративному чи судовому розгляду; документи в цій справі.

Дільничий – працівник міліції, який опікується справами і порядком певного району (дільниці).

Діти бездоглядні – діти, які підтримують контакт із сім'єю, але через малозабезпеченість сім'ї, різні види експлуатації, зловживання щодо дитини батьками та особами, які їх замінюють, проводять більшу частину часу поза сім'єю.

Діти безпритульні – діти, які протягом тривалого чи нетривалого часу живуть поза сім'єю (діти-сироти або діти, які втратили зв'язок із батьками чи опікунами і не мають засобів до існування).

Дія протиправна – активна, суспільно небезпечна, заборонена законом, усвідомлена, винна поведінка особи, якою заподіюється шкода об'єктам, що перебувають під охороною закону.

Довіреність – документ, що дає кому-небудь право діяти від імені особи, яка видала його; доручення.

Довіритель – це той, хто видав кому-небудь довіреність.

Договірна відповідальність – у цивільному праві – це відповідальність, яка настає в разі невиконання або неналежного виконання договірних обов'язків (зобов'язань).

Доктринальне тлумачення закону (від латин. слова «доктрина», вчення, теорія) – наукове роз’яснення, застосовується лише у той мірі, в якій воно представляється переконливим, а тому обов’язкова сила його застосування відсутня.

Дольова відповідальність – різновид цивільно-правової відповідальності, яка полягає в тому, що кожний із боржників несе відповідальність перед кредитором лише у тій долі, яка припадає на нього відповідно до законодавства чи договору.

Донос – таємно подані відомості із звинуваченням кого-небудь у чомусь.

Допит – опитування обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідка для з’ясування суті справи.

Дослідна робота – метод навчання, що передбачає пошукові завдання і проекти, які дають змогу індивідуалізувати навчання, розширити обсяг знань (студентів).

Досудове (попереднє) слідство – основна форма попереднього розслідування, яка являє собою врегульовану нормами кримінально-процесуального закону діяльність слідчого. **Д.с.** пов’язане із збиранням, перевіркою та оцінкою доказів з метою всебічного, повного та об’єктивного встановлення події злочину, винності конкретних осіб у скоєнні злочину та інших обставин, які мають значення для якісного вирішення кримінальної справи.

Досьє – це: 1. Сукупність документів та інших письмових матеріалів стосовно якого-небудь питання, особи. 2. Компроментуючий матеріал на когось. 3. Папка з компроментуючими на когось документами.

Дуалістична монархія – вид монархічного правління, коли монарх – глава держави – особисто формує склад уряду, яким керує сам або через призначеного ним прем’єр-міністра.

Духовні норми – це відображення глибини пізнання людиною світу. Специфіка духовних норм полягає у тому, що вони регулюють думки людини. Порушення духовних норм призводить до тяжких духовних санкцій, які виникають внаслідок рикошетних дій. Духовні норми тактично зафіксовані у Біблії. Кількість їх не є обмеженою, але якість засвоєння, розуміння залежить від рівня свідомості людини.

Е

Егоцентрист – людина, що зосереджена на своїй особистості й своїх інтересах.

Едикт – дуже важливий указ верховної світської чи духовної влади в багатьох державах.

Екзекуція – це: 1. Тілесне покарання. 2. Виконання судового чи адміністративного вироку; про якийсь вид покарання (смертну кару, стягнення боргу, податку та ін.) // У Міжнародному праві – застосування каральних заходів однією державою щодо іншої (інших). 3. Доскіпливе допитування, вимагання; намагання своїми словами, діями принизити, вивести з рівноваги.

Екземпліфікація – з'ясування чогось методом прикладів; підтвердження документами.

Екологічне право – галузь права, яка регулює суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів.

Економіка – наука, що вивчає специфіку виробничих відносин у певній галузі, сфері суспільної діяльності.

Екскурс – відхилення від головної теми для висвітлення або уточнення побічних, другорядних питань ..., попередньої ситуації, історії питання.

Експатріація – добровільне або примусове виселення за межі Батьківщини, як правило, з позбавленням громадянства.

Експропріація – це: 1. Примусове відбирання майна в когонебудь у власність держави. 2. Позбавлення засобів виробництва певного класу іншим класом, здійснюване насильницьки або економічно.

Екстрадиція (видача злочинців) – це передача злочинців державою, в якій вони перебувають, державі, громадянинами якої вони є або на території якої вони вчинили злочин.

Ексцес – це: 1. Крайнє, незвичайне виявлення чого-небудь, надмірність. 2. Зловживання, нестриманість. 3. Порухення громадянського порядку.

Електорат – виборці, які мають право брати участь у виборах, свідомо голосуючи за певну кандидатуру, партію.

Емансипація – це: 1. Звільнення від залежності, гніту. 2. Зрівняння у правах жінок і чоловіків.

Ембарго – це: 1. Заборона державною владою країни або міжнародною організацією ввозити або вивозити до іншої країни золото, іноземну валюту, інші цінності. 2. Заборона заходити в порти й виходити з них іноземними кораблями.

Еміграція – це: 1. Переселення з Батьківщини з якихось (часто несприятливих) причин в іншу країну й життя в ній. 2. Час і місце перебування за межами Батьківщини внаслідок такого переселення. 3. Сукупність емігрантів, що живуть у якійсь країні; діаспора.

Емісар – це: 1. Особа, що неофіційно виконує (часто секретно) політичне доручення в іншій країні; представник, агент, уповноважений, шпигун. 2. Узагалі чийсь неофіційний представник – виконавець певних (часто негативних) завдань, дій.

Естетичні норми – це норми, які виражають правила (критерії, оцінки) краси і прекрасного, встановлюють гармонію поведінки. Вони мають нормативне значення, істотно впливають на почуття людини, смаки, уявлення, вчинки та взаєностосунки між людьми і спосіб їхнього особистого і публічного життя. При чому естетичні норми мають індивідуальний характер і відображають регулювання сприйняттям людиною оточуючої діяльності, встановлення порушень рівноваги та краси. Хоча на письмі зафіксовані деякі естетичні правила, проте естетичні норми частіше є усними.

Етика (гр. *etos* – звичай, правило) – наука про мораль, природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємовідносин між людьми в умовах суспільства.

Етичний інструментарій практичного втілення норм поведінки у життя – це правила (етикет), встановлений порядок поведінки, зокрема, в аудиторії, бібліотеці, читальному залі тощо.

Є

Європейська конвенція по захисту прав людини та функціональних свобод – міжнародна конвенція, прийнята 1950 року, забезпечує регіональну структуру людських прав в Європі.

Єдине громадянство – встановлений Конституцією країни єдиний правовий статус наявності у громадянина держави виключно одного громадянства.

Єдиновладдя – зосередження влади в одних руках; повнота, необмеженість чинності влади; єдинодержавність.

Ж

Житлове право – галузь права, яка регулює умови і порядок надання житлових приміщень громадянам, умови користування і розпорядження ними, а також зміни в користуванні даними приміщеннями і припинення цього права.

З

Загальна освіта – система знань з основ наук про природу, суспільство, людину, а також необхідних кожній людині умінь і навичок у певній галузі знань.

Загроза – це: 1. Зухвала обіцянка заподіяти якесь зло, неприємність, погрожування, нахваляння. 2. Можливість небезпеки. 3. Те, що може заподіяти якесь зло, неприємність; небезпека.

Закид – указівка на недолік, звинувачення в чому-небудь; осуд, дорікання, докір.

Закон – нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної законодавчої влади або самого народу, що регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю й інтереси більшості населення, втілює основні права людини та інші загальнолюдські цінності і має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів.

Законна сила рішення – це ухвалене судом рішення, яке (до закінчення визначеного терміну (строку) або по перевірці його вищестоящим судом) набуває силу закона для даної справи і підлягає примусовому його виконанню.

Законодавство – система всіх нормативно-правових актів певної держави.

Законодавча влада – складова частина владних структур держави, головною функцією якої є законотворчість і організація контролю за дотриманням чинного законодавства всіма структурами держави, об'єднаннями громадян та громадянами.

Законодавча ініціатива – право офіційно вносити у законодавчий орган законопроекти, тобто попередні тексти законів країни.

Законодавчий процес – закріплена законодавством обов'язкова послідовність певних дій (стадій) для створення законів.

Законопроект – це проект закону 1, який подається на затвердження законодавчим органам державної влади.

Замах – це: 1. Спроба незаконно зробити що-небудь, насильно відібрати, захопити, привласнити щось, позбавити чогось. 2. Намір зробити, створити що-небудь незаконно.

Заочна освіта – середня або вища освіта, яку дістають, як правило, без відриву від виробництва, в основному шляхом самостійних занять за встановленими вищим навчальним закладом навчальними планами та програмами.

Запит – це: 1. Вимога дати якісь відомості або офіційне роз'яснення з приводу чогось. 2. Потреби в чому-небудь, культурні і духовні інтереси людей.

Заповіт – це: 1. Офіційний документ, що містить розпорядження певної особи щодо майна на випадок смерті. 2. Передсмертна воля, наказ, настанова, розпорядження послідовникам чи нащадкам про належне йому майно (в тому числі гроші і цінні папери), зроблене в установленій законом формі.

Засідатель – виборний представник населення, що бере участь у розгляді судової справи.

Засоби навчання – джерела інформації або спеціальні пристосування, які допомагають здійснювати навчальний процес (прилади, навчальна література, комп'ютери та ін.).

Захист – відстоювання на суді інтересів звинуваченого.

Збитки – виражена у грошовій формі шкода, яка полягає у витратах кредитора, втраті або пошкодженні його майна, а також у неодержанні ним доходів, які він одержав би в разі виконання боржником свого зобов'язання.

Звинувачувати – вважати кого-небудь винним у чомусь, дорікати за що-небудь; обвинувачувати, винити, інкримінувати, приписувати.

Звичаєве право – норми поведінки, які діють у суспільстві внаслідок довготривалого застосування і забезпечуються захистом з боку держави.

Звільнити – давати волю; випускати кого-небудь з-під арешту, гніту (у тому числі із застосуванням сили); відпускати, випускати, емансипувати (від якоїсь залежності).

Звільняти – відсторонювати від роботи, занять; скорочувати (у зв'язку із скороченням кількості працівників), виганяти, усувати

(з посади). Звільнення можливе лише на підставі та в порядку, вказаних у законі. Незаконне звільнення може бути оскаржено в суді.

Земельне право – галузь права, яка регулює суспільні відносини щодо раціонального використання та охорони земель.

Зізнаватися – це: 1. Говорити відверто про свої дії, вчинки, думки і т. ін.; признаватися, відкриватися. 2. Свідчити під час допитів або на суді.

Злодій – той, хто займається розкраданням чиясь власності; крадій, шахрай.

Злочин – передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне, винне, каране діяння, що посягає на суспільні відносини, які охороняються законом.

Зміст вищої освіти – система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей студентів, формування їх свідомості, поведінки, підготовку до суспільного життя та професійної діяльності. Зміст освіти різний для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Змішане навчання – це: 1. Очне, аудиторне навчання (faceto – face learning) і комп'ютерно опосередковане (онлайн) дистанційне навчання (online learning). 2. Це поєднання трьох складових: навчання в аудиторії (classroom learning), онлайн електронне навчання (live e-learning) і самонавчання в індивідуальному темпі (self – paced learning).

Знання – це: 1. Узагальнений досвід людства про дійсність, що має форму фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій. 2. Результат пізнавальної діяльності особистості.

Зобов'язальне право – інститут цивільного права, система норм, які регулюють відносини у сфері цивільно-правових зобов'язань.

I

Ізолятор – приміщення для тимчасового утримання осіб (до винесення судового вироку), запідозрених у скоєнні злочину.

Іміджування – уміле емоційно-моральне звеличування добropорядних вчинків, образу людини чи закладу (організації) у свідомості інших.

Імперія – це: 1. Складна держава, що створена насильницьким шляхом. 2. Монархічна держава, яку очолює імператор.

Імпічмент – особлива процедура притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави, в тому числі президента держави.

Індивідуалізація навчання – це організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів з метою забезпечення сприятливих умов для реалізації їх пізнавальних можливостей, потреб, інтересів.

Індивідуальний акт – юридичний документ, що містить владний припис органу державної влади або посадової особи в конкретній ситуації, регламентованій нормативно-правовим актом.

Індивідуальний стиль діяльності – стійке поєднання індивідуальних особливостей виконання людиною певних видів діяльності.

Індивідуальні трудові спори – розбіжність між власником (адміністрацією) підприємства, установи, організації і працівником з питань застосування нормативних актів про працю (наприклад, спори про оплату праці, надання відпустки, переведення на іншу роботу тощо).

Індивідуальність – неповторне поєднання психологічних особливостей і рис особистості, що визначає її своєрідність і відмінність від інших людей.

Інкорпорація – спосіб систематизації нормативних актів, який полягає в об'єднанні за певним критерієм групи актів у одному збірнику без переробки змісту норм.

Інкорпорація – це підготовка та видання різного роду збірок та збірників нормативних актів. При цьому особливості змін змісту нормативних актів до збірників, як правило, не заносяться і їх зміст по суті не змінюється. Звичайно у збірниках діючі (чинні) нормативні акти, тексти таких актів друкуються з урахуванням наступних офіційних змін і доповнень.

Інсайт (анг. *insight* – осягнення) – миттєве усвідомлення певної задачі, вирішення проблеми, момент осягання.

Інституційні менеджери – це менеджери, які використовують свою владу для досягнення організаційних (інституційних) цілей.

Інформатизація вищої освіти – в широкому розумінні – це комплекс навчально-педагогічних нововведень, пов'язаних з насиченням ВНЗ інформаційною продукцією, технічними засобами і

інформаційними технологіями; у вузькому розумінні – це упровадження в заклади вищої освіти інформаційних засобів, що ґрунтуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції і педагогічних технологій, які базуються на цих засобах.

Інформаційне навчальне середовище ВНЗ – це сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також сприяють формуванню пізнавальної активності студентів за умови наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) предметним змістом конкретної навчальної дисципліни.

Інформація в менеджменті – це частина знань, якими володіє суб'єкт для активної дії щодо управління, тобто в цілях збереження якісної специфіки системи або її вдосконалення та розвиток.

К

Казус (юридичний) – це: 1. Випадок, випадкова дія, що має зовнішні ознаки правопорушення, у якій, однак, відсутній елемент вини. 2. Складна, заплутана юридична справа.

Канонічне право – встановлені церквою норми права, які містяться в релігійних канонах; церковне право.

Касація – форма оскарження і перевірки судом вищої інстанції вироків, рішень і постанов судів першої інстанції, що не набули законної сили.

Керівництво – цілеспрямована діяльність керівника або особи, що є на чолі керівництва і дає принципові вказівки чи накази. Керівництво відображає сутність взаємовідносин між керівниками і підлеглими і є складовою управління.

Ключові професійно-етичні якості менеджера з управління закладом освіти – це сукупність якостей, без яких неможлива його професійна управлінська діяльність, а саме:

– *компетентність* (усі дії мають бути кваліфікованими, ґрунтуватися на професійно значущих знаннях, уміннях, навичках);

– *законність* (усі дії менеджера з управління закладом освіти мають відповідати законам права, що регулюють суспільні відносини з громадянами, у даному випадку – з підлеглими);

– *гуманістична складова* (здатність менеджера з управління закладом освіти до виявів гуманізму, поваги, порядності, справедливості, визнання прав людини, суверенність особистості (особиста гідність кожного є недоторканою);

– *комунікативна складова* (повага і демократизм, ввічливість і коректність у спілкуванні керівника з підлеглими, колегами, відповідальне ставлення до своїх висловлювань).

Коворкінг – це специфічна організація праці людей, при якій в одному спільному просторі об'єднані люди з різними видами зайнятості для спілкування у творчій взаємодії. Коворкінг у широкому розумінні – це специфічний підхід до організації людей в спільному просторі, зайнятих різними видами діяльності. Коворкінг у вузькому розумінні – це і є простір, офіс або інші подібні місця.

Кодекс – це: 1. Законодавчий акт, у якому систематизовано норми, що належать до певної галузі (інституту) законодавства. 2. Найвідоміший кодифікаційний законодавчий акт, що забезпечує детальне правове регулювання певної сфери суспільних відносин.

Кодекс Хаммурапі (Хаммурабі, Гаммурабі) – це: 1. Найдавніший збірник законів, який зберігся. Він був укладений ще за часів правління царя Вавілонії Хаммурат (1792-1750 до н.е.). 2. Кодекс Хаммурапі звід законів різних галузей права.

Кодифікація – це: 1. Спосіб удосконалення, систематизації законодавства, що полягає у змістовій переробці і погодженні певної, пов'язаної із спільним предметом регулювання групи юридичних норм та об'єднанні їх в єдиному нормативному правовому акті. 2. Спосіб систематизації актів, який полягає у змістовній переробці й погодженні групи норм, що мають спільний предмет регулювання, та об'єднанні їх в одному нормативному акті.

Колективний договір – угода, яка укладається між адміністрацією підприємства і комітетом профспілки або іншим уповноваженим органом, що обраний трудовим колективом і має повноваження діяти від його імені, з метою забезпечити виконання виробничих завдань і вирішення проблем, зв'язаних з ними.

Колективні трудові спори – розбіжності, що виникають між сторонами трудового договору щодо встановлення або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту на рівні підприємства або виробничої галузі.

Колізія (лат. *collisio* – зіткнення) – гостра суперечність протилежних сил, інтересів, мотивів, джерело конфлікту.

Колонія – країна або територія, позбавлена самостійності, яка знаходиться під владою іноземної держави (метрополії).

Компетентність – сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Компетенція – коло повноважень якоїсь певної структури чи посадової особи; коло питань, у яких дана особа досконало володіє знаннями та досвідом для досягнення намічених цілей.

Комунальна власність – власність територіальної громади, матеріальна основа місцевого самоврядування.

Комунікація – це цілеспрямований інформаційний обмін в різноманітних процесах спілкування.

Комунікація опосередковує всі види соціальної діяльності; акумулює суспільний досвід і передає його від покоління до покоління, є чинником етнічної ідентифікації, зберігає культуру. Поняття «комунікація» ширше поняття «спілкування». Ми розглядатимемо ці терміни як синоніми з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії, що розглядаються в їхньому знаковому втіленні.

Конвенція – міжнародний юридичний інструмент прав людини, створює міжнародні норми та стандарти, які пізніше приймаються Генеральною Асамблеєю ООН. Держави-учасниці ратифікують конвенції та протоколи з метою запровадження їх положень до національного законодавства. Конвенції сильніші за декларації, тому що підтверджені підписами держав-учасниць. Інакше кажучи, при порушенні їх до урядів привертається увага міжнародної спільноти.

Конвенція прав дитини – міжнародний правозахисний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 1989 року, описує повний спектр громадянських, культурних, економічних, соціальних та політичних людських прав дитини.

Конвенція про заборону торгівлі людьми та експлуатацію проституції третіми особами – це міжнародний правозахисний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 1949 року, розглядає питання ліквідації сексуальної торгівлі жінками та дітьми, а також примусового повійства.

Конвенція про згоду на шлюб, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбу – це правозахисний документ, прийнятий 1962 року з метою гарантії свободи від примусових та дитячих шлюбів.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – це правозахисний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 1979 року як перша конвенція, яка юридично пов'язана з жіночими людськими правами.

Консенсус – досягнення згоди у розв'язанні складних і спірних питань шляхом обговорення і взаємних поступок сторонами, що домовляються під час переговорів.

Консесуальна угода – у цивільному праві – угода, що набуває юридичного значення з моменту досягнення погодженостей між сторонами за основними умовами.

Консолідація – це своєрідний вид інкорпорації, який характеризується тим, що розрізнені акти з одного питання поєднуються в єдиному новому акті, що приймається відповідним органом.

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Конституція України – Основний Закон держави.

Консул – урядова особа однієї держави, яка репрезентує і захищає інтереси своєї держави та її громадян у певному пункті (місті, районі) іншої держави.

Контекст (від лат. *kontextus* – з'єднання, зв'язок, зчеплення) – це: 1. Закінчений за змістом уривок тексту, необхідний для точного встановлення значення окремого слова чи виразу, що входять до нього. 2. Сукупність обставин, подій тощо, у зв'язку з якими слід розглядати певний факт, явище, подію.

Контингент – це: 1. Сукупність осіб, що становлять однорідну в певному відношенні групу, категорію (соціальну, професійну, вікову тощо). 2. Установлена з певною метою гранична кількість, норма чого-небудь.

Контракт – це: 1. Письмова підприємницька чи торгова угода. 2. Вид трудового договору, що укладається тільки в письмовій формі з певними категоріями працівників (наприклад, з керівниками підприємств, з працівниками на виконання окремих видів робіт тощо). 3. Міжнародна ділова угода.

Конфедерація – договірний союз держав, що зберігають свою незалежність і роздільне існування, створений для певних цілей, здебільшого зовнішньополітичних і військових.

Конфіскація – примусове, безоплатне вилучення у власність держави певного майна.

Концепт – це: 1. Загальна думка, формування. 2. Вигадка, фантазія.

Коран – головна священна книга мусульман; зібрання релігійних проповідей, моральних і правових настанов, закликань, молитов, повчальних розповідей і притч, виголошених Мухаммедом у Мекці і Медині: складається зі 114 глав (сур.).

Корпоративні норми – це офіційні, письмові норми (статути, права, обов'язки), які регулюють поведінку членів колективу з наперед визначеними санкціями. Корпоративні норми утворюються на основі духовних, моральних, юридичних та інших норм і їм не суперечать. Тут спостерігається добровільний характер у дотриманні корпоративних норм. Адже громадські об'єднання, участь у них – це особиста справа кожної людини.

Корупція – підкуп державних, політичних, громадських діячів, державних службовців, що здійснюється особою або групою осіб у власних вузькокорпоративних інтересах.

Кредит – згідно з додатком 1 Конвенції Ради Європи та ЮНЕСКО про визнання кваліфікації – це точно задокументована мінімальна одиниця вимірювання «вартості» будь-якої зі складових навчальної програми, виконаної студентом під час навчання.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП) – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць.

Кримінальна відповідальність – це: 1. Вид юридичної відповідальності, основним змістом якої є покладання на винну особу примусового обов'язку зазнати у встановленому законом порядку державного осуду його особи, а також у випадку призначення понести покарання, передбачене кримінальним законом. 2. Притягнення до відповідальності громадян у випадку вчинення ними самого небезпечного правопорушення – злочину. Починаючи з 14 років, підлітки можуть нести кримінальну відповідальність за вчинення окремих видів злочинів.

Кримінальна міліція у справах неповнолітніх – підрозділ міліції, до обов'язків якого входить запобігання правопорушень неповнолітніх; виявлення, припинення и розкриття злочинів, вчинених неповнолітніми, розшук неповнолітніх, які залишили сім'ї, та ін.

Критерії ефективності педагогічного процесу – показники, що виражають рівень освіти і вихованості студентів.

Критерій – ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило.

Культура поведінки (лат. *culture* – догляд, освіта, розвиток) – дотримання основних норм людського спілкування, вміння знаходити адекватні засоби у взаємодії з оточуючими.

Л

Легальний – визнаний, дозволений законом; який має законну силу; узаконений.

Лихослів'я – уживання лайкових, соромітних слів; грубі, недобррозичливі слова і вирази, вживані щодо кого-небудь.

Лідер (анг. *leader* – вести, керувати) – особистість, за якої інші члени групи визнають право брати на себе найвідповідальніші рішення, що зачіпають їх інтереси і визначають напрям та характер діяльності всієї групи.

Ліцензія (у підприємстві) – дозвіл на заняття окремими видами діяльності, який оформляється і офіційно видається фізичним та юридичним особам відповідними відомчими або спеціалізованими органами.

Ліцензування (від лат. *licentia* – свобода, право) **вищих навчальних закладів** – визначене державою право вищого навчального закладу (ВНЗ) на здійснення навчально-виховної діяльності за державними вимогами згідно з заявленим статусом. Ліцензування проходять усі вищі навчальні заклади України засновані на державній формі власності, а також вищі навчальні заклади інших форм власності за їх бажанням.

Лобіст – особа, яка знаходиться на службі якої-небудь великої монополії, за допомогою якої здійснюється тиск на законодавців і державних чиновників в інтересах цієї компанії.

Логіка – це: 1. Наука про закони і форми мислення. 2. Загальна назва для більш-менш формалізованих суджень, знань і, можливо, правил виведення нових суджень. 3. Внутрішня закономірність; правильність, розумність висновків. 4. Чиїсь погляди; побудова міркувань, умовиводів.

Локально-правовий акт – акт, виданий місцевими органами влади й управління, адміністрацією підприємств, установ, організацій, обов'язковий для певного, встановленого законодавством кола суб'єктів.

Людина – вищий ступінь розвитку живих організмів на землі; суб'єкт суспільно-історичної діяльності й культури.

М

Магдебурзьке право – міське право у середньовіччі, наданням якого королівська влада частково звільняла міста від повинностей щодо короля й феодалів та узаконювала самоврядування.

Мажоритарна виборча система – порядок обрання представницьких органів, при якому обраним вважається кандидат (список кандидатів), який набрав більшість голосів.

Манкурт – людина, яка втратила пам'ять про своє минуле, рід батьківщину, зневажає їх; яничар.

Маркетинг – система керування господарською діяльністю, зорієнтована на врахування вимог ринку, метою якої є стимулювання збуту і збільшення прибутків.

Матеріальна відповідальність – специфічний вид взаємної майнової відповідальності працівника та роботодавця за шкоду, спричинену в процесі трудової діяльності.

Мафія – це: 1. Таємна терористична організація, що діє методами шантажу та насильства заради збагачення й панування. 2. Організована таємна розгалужена злочинна структура, що діє у своїх фінансових та суспільних інтересах, зростаючись із правоохоронними органами та владою; клан.

Меморандум – це міжнародний (або в економічних або в дипломатичних відношеннях) документ, який особисто вручається представнику іншої країни (компанії, корпорації) або додається до дипломатичної ноти, в якому з подробицями викладається практична сторона питання, яке цікавить обидві сторони, дається аналіз тих чи інших положень, подається обґрунтування позиції держав, які домовляються.

Менеджер – це: 1. Соціальний прошарок сучасного суспільства, який складається головним чином із професійних керуючих

(керівників господарств, підрозділів господарств (підприємств), фірм тощо). 2. Менеджер – це найманий управлінець, який володіє професійними знаннями з організації та управління виробництвом. 3. Менеджер – це фахівець у галузі організації виробництва і керування ним.

Менеджмент – окрема галузь наукових знань і професійної спеціалізації людей, яка забезпечує раціональним способом управління діловими організаціями, орієнтований на прибуток; використовує специфічні форми організації праці з метою підвищення ефективності і прибутковості виробництва; є частиною управління будь-якою сферою людської діяльності.

Менеджмент в освіті – це усвідомлена взаємодія керівника закладу освіти з іншими людьми – підлеглими, партнерами.

Метод – це: 1. Спосіб пізнання, дослідження або виконання чогось. 2. Прийом або система прийомів, що застосовується в діяльності.

Метод опитування – це метод, який базується на цілеспрямованому отриманні інформації шляхом бесід, анкетування за наперед розробленою методикою.

Методи управління в освітньому менеджменті – це *економічні методи* – економічне стимулювання – найбільш недосконалі, потребують удосконалення на всіх рівнях; *адміністративні методи* – регламентація діяльності виконавців, її нормування, робота з кадрами (сприятливе середовище для автократів); *методи психолого-педагогічного впливу* – забезпечення сприятливого психологічного клімату, стимулювання творчості та ініціативи, прогнозування соціальних перспектив розвитку освітнього закладу; *методи суспільного впливу* – розвиток демократії колективів, запровадження лояльної конкуренції, толерантності, підвищення престижу та іміджу.

Методика – це: 1. Сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. 2. Учення про методи викладання певної науки, предмета.

Методологія – це: 1. Учення про науковий метод пізнання й перетворення світу; його філософська, теоретична основа. 2. Сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Метрополія – держава, яка володіє захопленими нею територіями, що мають статус колоній.

Механізм держави – система органів та організацій, що створюються державою для реалізації її функцій і завдань.

Митна служба – система державних органів, до функцій якої входить захист економічних інтересів держави, контроль за додержанням законодавства про митну справу.

Міжнародна конвенція захисту прав усіх робітників-мігрантів та членів їх сімей – міжнародний документ, прийнятий 1991 року, призначений захищати базові права робітників-мігрантів та їхні сім'ї. Була ратифікована невеликою кількістю держав-учасниць.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації – правозахисний документ, прийнятий 1965 року, набув чинності 1969 року, спрямований на викоренення расової дискримінації в усіх її проявах.

Міжнародний Валютний Фонд – міжнародна фінансова установа, яка працює з центральними державними банками над балансом валютних платежів та стабілізацією національної грошової одиниці.

Міжнародні фінансові установи – це категорія установ, до якої належать: Світовий Банк, Міжнародний Валютний Фонд, регіональні банки розвитку, наприклад, Європейський банк Реконструкції та Розвитку. Часто до них відносять комерційні банки, страхові компанії та інвестиційні корпорації, якщо дію потоків капіталу та торгівлі можна розглядати як глобальну.

Міліція – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Міністерство освіти і науки України – це центральний орган державної виконавчої влади, який здійснює керівництво у сфері освіти.

Міністерство освіти і науки України:

- бере участь у визначенні державної політики у сфері освіти, науки, професійної підготовки кадрів;
- розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти;
- забезпечує зв'язок із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції;
- проводить акредитацію вищих та професійно-технічних навчальних закладів, видає їм ліцензії, сертифікати;

– організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань.

Міністр – посадова особа, яка є членом уряду і, як правило, очолює міністерство.

Місця ув'язнення – це установи, в яких утримуються особи, позбавлені волі (тюрми, виправно-трудова установи та ін.).

Модифікація – це: 1. Видозміна предмета або явища, що характеризується появою у нього нових ознак, властивостей за збереження сутності. 2. Предмет, явище, що зазнали такої видозміни і становлять різновид чого-небудь.

Модуль (гр. *modulus* – міра) – логічно завершена частина теоретичних знань і практичних умінь з певної навчальної дисципліни.

Модульно-рейтингове навчання – навчання цілісними, логічно впорядкованими і обґрунтованими частинами (модулями). Результати модульно-рейтингового навчання є підставою для визначення місця (рейтингу) студента серед однокурсників.

Монархія – форма державного правління, за якої вища державна влада здійснюється однією особою.

Моніторинг в освіті – процедура систематичного збирання даних про стан освіти на загальнодержавному, регіональному чи інституційному рівнях з метою оцінювання її якості та ефективності, управління і контролю, динаміки та прогнозування розвитку.

Мораль – система загальних правил поведінки людини, заснованих на критеріях добра і зла, порядності і непорядності, справедливості і несправедливості.

Моральна свідомість – один із аспектів суспільної свідомості, що відображає реальні стосунки і регулює моральний аспект діяльності людини.

Моральні норми – це результат людської інтелектуальної діяльності в питаннях дотримання духовних норм. Частково моральні норми зафіксовані на письмі у різних морально-етичних кодексах, кодексах честі, правилах поведінки тощо. А в цілому моральні норми – це усний витвір людини, який відображає індивідуальну поведінку людини, її дії. Однією з найпоширеніших санкцій моральних норм є створення громадської думки про людину, яка поступила певним чином. Моральні норми динамічні, часто мають локальний характер.

Мораторій – акт компетентного органу державної влади або державного управління. Який установлює відтермінування щодо виконання зобов'язань.

Мотив навчання (лат. *morere* – штовхати, приводити в рух) – спонукальна причина навчально-пізнавальної діяльності людини.

Мотивація – система спонукань, що викликають активність особистості й визначають її спрямованість.

Н

Навчальний план – документ про систему навчальних предметів, які вивчають у певному закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, що відводяться на кожний навчальний предмет, про структуру навчального року.

Навчальна програма – документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, уміння і навички, які необхідно засвоїти; зміст розділів і тем, система змістових модулів з визначенням необхідного рівня сформованості у студентів певної сукупності знань, умінь і навичок відповідно до стандартів вищої освіти.

Навчальний процес – система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладена органічна єдність викладання і учіння, спрямована на досягнення результатів навчання, виховання і розвитку студента.

Навчально-правова гра будь-якого виду (дидактична, рольова, ділова тощо) – це практична групова вправа і вироблення оптимальних рішень, застосування норм права у штучно створених умовах, що відтворюють реальні умови чи правову ситуацію в професійній діяльності та в особистих стосунках. Вона дозволяє її учасникам у процесі імітаційного моделювання подій, розв'язуючи проблемні, конфліктні чи виробничі ситуації, отримувати завдяки грі нове і конкретне уявлення про сутність своєї майбутньої професійної діяльності.

Наговір – це: 1. Неправдиве звинувачення. 2. Наклеп, обмова.

Наказ – офіційний документ, в якому викладається розпорядження, постанови і т. ін. // Розпорядження, настанова, вказівка і т. ін.

Народний суверенітет – повновладдя народу, визнання народу єдиним джерелом державної влади.

Насильство – дії з застосуванням фізичної або психічної сили щодо когось; примушування, силування.

Насильство психологічне – насильство, пов'язане з впливом одного чи більше суб'єктів на психіку іншого словесними образами чи погрозами, переслідуваннями, залякуваннями, наданням руйнівних психотехнологій, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, формується нездатність дитини чи молодій людині захистити себе, заподіюються або може заподіюватися шкода психічному здоров'ю.

Насильство сексуальне – протиправне посягання на статеву недоторканість іншої людини, а також дії сексуального характеру стосовно неї.

Насильство фізичне – навмисне заподіяння іншому суб'єкту тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі і гідності.

Настанова – це: 1. Указівка або порада діяти певним чином; припис, директива, інструкція. 2. Погляд на явища дійсності, який створює людині хтось ізовні. 3. Думка, погляд, відчуття, з якими людина підходить до певних явищ дійсності.

Натуралізація – надання державою свого громадянства особам, що мають громадянство іншої країни або зовсім його не мають.

Науковий світогляд – цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, правових, економічних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до навколишньої дійсності й самої себе.

Нацизм – назва німецького фашизму, що походить від назви націонал-соціалістичної робітничої партії в Німеччині.

Націоналізація – перехід із приватної у державну власність основних засобів виробництва, центральна ланка комуністичної системи організації виробництва та розподілу продукції.

Націоналізм – ідеологія або національний рух, спрямовані на здобуття національної держави (або в окремих випадках національної автономії), забезпечення політичного та етнокультурного розвитку народу.

Національна безпека – стан, при якому гарантовано надійний захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави і прав громадян від загроз нашій державі, її законним інтересам і правам громадян з боку інших країн, розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, служб і осіб.

Національна ідея у вихованні – система цінностей, яка забезпечує самобутність нації, її прогресивний розвиток та культурну самоідентифікацію і сприяє формуванню міжетнічних та міждержавних відносин.

Національна свідомість особистості – розуміння і почуття належності до етнічної спільноти як результат засвоєння культури, традицій і звичаїв свого народу.

Національне виховання (лат. *nation* – народ) – виховання дітей та молоді на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості та духовності.

Національний суверенітет – здійснення нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

Національні меншини (в Україні) – групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Національність – це: 1. Належність до певної нації, народності чи певної національної групи. 2. Термін для спільного визначення нації і народності.

Нація – етнополітична спільнота, яка має спільні територію, політичні і правові інститути, етнокультурні та психологічні риси та громадянську культуру.

Недоторканість майна – одне з особистих прав громадян, яке полягає в тому, що вони не можуть бути позбавлені свого права власності на належне їм майно, крім випадків передбачених законодавством України.

Недоторканність житла – одне з особистих прав громадян, що полягає в забороні входу до житла без законних підстав і проти волі осіб, які в ньому проживають.

Недоторканність особи – одне з особистих прав людини, яке полягає у тому, що ніхто не може бути заарештованим або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Нейтралітет – це: 1. У міжнародному праві – політичне і правове становище держави, яка не бере участі у війні. 2. Невтручання у чужі справи, будь-яку боротьбу, суперечку тощо.

Необхідна оборона – дії, що мають ознаки правопорушення, але вчинені з метою захисту від протиправного посягання шляхом завдання шкоди нападнику. **Н.о.** є обставиною, що виключає юридичну відповідальність.

Неосудний – індивід, який не підлягає кримінальній відповідальності за суспільно небезпечні вчинки через душевну хворобу, розумові вади тощо.

Неосудність – психічний стан людини за якого вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати своїх дій або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевного стану, недоумства чи іншого хворобливого стану.

Неповнолітні – особи, які не досягли 18-річного віку якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Непокоря – відмова або вияв небажання підкорятися комусь; непокірність, непослух.

Нігілізм – заперечення загальноприйнятих вартостей, ідеалів, законодавчих норм, культури, форм суспільно-політичного життя та ін.

Новели – новий закон, за яким до чинного законодавства вносять зміни чи доповнення.

Номенклатура – коло посадових осіб, призначення та затвердження яких належить до компетенції вищестоящих органів.

Норма права – загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене державою.

Нормативна частина змісту освіти – обов'язковий для засвоєння зміст навчання, сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, із зазначенням його обсягу і рівня засвоєння, а також форм контролю і державної атестації.

Нормативно-правовий акт – письмовий документ правотворчого органу, який містить у собі конкретні юридичні норми.

Нормативно-правові гарантії – це сукупність матеріальних і процесуальних норм, насамперед конституційних, які:

- а) фіксують у законах основні права і свободи;
- б) закріплюють механізм їх реалізації;

в) передбачають правовий механізм захисту і відновлення прав, які порушені;

г) закріплюють юридичну рівність громадян перед законом;

д) визначають організацію і функціонування органів, які сприяють реалізації і охороняють права і свободи громадян.

Норми міжнародного договору – це документ, уповноважуючий норми права, які відсутні в Законі України, але передбачені міжнародним договором, в якому бере участь Україна, що дають учасникам правовідносин можливість здійснювати конкретні дії з метою задоволення своїх інтересів.

Норми політичні – загальноприйняті, а також встановлені державою обов'язкові правила й порядок загального характеру, покликані сприяти врегулюванню політичних відносин, забезпеченню їх зміни та розвитку.

Норми соціальні – зразки, стандарти діяльності, що склалися історично або встановилися як певні правила поведінки, виконання яких окремою людиною чи групою людей є необхідною умовою підпорядкування особистої діяльності суспільним інтересам.

Ностальгія – комплекс негативних психічних явищ, спричинений відривом людини від свого етноландшафтного середовища.

Нота – у міжнародному праві – офіційне письмове звернення уряду однієї держави до іншої.

Ноу-хау – у міжнародному приватному праві зобов'язання, що полягає в передачі однією країною іншій технічних досягнень і знань, викладених у формі документа, а також виробничого досвіду і навичок, необхідних для виготовлення тих чи інших виробів або організації виробничого процесу тощо.

Нувориш – людина, яка розбагатіла на спекуляції і махінаціях, пробилася завдяки цьому до високих верств суспільства.

О

Об'єднання громадян – добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Обов'язкове рішення (постанова, розпорядження) – акт, який видається місцевими органами, а також деякими відомствами, в якому,

в межах представлених законом права, встановлюються для всього населення або окремих його груп, установ, організацій, підприємств ті чи інші зобов'язання, невиконання яких веде до відповідальності в адміністративному або в судовому порядку.

Обов'язок – це: 1. Те, що слід безумовно, неодмінно виконувати, робити; внутрішньо прийнята моральна вимога; зобов'язання, повинність. 2. Набір функцій, дій, покладених на когось.

Ображати – словами або діями завдавати душевного болю, принижуючи людину.

Образ імапнативний – уявний образ лідера в електоральній свідомості.

Обскурантизм – украй вороже ставлення до науки, освіти, захист реакційних ідей, відсталості, мракобісся.

Обструкція – демонстративна дія, до якої вдаються, щоб зірвати певні заходи, пропозиції тощо.

Обшук – ретельний офіційний огляд кого-, чого-небудь із метою виявлення чогось прихованого або недозволеного.

Олігархія – політичне й економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група. Термін було запроваджено Платоном і Арістотелем у V-IV ст. до н.е. для позначення однієї з найгірших, на їхню думку, форм правління, коли «владарюють багаті, а бідні не беруть участі у правлінні». Розрізняють **О.** аристократичну і фінансову. В сучасному розумінні **О.** – це політико-бізнесові та мас-медіа структури, які мають великий вплив на формування та розподіл політичної влади.

Омбудсмен – спеціалізований уповноважений з прав дитини, діяльність якого зосереджена виключно на питаннях забезпечення прав дитини, які не досягли 18 років.

Оперативно-розшукова діяльність – система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Опіка – правова форма захисту особистих і майнових інтересів неповнолітніх, які не досягли 15 років, та громадян, визнаних судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства.

Опозиція – це: 1. Протидія, спротив певній політиці, чийось діям, поглядам, переконанням; заперечення, незгода, опір. 2. Люди, які сповідують погляди, переконання, відмінні від поглядів більшості.

Орган законодавчої влади – це орган, який здійснює законотворчість.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна структура, яка складається з держав-учасниць, із штабом в Нью-Йорку (США).

Ордер – документ, що містить наказ, розпорядження державного органу про вчинення тих чи інших дій.

Освіта – процес і наслідки засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, необхідних для практичної діяльності.

Особистість – суспільна особа, яка вільно та відповідально визначає свою позицію серед інших, здатна до свідомих соціальних дій; орієнтується в своїй життєдіяльності на прийняті суспільством цінності.

Осудність – нормальний стан психічно здорової людини, що виражається у здатності усвідомлювати свої дії і керувати ними.

Офіціоз – газета, журнал, бюлетень або інше друковане видання, що офіційно не є органом уряду або правлячої партії, але виражає їхні погляди з питань внутрішнього й міжнародного життя.

Офлайн навчання – це традиційне навчання без зв'язку з мережею (онлайн).

Охлократія – це: 1. Домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу, юрби. 2. Один із способів здійснення політичної влади, що суттєво доповнює кризові політичні режими. 3. Влада юрби.

Оцінювання навчальних результатів студентів – це визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях викладача знань, умінь та навичок студентів відповідно до вимог навчальних програм.

Очевидець – той, хто був безпосереднім свідком, спостерігачем якоїсь події, пригоди.

П

Пакт – це міжнародна угода.

Панісламізм – релігійно-політична доктрина, яка проголошує своєю метою політичне об'єднання народів, що сповідують іслам. Виник у другій половині XIX ст.

Пантеон – усипальниця, місце поховання видатних людей.

Панування – форма політичної взаємодії, яка передбачає поневолення, підпорядкування, експлуатацію одних соціальних груп іншими. До форм **П.** відносять: рабство, кріпацтво, владу імперії над колоніями.

Парадигма – це: 1. Здобутки, які певний час слугують для дослідників взірцем постановки й вирішення нових завдань. 2. Вихідна концептуальна схема, модель постановки суспільно-політичних проблем та їх розв'язання.

Паритет – принцип рівності, рівноправності сторін у чому-небудь.

Парламент – виборний законодавчий орган держави. Це єдиний орган у державі, який наділено правом ухвалювати та скасовувати закони, а також вносити до них зміни.

Парламентаризм – система державного управління, за якою законодавча влада належить виборчому парламенту.

Парламентський контроль – повноваження парламенту щодо здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади.

Партикуляризм – принцип соціальної та політичної активності, зорієнтований на захист приватних чи вузькогрупових інтересів. Це прагнення до самостійності окремих частин держави чи різних сфер соціального життя, тенденція до автономізації особистості, що дає змогу останній уникнути політичної доктринізації. **П.** може спричиняти децентралізацію управління, руйнування внутрішньогосподарських і соціальних зв'язків, політичну роздробленість і врешті-решт сепаратизм. Водночас **П.** передбачає забезпечення прав особи, її етнічної автономії, а тому є важливою ознакою демократизму держави.

Партія політична – організація, яка об'єднує людей на основі спільної ідеології, бере участь у формуванні та розподілі влади, представляє інтереси різних соціальних груп (або якоїсь домінуючої в суспільстві групи).

Партократія – панування у політичній системі суспільства однієї чи групи споріднених партій, що зосереджують у своїх руках управління всіма сферами суспільного життя.

Пасивне виборче право – право громадян бути обраними до складу виборних органів або на виборні посади.

Паспорт – державне посвідчення єдиного зразка, яке видається громадянам для підтвердження особи, її належності до громадянства та інших цілей, що вимагають пред'явлення цього документа.

Патент – це: 1. Документ, що посвідчує право винахідника на його винахід. 2. Свідоцтво на право займатися бізнесом, промислом і т. ін.

Патерналізм – політична доктрина й практика, які виходять із припущення влади, що народ безпосередньо потребує батьківської уваги, піклування з боку влади, що громадяни, мов неповнолітні діти, без підтримки й сприяння влади не здатні зрозуміти, що є вигідним для них, не в змозі самотужки досягти мети, задовольнити власні потреби.

Патріот – людина, яка любить свою батьківщину, йде на подвиг задля неї, віддана своєму народові.

Патріотизм – відданість і любов до своєї Батьківщини.

Патронаж – це: 1. Медичне обслуговування осіб у домашніх умовах. 2. Заступництво, опіка.

Педагогічний менеджмент – теорія, методика і технологія ефективного управління педагогічними системами у постійно змінних ринкових суспільних умовах.

Пенітенціарний – особа, яка належить до правосуддя (зазвичай до карного права).

Перехресний допит – це допит на судовому слідстві однієї особи (підсудного, свідка) з двох сторін (обвинувачем і захисником) по одній тій самій справі.

Підданство – юридичний статус особи в державі, де характер політико-правових стосунків особи і держави, форма влади (наприклад, монархія), сукупність прав, свобод і обов'язків та інші умови історично створили інститут **П.**

Підзаконний нормативно-правовий акт – нормативний акт, що видається на підставі закону, відповідно до закону і з метою його виконання.

Підприємництво – самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик, діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Підсудний – людина, яка звинувачується в чомусь і перебуває під судом.

Піклування – правова форма захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх віком від 15 до 18 років, а також

громадян, визнаних судом обмежено дієздатними або таких, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права.

Пільга – повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків.

Плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

Плебісцит – Всенародне голосування з найважливіших питань державного життя; референдум.

Поведінка – сукупність чийось дій і вчинків; спосіб життя; певні дії; вчинки взагалі; уміння поводити себе відповідно до встановлених правил.

Повноваження – це: 1. Право, надане кому-небудь для здійснення чогось. 2. Права, надані особі або підприємству органами влади.

Погроза – обіцянка заподіяти якесь зло, неприємність; залякувати.

Податкова система – система платежів, що є обов'язковими для внесення в державний бюджет всіма фізичними і юридичними особами.

Податковий – особа, яка пов'язана з розподілом і сплатою податків; яка відає розподілом або контролює збирання податків.

Податок – встановлений державою обов'язковий збір із фізичних та юридичних осіб (населення, підприємств, організацій і т. ін.) в державні та місцеві бюджети.

Подвійне громадянство – перебування особи одночасно у громадянстві двох держав.

Подія – різновид юридичних фактів, які виникають незалежно від волі суб'єктів правовідносин.

Позивати – притягати когось до судової відповідальності, подавати позов на когось, судитися з кимось.

Позивач – це той, хто подає позов.

Позов – це: 1. Звертатися до суду з вимогою захисту цивільних прав. 2. Цивільна судова справа. 3. Позов – це звернення заінтересованої або іншої уповноваженої на те особи до суду з проханням про розгляд спору і захист суб'єктивних прав, які охороняються законом.

Позов подавати – порушувати, розпочинати судову справу.

Покарання – міра державного примусу, що застосовується судовими органами до осіб, які вчинили злочин.

Покарання за злочин – це захід державного примусу, який застосовується до особи виключно за вироком суду за вчинення злочину і полягає у серйозних обмеженнях прав і свобод даної людини.

Полілог (грецьк. *polytogos* – розмова багатьох) – тип організації усного мовлення, що є розмовою кількох осіб.

Політика – сфера життєдіяльності людей, що зв'язана з головними для життя і діяльності особи, держави і суспільства інтересами, в основі яких лежать потреби народів, націй, соціальних груп, держави та інших соціальних суб'єктів; особливий вид діяльності людей, зв'язаний з організацією всього процесу соціального життя.

Політична партія – добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади і місцевого самоврядування та представництво в їх складі.

Політична система суспільства – сукупність і єдність усіх державних, громадських організацій та об'єднань, що діють у сфері політики певної держави.

Політичний плюралізм (різноманітність) – демократична засада співіснування в одній державі різних суспільних течій, соціальних рухів, політичних партій і громадських організацій різного громадсько-політичного спрямування, які мають відмінні погляди та цілі щодо діяльності влади в державі.

Політичний притулок – надання державою можливості проживання на своїй території іноземцям, які зазнали переслідування на батьківщині з політичних мотивів.

Політичний режим – сукупність засобів, прийомів і способів реалізації політичної влади, яка характеризується якісною та кількісною мірою участі народу, націй, верств, соціальних груп, окремих громадян у її здійсненні (демократичний, тоталітарний).

Поліція – система особливих органів державного управління для охорони існуючого ладу і встановленого порядку.

Помилування – повне або часткове звільнення засудженого від покарання, яке здійснюється в індивідуальному порядку главою держави.

Поневолювати – це: 1. Позбавляти волі, незалежності, підкоряти своїй владі. 2. Змусити кого-небудь чинити щось проти своєї волі.

Понятий – особа, яку залучають органи влади як свідка під час обшуку, опису майна і т. ін.

Попередження – це: 1. Наперед зроблене повідомлення про щось; застереження проти чогось; наказ, вказівка зробити що-небудь; погроза. 2. Один із видів адміністративного, партійного тощо стягнення. 3. Запобігання вияву чого-небудь небажаного.

Популізм – це: 1. Спосіб ведення політичної боротьби, що базується на крайньому спрощенні своєї політичної програми, зведенні її до вимог негайної, очевидної для всіх вигоди. 2. Дії політика, які розраховані на популярність у простих людей.

Порука – запевнення, гарантія в чомусь; взята на себе відповідальність за когось.

На поруки брати (взяти) кого – брати на себе відповідальність за умовне звільнення когось з-під варти.

На поруки випустити (звільнити) кого – умовно випустити кого-небудь з-під варти на відповідальність певної особи або колективу.

Посвідчення – офіційний документ, що підтверджує якийсь факт або містить стислі відомості про когось.

Посвідчення про відрядження – це: 1. Документ, що дається особі, яка виїжджає кудись для виконання якого-небудь службового доручення. 2. Те, що є доказом правдивості чого-небудь, правильності якогось висновку, твердження і т. ін.

Постанова – це: 1. Розпорядження, акт органів державної влади (Директива керівного адміністративного органу). 2. Судове рішення, пов'язане з розглядом кримінальної справи. 3. Колективне рішення; ухвала.

Постановляти – здійснюючи слідство, доходити певних висновків, виносити вирок (про судові справи).

Похибка – помилка, промах, недогляд у чому-небудь.

Пояснення – писемний або усний виклад з метою виправдатися.

Права людини – універсальний і непорушний комплекс природних, невід’ємних прав і властивостей, які зумовлюються самим фактом існування людини і мають розглядатися як гарантія її гідності.

Право – система загальнообов’язкових, формально визначених правил поведінки, що встановлюються, гарантуються і охороняються державою з метою упорядкування суспільних відносин.

Право власності – врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном.

Правова держава – це: 1. Єдність домінування права і правової форми організації політичної влади, за умов якої визнаються і захищаються права і свободи людини і громадянина. 2. Правова держава – це держава, де панує право. 3. Правова держава – це держава, яка складається з громадян, котрі мають високу правову культуру і формують державну владу, яка є демократично організованим і залежним від суспільства апаратом управління, що за допомогою ефективних законів забезпечує реалізацію суверенних прав і свобод громадян.

Відмінними ознаками правової держави є: верховенство і домінування правового закону та постійне утвердження суверенітету народу; визнання й захист прав і свобод та забезпечення реалізації прав і виконання обов’язків людини і громадянина; організація і функціонування суверенної державної влади на основі принципу розподілу влад на *законодавчу* (парламент і представницькі органи місцевого самоврядування), *виконавчу* (уряд, виконавчі установи на місцях), *судову* (органи правосуддя і нагляду); чітке визначення повноважень держави, її органів і службових осіб; взаємна відповідальність особи і держави; організація ефективного контролю та нагляду за реалізацією правових законів і режиму законності на принципах права.

Правова держава характеризується трьома групами ознак: організаційно-владних, нормативно-правових, комплексних (організаційно-правових).

I. Владно-організаційний аспект правової держави характеризує створення державної влади, організацію і функціонування державного механізму. З цієї точки зору правова держава має наступні ознаки:

1. *Джерелом державної влади є народ* (ст. 5 Конституції України (1996 р.). Виключно народ має невідчужене право визнавати і змінювати форми та зміст свого державно-правового життя створювати інститути державної влади (інститут президентства, парламентаризму та ін.). Народ шляхом виборної чи прямої демократії формує органи влади.

2. *Панування права* (верховенство права) в управлінні державними і громадянськими справами.

3. *Наявність розподілу державної влади*. Державна влада в Україні здійснюється тільки на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Тому відповідно до конституційних положень органи української законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

4. *Наявність ефективної правоохоронної системи*. Мається на увазі правове, кадрове і матеріальне забезпечення суду, прокуратури та інших органів, які охороняють і забезпечують права громадян. Особливо важливим серед них є суд, який втілює в своїй діяльності принцип рівності сторін, незалежності, змагальності, права оскарження прийнятого рішення. Діяльність суду правової держави розповсюджується на всі правові суперечки. Значне місце в правоохоронній системі правової держави займають правоохоронні органи, які запобігають правопорушенням, забезпечують умови реалізації прав і обов'язків громадян, здійснюють їх захист.

5. *Відповідальність правової держави перед громадянським суспільством*.

II. Нормативно-правова характеристика правової держави включає процедуру створення права, його якість, зміст, принципи діяльності. Ця група характеристик включає наступне:

1. *Наявність законодавчих органів і процедур*, з допомогою яких створюються правові закони, що передбачають існування демократичної системи виборів законодавчих органів; процедури підготовки закону, яка повинна бути гласною, з участю максимальної кількості фахівців.

2. *Непорушність суверенних прав і свободи громадян*.

3. *Наявність нормативно-правових гарантій*, які закріплюють і забезпечують реалізацію прав і свобод громадян.

4. Конституція гарантує і забезпечує за допомогою органів законодавчої, виконавчої і судової влади надзвичайно важливий демократичний принцип, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Тобто в сфері громадянського права, в сфері приватно-правових відносин, де громадяни в стосунках між собою в стосунках з державними органами виступають як рівноправні суб'єкти, повинен діяти принцип: «Дозволено все, що прямо не заборонено законом». Дозволений принцип регулювання особливо суворо повинен діяти в сфері діяльності правоохоронних органів, які мають значні повноваження і їх довільне використання може призвести до порушення основних прав і свобод громадян (ст. 3 Конституції України).

III. Організаційно-правовий аспект правової держави характеризує:

1. Висока правова культура суспільства і особи.
2. Стійкість конституційного порядку.
3. Зв'язаність правом діяльності держави та її органів.
4. Наявність високого рівня правопорядку та законності. Це означає, що потреба, щоб закони реалізувались на практиці, втілювались у життя, трансформувались у правопорядок, який є ціллю існування законів громадянського суспільства, правової держави. При цьому важливо акцентувати не тільки на виконанні закону, але й насамперед, духу закону, тобто на його змісті, значенні, істинній волі законодавця.

Названі вище три групи ознак правової держави та громадянського суспільства тісно взаємопереплетені, взаємопов'язані, взаємообумовлені.

Правова ідеологія – структурний елемент правосвідомості, сукупність принципів, теорій, концепцій, які формуються в результаті наукового узагальнення правового розвитку суспільства.

Правова компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти – це певний рівень правових знань та вмінь, який надає можливість майбутньому менеджеру з управління закладом освіти вільно орієнтуватися у правових явищах, визначати правові причинно-наслідкові зв'язки, виділяти та розрізняти правові

стосунки людини з суспільством та оточуючим середовищем, приймати обґрунтовані професійні рішення відповідно до законодавчих норм.

Правова компетентність менеджера з управління закладом освіти – це головний складовий компонент професійної компетентності менеджера з управління закладом освіти, що включає в себе сукупність правових знань, умінь і навичок, його особистісні якості, які забезпечують йому ефективність професійної діяльності в правовому полі.

Правова культура – вид суспільної культури, який містить у собі знання й старанне вивчення права, дотримання правових норм носіями **П.к.**, вміння кваліфіковано захистити свої права і права інших громадян у випадку їх порушення. **П.к.** поєднує в собі, правосвідомість, право, законодавство, юридичну практику, культуру правового мислення та інші правові явища.

Правова культура співробітників правоохоронних органів – це: 1. Знання основних правових категорій і принципів, побудови системи законодавства, досконале знання правових норм, які відносяться до сфери їх професійної діяльності. 2. Повага існуючого права, солідарність з ним. 3. Наявність навиків і вміння реалізувати право. 4. Висока правова активність. 5. Ввічливе і уважне відношення до громадян, які звертаються в державні установи.

Правова норма – формально обов'язкове правило поведінки, що має загальний характер, установлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю.

Правова психологія – структурний елемент правосвідомості, який вбирає в себе правові почуття, емоції, настрої, що відображають емоційне, нераціональне сприйняття правових явищ. Цей елемент постає з буденної юридичної практики, формується стихійно, тому відображає право поверхово, інколи з помилками.

Правова система – сукупність взаємозв'язаних юридичних засобів, за допомогою яких регулюються суспільні відносини.

Правове виховання – педагогічна та соціально-правова допомога людині в розвитку її правової культури і розуміння ролі права в суспільстві, формування навичок правомірної поведінки.

Правовий звичай – санкціоноване державою правило поведінки, що склалося у результаті тривалого повторення людьми певних дій.

Правовий інститут – система юридичних норм, що регулюють певну групу однорідних суспільних відносин.

Правовий нігілізм – ігнорування права; заперечення усталених суспільством норм, принципів, законів.

Правовий прецедент – судове чи адміністративне рішення з конкретної юридичної справи, якому надається обов’язкове значення під час вирішення всіх наступних аналогічних справ.

Правовідносини – врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб’єктивні права та обов’язки, що забезпечуються державою.

Правозахисник – той, хто захищає чийсь громадянські інтереси.

Правоздатність – визнана державою здатність фізичних осіб (громадян) та юридичних осіб мати права і виконувати обов’язки, що передбачаються і допускаються законом.

Правознавство – сукупність наук про право; юриспруденція.

Правонаступник – особа, якій передано всі права та обов’язки або окремі права іншої особи.

Правонаступництво – це: 1. У *цивільному праві* – перехід прав та обов’язків від однієї особи до іншої. 2. У *цивільному судочинстві* – вступ на місце однієї з сторін іншої особи. 3. У *міжнародному праві* – перехід прав та обов’язків від однієї держави до іншої (наприклад, в разі ліквідації колоніальної залежності і створення незалежності).

Правопорушення – протиправне, винне суспільно небезпечне (шкідливе) діяння деліктоздатного суб’єкта.

Правопорядок – режим впорядкованості, організованості суспільних відносин, що існує в державі за умови належного дотримання законності.

Правопросвітництво – стійка, динамічна система уявлень людини про законодавство, правові норми та практичне їх застосування, на основі яких вона вибудовує взаємовідносини з іншими людьми, планує власну професійну діяльність у правовому полі.

Правосвідомість – система понять, поглядів, уявлень, почуттів і фізичних дій з приводу чинного або бажаного юридичного права.

Правосуддя – це: 1. Суд, судова діяльність держави; юстиція. 2. Установи, які здійснюють судову діяльність у державі. 3. Розгляд судових справ; судочинство. 4. Справедливий суд.

Превентивні (запобіжні) заходи – система діяльності державних, правоохоронних та юридичних органів, спрямована на усунення причин і запобігання злочинності, корупції, антигромадських проявів тощо.

Президент – це: 1. Виборний голова, керівник установи, організації, товариства тощо. 2. У ряді країн – обраний на певний строк голова держави.

Презумпція невинуватості – правовий принцип, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено в порядку, передбаченому законодавством і встановлено вироком суду, який набрав законної сили.

Прем'єр-міністр – у ряді країн – особа, що очолює уряд, стоїть на чолі кабінету міністрів, ради міністрів.

Приватизація – процес передачі об'єктів державної або муніципальної власності у колективну або особисту власність.

Приватна власність – одна із форм власності, що означає абсолютне, захищене законом право громадянина або юридичної особи на конкретне майно (землю, інше рухоме чи нерухоме майно).

Приватна особа – людина як неофіційна особа.

Приватне право – сукупність галузей права (цивільне, шлюбно-сімейне та ін.), спрямованих на врегулювання і захист автономних інтересів індивідів та їх об'єднань.

Признання – правдива розповідь про себе, про що-небудь, розкриття якоїсь таємниці.

Принципи виховання – вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання і визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики, організації.

Припис – це: 1. Певний порядок, установлений керівними органами держави, установи, підприємства тощо. 2. Правило, покладене в основу певного вчення, моралі, ідеологічного напрямку тощо; канон; правило співжиття, норма поведінки.

Присуд – це: 1. Ухвала суду про винність або невинність підсудного; вирок. Чиєсь рішення про покарання когось. 2. Рішення певного органу; ухвала.

Присуджувати (присудити) – це: 1. Визнаючи когось винним, встановлювати йому яку-небудь міру покарання (про суд); вирішувати покарати когось у якийсь спосіб. 2. Вносити рішення про сплату, передачу чого-небудь комусь (про суд та інші установи). 3. Обмірковуючи, обговорюючи чиюсь долю, поведінку і т. ін., вирішувати що-небудь.

Провина – помилка, прорахунок у чому-небудь.

Провокація – навмисні дії проти окремих осіб, організацій, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки.

Прокуратура України – організаційно самостійна державно-правова інституція, на яку покладається підтримання державного обвинувачення в суді, нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство та ряд інших функцій, передбачених Конституцією України.

Прокурор – це: 1. Працівник органів прокуратори. 2. Державний обвинувачував у суді.

Пропорційна виборча система – вид виборчої системи, за якої порядок визначення результатів виборів у представницькі органи проходить на основі підрахунку голосів, поданих громадянами за кандидатів, що були включені до списків від певних політичних партій (виборчих об'єднань).

Проступок – вчинок, що порушує певні норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок; провина.

Протизаконний – дія, яка не відповідає закону, суперечить йому.

Протипоказання – показання, що суперечить показанню іншої особи або виключає його.

Протиправний – це такі незаконні дії, що суперечать правовим нормам, закону, що порушує їх.

Протоколи – це Міжнародний білль про права людини, які розглядають повний спектр прав людини. Відомі протоколи: Міжнародний протокол економічних, соціальних та культурних прав та Міжнародний протокол громадянських та політичних прав.

Професійне спілкування – це спілкування у сфері ділових взаєностосунків і репрезентує такі функції:

– *інструментальну* (отримання і передавання інформації, необхідної для здійснення певної професійної дії, прийняття рішення);

– *інтегративну* (засіб об'єднання ділових партнерів для спільного комунікативного процесу);

– *функцію самовираження* (демонстрування особистісного інтелекту і потенціалу);

– *трансляційну* (передавання конкретних способів діяльності);

– *функцію соціального контролю* (регламентування поведінки, а іноді (коли йдеться про комерційну таємницю) й мовної акції учасників ділової взаємодії);

– *функцію соціалізації* (розвиток навичок культури ділового спілкування);

– *експресивну* (намагання ділових партнерів передати і зрозуміти емоційні переживання один одного).

Професійні спілки – громадські організації, що об'єднують громадян, зв'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності.

Професіоналізм – слова або словосполучення, що вживаються мовцями – представниками певної професії, характеризують реалії, пов'язані з їх трудовою діяльністю.

Процес – це: 1. Розгляд судової справи; сама судова справа. 2. Визначення законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розгляді судових справ певного роду.

Публічне право – сукупність галузей права (конституційне, адміністративне, кримінальне та ін.), що регулюють відносини, які забезпечують загальнодержавні інтереси домінуючої частини суспільства і одним з учасників яких є орган держави як владний суб'єкт.

Р

Ратифікація – це процес, яким уряди підписують міжнародні конвенції та пов'язуються з їхніми положеннями.

Реабілітація – відновлення в громадянських та всіх інших правах раніше незаконно засудженої чи репресованої особи.

Реальна угода – в цивільному праві – це угода, яка набуває юридичного значення лише з моменту фактичної передачі речі партнеру за угодою (контрагенту).

Регламент – це: 1. Прийнятий розпорядок ведення зборів, засідання і т. ін.; час, відведений згідно з цим розпорядком для доповіді або виступу. 2. Заведений розпорядок дня, режим праці і т. ін.

Регресант – це: 1. Особа, яка пред'являє до іншої особи зворотну вимогу про відшкодування збитків у разі недотримання нею взятих зобов'язань. 2. Надписувач, якому здійснено платіж за векселем.

Регресат – це: 1. Особа, до якої спрямовано вимогу регресанта. 2. Надписувач, який оплатив та отримав назад вексель і знову став векселедержателем.

Реквізіція – примусове відчуження за плату (на відміну від конфіскації) або тимчасове вилучення державними органами майна окремих громадян чи юридичних осіб.

Релігійна громада – місцеве добровільне об'єднання віруючих громадян певної релігійної конфесії для спільного задоволення своїх релігійних потреб.

Репресії (незаконні) – це незаконні каральні заходи, спрямовані проти прав людини з боку держави.

Республіка – форма державного правління, за якої державні колегіальні органи законодавчої влади обираються на певний строк населенням держави.

Референдум – спосіб прийняття законів або важливих рішень загальнодержавного чи місцевого значення шляхом голосування населення.

Рецидивіст – особа, яка, відбувши покарання, вчинила повторний злочин.

Рівноправний – це: 1. Індивід, який має однакові, рівні з ким-, чим-небудь права. 2. Який виконує таку саму роль або має таке саме значення; рівнозначний.

Розвиток особистості – послідовна якісна зміна свідомості та поведінки людини від народження і до кінця життя, становлення її як суспільної істоти з характерним способом буття.

Розлучення – у сімейному праві – це один із встановлених законодавством способів припинення шлюбу, який здійснюється через суд або через органи реєстрації актів громадянського стану.

Самоактуалізація – прагнення людини до повнішого виявлення, розвитку і реалізації своїх особистісних можливостей, постійний процес розвитку свого потенціалу до максимально можливого.

Самоаналіз – прийом самовиховання, який передбачає критичні роздуми над своєю поведінкою, окремим вчинками. Його використання допомагає викладачу розкривати причини успіхів чи невдач, розвиває самосвідомість і сприяє самопізнанню.

Самовизначення – право кожного народу самостійно вирішувати питання про спосіб і форму свого державного існування, вільно встановлювати свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і політичний розвиток.

Самовиховання – активізація особистістю власних зусиль, спрямованих на зміну і вдосконалення моральної свідомості та поведінки.

Самоврядування – визнане й гарантоване державою право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах, передбачених Конституцією і законодавством України.

Самозаохочування застосовують у випадках, коли викладач, долаючи труднощі і негативні риси свого характеру, виконав складне доручення.

Самоменеджмент – здатність особистості сконцентрувати свою енергію, знання та досвід для виконання роботи; це послідовне й цілеспрямоване використання власних можливостей і раціональних методів свідомого управління власною виконавською діяльністю та подолання зовнішніх обставин.

Самонавіювання – психічний прийом впливу людини на саму себе. Цей прийом передбачає вплив на самого себе шляхом повторення подумки чи вголос певних суджень до повного оволодіння собою. В науково-педагогічній лабораторії «Пошук» навчально-методичного управління НУВГП розроблені і експериментально перевірені такі формули самонавіювання: «Смілива поведінка», «Стійкість в житті», «Воля і характер», «Пам'ять», «Увага», «Релаксація» та ін.

Самонаказ – прийняття особистістю твердого рішення ніколи не відступати від власних принципів і переконань, завжди поводитись тільки належним чином.

Самоосвіта – самостійна діяльність суб'єкта, спрямована на оволодіння новими знаннями, уміннями і навичками, а також вдосконалення раніше набутих. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання у ВНЗ, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань.

Самоосуд – проява незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою. Докори сумління пробуджують свідомість, викликають внутрішнє хвилювання і почуття вини перед іншими. Самоосуд викликає бажання позбутися недоліків у своїй поведінці.

Самооцінка – судження людини про міру наявності у неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. На етапі реалізації програми самовиховання доцільно використовувати такі прийоми самовиховання, як самопереконавання, самонавіювання, самонаказ, самосхвалення, самозаохочення, самосуд.

Самопереконавання – це аргументи, за допомогою яких дозволено переконатися в тому, правильно чи неправильно вчинено. Застосовувати його потрібно у таких випадках, коли людина прийняла якусь вказівку, пропозицію, наказ, але у неї не вистачає рішучості діяти відповідно до них.

Саморегуляція – здатність людини керувати собою на основі сприймання, аналізу й усвідомлення результатів своєї діяльності, своєї поведінки, власних психічних, пізнавальних процесів у зовнішніх і внутрішніх проявах.

Самосвідомість – усвідомлення людиною себе як особистості (своїх якостей і рис, стосунків з іншими людьми, місця і ролі у суспільстві).

Самоспотереження – це спостереження за своїми діями, вчинками, думками, почуттями. Воно є необхідною передумовою контролю особистості за власною поведінкою та діяльністю.

Самоствердження – ствердження себе, своєї особистості, визнання своєї цінності, значимості своєї особи.

Санкція – це: 1. Заходи впливу, покарання за порушення закону. 2. Схвалення. 3. Затвердження чого-небудь вищою інстанцією; визнання законності чогось.

Свідок – це: 1. Людина, яка була присутня при певній події, пригоді й особисто бачила щось; очевидець. 2. Особа, яку викликають до суду для посвідчення відомих їй обставин справи. 3. Особа присутня при чомусь для офіційного підтвердження дійсності або правильності чогось.

Свідчення – це: 1. Давання показань на суді або на допиті; показання свідка. 2. Факт, річ, обставина, що підтверджують що-небудь. 3. Повідомлення про щось, підтвердження чогось очевидцем чи обізнаною у певній справі людиною.

Світогляд – цілісне уявлення особистості про природу, суспільство, людину, яке знаходить вияв у системі цінностей, ідеалів, установок. Світогляд містить сукупність знань про світ, почуття, ставлення, оцінки, переконання.

Свобода совісті (віросповідання) – одна з демократичних свобод, яка вбирає у себе як право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, так і безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Середовище – сукупність зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину.

Система законодавства – система всіх впорядкованих певним чином нормативно-правових актів даної держави.

Система права – система усіх чинних юридичних норм певної держави.

Систематизація правових актів – діяльність щодо впорядкування і вдосконалення правових актів шляхом приведення їх до певної системи.

Сім'я – об'єднання, що ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості людей, зв'язаних спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю.

Сімейне право – галузь права, норми якої регулюють особисті і майнові відносини, що впливають із шлюбу та належності до сім'ї.

Скарга – це: 1. Висловлення невдоволення, суму, нарікання на неприємності, біль, горе і т. ін. 2. Офіційна письмова чи усна заява про незаконні або неправильні дії якої-небудь особи, установи і т. ін.

Складник – складова частина чого-небудь, компонент.

Слідство – це: 1. Розслідування обставин, пов'язаних із злочином, яке проводять органи юстиції (розпитування, дізнання про кого-, що-небудь тощо). 2. Ті, хто ведуть розслідування судової справи; слідчі.

Слідчий – службова особа, яка здійснює слідство.

Слідчі органи – це органи, які ведуть попереднє розслідування обставин, пов'язаних із злочином.

Словник – це: 1. Книга, в якій в алфавітному чи тематичному порядку подано слова якоїсь мови (з тлумаченням, перекладом на іншу мову і т. ін.). 2. Сукупність слів, якими оперує певна людина у своєму мовленні.

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

СНД (Співдружність Незалежних Держав) – міжнародне об'єднання, до якого входить Незалежні Держави, зберігаючи непорушними свій повний державний суверенітет і незалежність у внутрішній та зовнішній політиці.

Солідарна відповідальність – у цивільному праві – це відповідальність, за якою кредитор може вимагати сплати неустойки або відшкодування збитків і від усіх боржників разом і від кожного зокрема.

Соціальна адаптація – процес активного пристосування особистості чи соціальної групи до змін у соціальному середовищі.

Соціальна держава – держава, яка проголосила соціальну спрямованість своєї політики не лише врахування, а й сприяння з її боку задоволенню інтересів усіх соціальних груп і прошарків населення, зміцнення на цій основі соціальної злагоди і єдності народу.

Соціальне забезпечення – система матеріального забезпечення і соціального обслуговування громадян у разі втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості та в інших випадках, коли людина потребує соціального захисту.

Соціальне страхування – одна з форм соціального забезпечення, особливістю якої є те, що вона здійснюється коштом спеціальних страхових фондів, що формуються за рахунок обов'язкових внесків підприємств, установ і організацій, обов'язкових відрахувань з заробітної плати працівників та дотацій з державного бюджету.

Соціальні норми – це норми, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин. Серед соціальних норм виділяють такі норми: духовні, моральні, естетичні, корпоративні, юридичні та ін. Причому наявність цих та інших норм не залежить від волі людини, що підкреслює їхню обов'язковість.

Усі соціальні норми мають (подібну до юридичних норм) структуру: гіпотеза (припущення), диспозія, санкція. Причому ці норми відрізняються між собою санкціями, наслідками санкцій, оскільки відбувається регулювання як дій людини, так і її думок. Крім того, соціальні норми бувають письмовими та усними, постійними та змінними, офіційними та неофіційними.

Основою всіх соціальних норм є *духовні норми*, які впливають із духовного права. Їх зміст полягає у ступені розуміння людиною законів всесвіту. Тактично духовні норми зафіксовані у Біблії. Проте кількість їх не є обмеженою. Але якість їх засвоєння, розуміння залежить від рівня свідомості людини.

Соціальні пенсії – встановлена законодавством пенсійна допомога непрацездатним громадянам при відсутності в них права на трудову пенсію.

Соціально-правовий захист дітей – система організаційно-правових, фінансово-економічних, соціально-культурних, інформаційно-просвітницьких заходів органів державної влади, громадських організацій, що спрямовані на забезпечення соціально-виховної опіки над дітьми-сиротами, на зменшення впливу на дитину негативних факторів соціального ризику, створення для неї гарантованих, мінімально достатніх умов життєдіяльності.

Соціум – це: 1. Група людей, об'єднаних за якимось (професійними, культурними тощо) ознаками. 2. Людська спільнота як результат форм діяльності людей, що склався історично.

Спадкове право – інститут цивільного права; сукупність правових норм, що встановлюють порядок переходу прав і обов'язків померлого за правом спадкування.

Спадкоємець – це: 1. Особа, що одержала спадщину або має право на її одержання. 2. Продовжувач чиеь діяльності, справи, традицій тощо.

Спадщина – це: 1. Майно і т. ін., що переходить після смерті його власника до іншої особи. 2. Явища культури, науки, побуту і т. ін., що залишилися від попередніх часів, від попередніх діячів.

Спекуляція – це: 1. Скуповування та перепродаж цінностей (цінних паперів, товарів, майна і т. ін.) з нестійким курсом для одержання зиску на різниці в курсі, в цінах. 2. Розрахунок, намір, що ґрунтується на використанні чого-небудь з корисливою метою.

Спеціальність – це: 1. Окрема галузь науки, техніки, мистецтва і т. ін.; сфера чиеїсь діяльності або вчення чого-небудь. 2. Основна кваліфікація; професія, фах. 3. Улюблена справа, заняття, в якому хтось виявляє уміння, хист.

Співучасть – умисна спільна участь двох або більше осіб у вчиненні злочину.

Спікер – це Голова парламенту або палати парламенту в раді країн.

Спілкуватися – це: 1. Підтримувати взаємні стосунки, діловий дружній зв'язок з кимось. 2. Об'єднуватися для спільних дій.

Спір – взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішувані переважно судом.

Спічрайтер – особа, що складає тексти промов, виступів для державних діячів, політиків тощо.

Споживач – особа чи організація, що використовує, споживає певну продукцію.

Справа – робота, заняття людини, пов'язані з розумовим або фізичним напруженням; те, що робить людина, чим займається; діло, праця.

Статус – це: 1. У міжнародному праві – становище, стан. 2. Сукупність прав і обов'язків громадянина або юридичної особи.

Статус-кво – становище, що існувало або існує в той чи інший момент.

Статут – зведення правил, що визначають завдання, структуру, функції та порядок діяльності певної установи, організації і т. ін.

Статут школи – нормативний документ, який регламентує діяльність усіх учнів і працівників школи, форми спільної діяльності школи, батьків і громадськості.

Статути і положення – це традиційна форма кодифікаційних актів, у яких визначається статус певного виду державних організацій та органів.

Страховий поліс – документ (зазвичай іменний), що засвідчує укладення договору особистого або майнового страхування та його умови.

Стягнення – примусовий захід, міра відповідальності, яка застосовується, як правило, за вчинення правопорушення.

Суб'єктивне право – закріплена в юридичних нормах можливість певної поведінки особи, спрямованої на здійснення прав людини.

Суб'єктність – здатність людини усвідомлювати себе носієм знань, волі, відносин, здатність здійснювати усвідомлений вибір, усвідомлювати свої дії і життя.

Субвенція – форма фінансової допомоги окремим галузям господарства, банкам, підприємствам і т. ін.

Субкультура – це: 1. Культура якого-небудь соціального середовища в певний історичний час. 2. Система переконань, цінностей і норм, які розділяє і активно використовує група людей в межах певної культури.

Субсидіарна відповідальність – у цивільному праві – це додаткова цивільно-правова відповідальність іншої особи за зобов'язанням основного боржника при неможливості задоволення ним вимог кредитора повністю або частково.

Субсидія – це: 1. Фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу транспортування, експорту, споживання товарів, у результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин одержує пільги (прибутки). 2. Грошова або натуральна допомога.

Суверенітет – основоположне поняття юридичної науки верховенство і самостійність влади (див.: **Державний С., Народний С., Національний С.**).

Суд – державний орган, що має повноваження здійснювати правосуддя (захистити права і свободи людини і громадянина, визнати особу винною, призначити за провину міру покарання тощо).

Судове слідство – у кримінальному процесі – це основна частина судового розгляду, в якій суд за участю підсудного, прокурора, захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їхніх представників досліджує докази, зібрані під час попереднього розслідування і подані суду учасниками судового розгляду або зібрані самим судом.

Судочинство – встановлений законодавством порядок судового розгляду кримінальних, цивільних та адміністративних справ; судовий процес.

Суспільство – це сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ.

Т

Таємниця листування – конституційне право громадянина, що полягає в забороні будь-кому без його згоди ознайомлюватися з належною особисто йому кореспонденцією і розголошувати її зміст.

Такт – почуття міри, що підказує правильне розуміння або оцінку явищ дійсності.

Теократія – форма правління, за якої політична влада належить духовенству, церкві.

Теорія – це: 1. Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, що ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності. 2. Сукупність поглядів, суджень когось-небудь, з яких випливають певні правила поведінки. Наприклад, існує науковий підхід до питань, що пов'язані з розвитком, поведінкою та вихованням дитини і їх осмислення, охоплює п'ять найбільш поширених теорій: психологічна теорія, когнітивна теорія, теорія поведінки (або біхевіористична теорія), біологічна теорія, гуманістична теорія.

Теорія педагогічна – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи педагогічної діяльності. Складовими елементами педагогічної теорії є: педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності, педагогічні принципи.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Тестовий контроль (анг. *test* – іспит, випробування) – метод навчання, який передбачає вибір учнем чи студентом одного або кількох варіантів із запропонованого переліку завдань.

Тестування (анг. *test* – випробування) – короткочасне стандартизоване випробування, спрямоване на визначення у того,

кого досліджують, показників розвитку певних психічних властивостей.

Тиранія – жорстоке, деспотичне правління, для якого характерні пригноблення народу, насильство над людьми і повне безправ'я громадян.

Тімбілдінг (від англ. teambuilding в буквальному сенсі означає «побудова команди»). Тімбілдінг у широкому розумінні – це: 1. Командне «будівництво», яке спрямоване на створення груп рівноправних фахівців різної спеціалізації, які спільно несуть відповідальність за результати своєї діяльності і на рівних підставах здійснюють розподіл праці в команді. 2. Тімбілдінг у більш вузькому розумінні – це активний корпоративний відпочинок, спрямований на згуртування колективу чи команди. 3. Тімбілдінг – це один із перспективних моделей менеджменту, що забезпечує повноцінний розвиток закладу, та одним з найефективніших інструментів управління персоналом.

Тлумачення закону – роз'яснення змістової суті закону, змісту виявлених у законі правових норм. Тлумачення закону необхідно аби забезпечити правильність його застосування.

Тортури – це: 1. Фізичне насильство, катування під час допиту обвинуваченого, щоб домогтися від нього зізнання. 2. Сильне моральне страждання, муки.

Тоталітарний політичний режим – режим, за умов якого державна влада здійснюється шляхом обмеження або порушення основних прав людини, усунення легальних можливостей для вільного виявлення і врахування інтересів усіх груп населення; зосередження контрольованої населенням державної влади в руках правлячої верхівки.

Трейдинг – продаж та зворотна купівля акцій з метою отримання прибутку з різниці їхніх курсів.

Трудова пенсія – встановлений законодавством вид пенсійної допомоги, який виплачується залежно від трудового стажу пенсіонера, або особи, на утриманні якої він перебуває.

Трудовий договір – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому

трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи організації або уповноважений ним орган чи фізична особа, зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним Договором та угодою сторін.

Тяганина – це: 1. Повільне виконання справи, супроводжуване зайвими формальностями; зволікання. 2. Справа, суперечка, що виникає при зіткненні чийось інтересів, завдає багато клопоту і розтягується на довгий час. 3. Шум, безладний рух, метушня.

У

Увага – спрямованість і зосередженість свідомості, що передбачає підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної чи рухової активності індивіда.

Угода – волевиявлення однієї, двох і більше сторін, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення взаємних юридичних прав і обов'язків.

Умисел – одна із форм вини, що полягає в усвідомленні правопорушником протиправного характеру та наслідків свого діяння та у бажанні або свідомому допущенні їх виникнення.

Умовне засудження – призначення судом покарання у випадку, коли суд постановляє не виконувати вирок, якщо протягом визначеного судом випробувального строку засуджений не вчинить нового злочину і зразковою поведінкою та чесною працею виправдає виявлену йому довіру.

Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ) – це Декларація ООН, прийнята 1948 року (УДПЛ) є базою всіх міжнародних законів з прав людини й охоплює повний спектр цивільних, політичних, культурних, економічних та соціальних прав, зафіксованих у 30 статтях даної Декларації.

Унітарна (проста) держава – єдина держава, що не має у своєму складі відокремлених державних утворень, наділених певною самостійністю.

Унія – це: 1. Об'єднання двох монархічних держав під владою одного монарха. 2. Об'єднання частини православних церковних ієрархів і общин з католицькими.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – це представник, затверджуваний Верховною Радою України, в обов'язки якого Конституцією включено функції здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини в державі.

Управління – це: 1. Вплив однієї особи на іншу за допомогою інформаційних команд з метою досягнення певної мети та отримання зворотнього зв'язку. 2. Вплив на процес, об'єкт, систему для досягнення мети. 3. Діяльність, спрямована на розробку і реалізацію рішень, організацію контролю об'єкта управління згідно з метою, аналіз і підведення підсумків на основі достовірної інформації. 4. Управління – підпорядковане поєднання людей, за якого відбувається керівництво будь-якою сферою людської діяльності, спрямування чого-небудь. Специфіка управління виражається в упорядкуванні системи, приведенні її у відповідність з об'єктивною закономірністю, чинною в середовищі.

Управління в системі «людина – людина» – це реалізація керівником конструктивних, регулятивних, комунікативних і оцінно-коректувальних функцій, які забезпечують ефективний вплив на людей, щоб гарантувати виконання завдань сумісної діяльності. Сутність такої діяльності полягає в організації мотивованих взаємин у колективі задля успішного розв'язання навчально-виховних завдань.

Управління з точки зору процесуальної діяльності – це сукупність певних дій (операцій), які задовольняються людиною, суб'єктом управління стосовно об'єкта, щоб перетворити його, забезпечити його рух до мети, що є заданою.

Управління людськими ресурсами – це один із основних напрямків сучасного менеджменту взагалі та соціального зокрема.

Управління освітою – це здійснення управління державними органами управління та органами громадського самоврядування.

До державних органів управління вищою освітою належать:

- Міністерство освіти і науки України;
- Центральні органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади освіти;
- Вища атестаційна комісія України
- Державна акредитаційна комісія.

Вища атестаційна комісія України (ВАК) організовує і проводить атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів, керує роботою щодо присудження наукових ступенів, присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника.

За результатами акредитації вищих закладів освіти Міністерство освіти і науки України разом з міністерствами і відомствами, яким підпорядковані заклади освіти:

– визначає відповідність освітніх послуг державним стандартам певного освітньо-кваліфікаційного рівня за напрямками, надає право видачі документа про освіту державного зразка;

– встановлює рівень акредитації навчального закладу;

– інформує громадськість про якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів.

Органами громадського самоврядування в освіті є:

– Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.

– Загальні збори колективу навчального закладу.

– Районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників.

– З'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим.

Органи громадського самоврядування в освіті вносять пропозиції щодо формування державної політики у сфері освіти.

Управління персоналом – це процес, спрямований на впровадження системи технологій кадрової діяльності з навчання, професійного розвитку, кваліфікаційного зростання кадрів з метою досягнення цілей організації.

Управлінська діяльність – це сукупність скоординованих дій і заходів, спрямованих на досягнення певної мети в межах організації чи системи.

Управлінська етика менеджера з управління закладом освіти – це сукупність соціально зумовлених моральних норм поведінки особистості, які реалізуються у практичній діяльності та взаємовідносинах з людьми і базуються на загальних принципах і вимогах загальнолюдської моралі.

Управлінська функція – це: 1. Особливий вид управлінських дій об'єктів менеджменту. 2. Особливий вид дій суб'єкта менеджменту щодо інформації, оскільки інформація необхідна для управління, є предметом і в той же час продуктом управлінської діяльності керівника (менеджера, суб'єкта), власне, всього менеджменту.

Управлінське рішення – це: 1. Основна форма управлінської діяльності; цілеспрямований процес взаємодії, який сприяє успішному і динамічному розвитку системи відповідно до об'єктивних умов. 2. Вибір керівником найкращого варіанту дій із багатьох можливих.

Управляти – це процес, який спрямований на здійснення у взаємозв'язку таких функцій управління як: планування, організація, мотивація та контроль.

Усиновлення (удочеріння) – юридичний акт, внаслідок якого між сторонніми особами (усиновителем та усиновленим) встановлюються такі самі особисті й майнові права та обов'язки, як між рідними батьками та дітьми.

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння учнями, студентами знань, оволодіння уміннями та навичками в певній галузі знань.

Угода – це: 1. Взаємна домовленість про що-небудь. 2. Договір, за яким встановлюються взаємні зобов'язання щодо чогось.

Узурпатор – особа, яка незаконно захопила владу в країні або привласнила чужі права на що-небудь.

Узурпація – незаконне захоплення влади в країні або привласнення чужих прав на що-небудь, чийхось досягнень тощо.

Ультиматум – це: 1. У міжнародних відносинах або під час воєнних дій – категорична вимога, невиконання якої загрожує розривом дипломатичних відносин, застосуванням сили і т.ін. 2. Узагалі якась категорична вимога, що супроводжується погрозою.

Умова – це: 1. Взаємна усна чи письмова домовленість про щось; угода, договір. 2. Вимога, пропозиція, що висуваються однією зі сторін, які домовляються про щось, а також при укладанні угоди, договору. 3. Необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. 4. Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь.

Унітарна держава – форма державного устрою, за якого територія держави, на відміну від федерації, не має у своєму складі федеративних одиниць (штатів, земель), а підрозділяється на адміністративно-територіальні одиниці (райони, області, тощо).

Унітарний – об'єднаний, єдиний, який становить собою одне ціле.

Уповноваження (вповноваження) – надане кому-небудь право, дозвіл діяти, говорити від чийогось імені.

Утопія – це: 1. Учення про соціальну перебудову, про ідеальний суспільний лад, яке не ґрунтується на науковому розумінні об'єктивних закономірностей суспільного розвитку. 2. Фантазія, нездійснена мрія. 3. Літературний твір, у якому зображується ідеальний суспільний лад майбутнього.

Ухвала – рішення з'їзду, конференції, зборів, наради і т. ін., винесене внаслідок обговорення певних питань.

Ф

Фактор – умова, рушійна сила якогось процесу, явища; чинник.

Фактор ризику – це передумови, що створюють небезпеку виникнення чого-небудь.

Факультативний курс – (лат. *facultas* – можливість) – навчальний предмет, дисципліна, що вивчається студентами ВНЗ за бажанням з метою поглиблення й розширення наукових і прикладних знань з певної галузі.

Фальшивий – це річ або продукт тощо, що являє собою підробку, виготовлену, сфабриковану з метою шахрайства.

Фас – вигляд обличчя, предмета спереду. У фас – обличчям до того, хто дивиться.

Фатальний – неминучий, невідворотний, згубний.

Фах – це: 1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія. 2. Основна кваліфікація, спеціальність.

Фахівець – це: 1. Той, хто досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст. 2. Той, хто зробив якесь заняття своєю професією.

Фашизм – політична течія, в основі якої лежить ідеологія культу сильної особистості, агресивного шовінізму та расизму.

Федерація – союзна держава, що складається з територій суб'єктів, які мають обмежений суверенітет.

Фемінізм – жіночий рух за повне зрівняння жінок у правах з чоловіками.

Фізична особа – окрема людина як суб'єкт права.

Фіктивний шлюб – шлюб, зареєстрований про людське око, без наміру створити сім'ю.

Філософія – це: 1. Наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства, мислення. 2. Методологічні принципи, що лежать в основі певної науки.

Форма держави – спосіб (порядок) організації і здійснення державної влади.

Форма правління – структура й правове положення вищих органів державної влади та встановлений порядок взаємовідносин між ними.

Форс-мажор – у цивільному праві – це обставина, надзвичайна подія (повінь, шторм, землетрус тощо), якому не могла запобігти особа, відповідальна за виконання зобов'язання.

Франчайзинг – надавання економічного захисту, привілеїв з боку якоїсь фірми своїм клієнтам, що започатковують свою справу.

Фундаменталізація вищої освіти – підсилення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки студентів до життєдіяльності в сучасних умовах. Особлива увага приділяється глибокому і систематичному засвоєнню науково-теоретичних знань з усіх дисциплін навчального плану.

Функції громадських організацій в Україні – захист інтересів та задоволення потреб своїх членів, а також інших громадян. Діяльність громадських організацій в Україні регулюють ряд прийнятих законів. Найважливішим із них є Закон «Про об'єднання громадян».

Функції держави – основні напрями діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві.

Функція – робота когось, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось.

Х

Хабар – гроші або речі, якими підкупають службову особу за позитивні дії в інтересах того, хто їх дає.

Хабарництво – у кримінальному праві поняття, що охоплює певні види злочинів: одержання хабара, посередництво в хабарництві, дача хабара тощо. Поняття **Х.** зв'язане з поведінкою

посадової особи, яка, одержавши хабар, здійснює або не здійснює певні дії в інтересах хабародавця.

Харизма – це: 1. Виняткова обдарованість (про святих). 2. Високий авторитет, який базується на вмінні підкоряти інших своїй волі.

Хитрощі – неправдиві, нечесні вчинки, неправдива, нечесна поведінка.

Холдинг – підприємство, фірма, акціонерне товариство, що є власником частини або всіх акцій іншого підприємства та здійснює контроль над його діяльністю.

Холокост – загальний термін для позначення злочинів, здійснення нацистами та їхніми підсобниками в Німеччині протягом другої світової війни, і особливо – систематичного переслідування та знищення євреїв.

Хулити – ганьбити, знеславлювати, осуджувати кого-, що-небудь.

Хуліган – той, хто, бешкетуючи, грубо порушує громадський порядок.

Хуліганство – умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства.

Ц

Цивільне право – галузь права, яка регулює майнові та особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Цивільний – це: 1. Особа, яка не належить до війська, не стосується військових справ, невійськовий. 2. Громадяни, яких стосується правові відносини між собою і з державними органами та організаціями.

Цивільно-правова відповідальність – це застосування до порушників заходів, передбачених законом, за нанесення матеріальних збитків. Цивільно-правова відповідальність може наступити вже з 15 років.

Цинізм – відверто зневажливе, зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, до всього, що користується загальним визнанням, повагою.

Циркуляр – письмове розпорядження, наказ директивного характеру, який надсилають підвідомчим установам або підлеглим службовим особам.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право власності чи відносини позики, визначають взаємини між особою, яка їх випустила, та їх власником.

Ціннісні орієнтири – це основа життєвого вибору та успішної самореалізації особистості.

Цькувати – переслідувати когось різними нападками, наклепами і т. ін., знущатися з когось.

Ч

Чвари – суперечки, сварки, що виникають між людьми через розбіжності у думках, поглядах тощо; незгоди, непримиренна ворожнеча між якимись суспільними групами, окремими особами в державі або між державами тощо, що супроводжуються іноді міжособними війнами; розбрат.

Червона книга України – державний документ, який містить узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, що перебувають під загрозою зникнення і заходи щодо їх збереження та науково обґрунтованого відтворення.

Ш

Шанс – умова, що забезпечує удачу, успіх у чому-небудь; ймовірність, можливість здійснення чогось.

Шантаж – залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь.

Шантажист – той, хто вдається до шантажу, вимагає чого-небудь шантажем.

Шантажувати – вимагати від кого-небудь чогось за допомогою шантажу.

Шахрай – хитра, спритна й нечесна в учинках людина; дрібний злодій.

Шахрайство – це: 1. Хитрий і спритний обман; крутість, ошуканство. 2. Заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довір'ям.

Шельма – хитра і спритна в учинках людина (уживається як лайливе слово).

Шлюб – добровільний, рівноправний, укладений в порядку, встановленому законом, союз жінки і чоловіка, спрямований на створення сім'ї.

Шляхетний – це індивід аристократичного, дворянського походження, який визначається високими моральними якостями; вихований, благородний.

Шовінізм – найреакційніша форма націоналізму, що пропагує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами.

Штраф – встановлена законодавством міра відповідальності юридичних і фізичних осіб винних у порушенні закону, а також конкретних правил, норм, угод; різновид неустойки, який визначено законом або договором за невиконання його окремих умов у визначеній грошовій сумі; платіж за невиконання зобов'язань за договором; вид кримінального покарання; вид адміністративного стягнення.

Штрафні санкції – це засоби впливу, застосовані державними відповідними органами до порушників фінансової, касової, розрахункової та кредитної дисципліни.

Штрафувати – це: 1. Накладати грошове стягнення як покарання переважно в адміністративному або судовому порядку. 2. Карати за невиконання чого-небудь, порушення умов, правил гри, етику і т. ін.

Шулер – гравець, який у картярській грі користується нечесними, шахрайськими прийомами.

Щ

Щадити – милувати, не карати, не завдавати шкоди комусь; берегти.

Щиросердий – це індивід, сповнений щирості, відвертості, сердечності; чистосердечний.

Ю

ЮНЕСКО (англ. *UNESCO*: United Nations Educational Scientific Cultural Organisation – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) – спеціалізована установа ООН. Її основні цілі – сприяння справі миру та безпеки шляхом розвитку співробітництва між країнами в галузі освіти, науки і культури. До основних напрямів роботи ЮНЕСКО належать проблеми боротьби з неписьменністю, розвитку освіти, підготовки кадрів, вивчення та поширення національних культур, охорони навколишнього середовища й пам'яток культури.

Юридична відповідальність – визначені правом несприятливі наслідки, які настають для конкретної особи у зв'язку з вчиненням нею правопорушенням.

Юридичний – пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням; який має офіційне право на щось.

Юридичні норми – це результати правотворчої діяльності органів державної влади, які відображають зміст позитивного права. Юридичні норми (їх в літературі називають правовими) зафіксовані у конституціях, кодексах, законах, указах і т.д.

Юридичні особи – суб'єкти права, які мають відокремлене майно, можуть набувати від свого імені майнові та особисті немайнові права і обов'язки, бути позивачами і відповідачами у судах загальної юрисдикції і в арбітражних судах.

Юридичні факти – передбачені законом обставини, які є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин.

Юрисдикція – компетенція давати правову оцінку фактам, вирішувати правові проблеми, спори про право.

Юрисконсульт – юрист, який є постійним консультантом при якійсь установі з практичних питань права і захисником інтересів цієї установи в юридичних організаціях.

Юриспруденція – сукупність наук з права; правознавство.

Юрист – фахівець із правознавства, юридичних наук; практичний діяч у галузі права.

Юстиція – це: 1. Суд, судова діяльність держави; правосуддя. 2. Сукупність державних органів, що займаються судочинством.

Я

Явка з повинною – добровільне особисте звернення громадянина до органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або суду з заявою про вчинення ним злочину.

Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, цілісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або суспільства.

Я-концепція (лат. *conceptio* – сприйняття) – стійка, динамічна система уявлень людини про себе, на основі якої вона вибудовує взаємовідносини з іншими людьми.

ПІСЛЯМОВА

Актуальність і видання пропонованої праці «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» обґрунтовується важливістю й необхідністю формування у людини правової компетентності, оскільки вона має бути спроможною співвідносити свої дії з чинним законодавством, жити й діяти згідно з його нормами, оцінювати своє життя та життя інших людей з позицій права.

Правова освіта передбачає опрацювання великого обсягу правової інформації, що часто змінюється, а отже, не може зводитися лише до вивчення законодавства, до простої комбінації юридичних відомостей, а має забезпечувати розвиток здатностей уміло й доцільно керуватися відповідними знаннями в сучасному та повсякденному житті; вміння діяти відповідно до вимог права, закону; здатність здійснювати правовий аналіз ситуацій та подій, приймати процесуальні рішення, вирішувати реальні завдання у сфері відносин, урегульованих правом, а також здатностей поєднувати правові знання з внутрішньою позицією особистості.

З огляду на це при визначенні змістової суті словникових статей особлива увага зверталася нами на:

- призначення виокремлених юридичних термінів у суспільстві;
- конституційні засади державного устрою України;
- структуру, функції та форми діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, а також органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів;
- феномен права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автономія та врядування у вищій освіті : монографія / Авт. О. П. Воробйова, Т. О. Горецька, Н. М. Дем'яненко, С. А. Калашнікова, О. М. Коваленко, В. І. Луговий, О. В. Сич, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова, В. П. Ткаченко. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. – 192 с.

2. Академік із Сахнівки / О. А. Захаренко ; за ред. А. І. Кузьмінського. – Черкаси : ВВ ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 448 с. – ISBN 978-966-353-1.

3. Андрущенко В. Університетська освіта: тенденції змін / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. – 2012. – №2. – С.5–15.

4. Арешонков В. Ю. Зміст шкільної суспільствознавчої освіти в Україні у ХХ столітті: формування і трансформація : [монографія] / Володимир Юрійович Арешонков. – Житомир : Полісся, 2014. – 380 с.

5. Астахова К. Університетський викладач в умовах переходу суспільства до інноваційної економіки: вектори змін / К. Астахова // Вища школа. – 2010. – №2. – С. 41–47.

6. Бабенко І. В. Делегування повноважень як професійно значуще вміння менеджера / І. В. Бабенко // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 2021. С. 85–86.

7. Бакланова Н. [HYPERLINK "http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%BB](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%BB)

%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9D\$" М.
Формування правової компетентності майбутніх учителів /
Н. М. Бакланова // Освітологічний дискурс. – 2016. – № 2(14). –
С. 115–124. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_2_13. ISSN Online: 2312-5829

8. *Барбінов В. В.* Комунікативна культура як складова управлінської діяльності керівника навчального закладу / *В. В. Барбінов* // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 2021. С. 88–90.

9. *Барбінова А. В.* Управління іміджем навчального закладу / *А. В. Барбінова* // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 2021. – С. 91–93.

10. *Бардінов О. В.* Бізнес-план як засіб реалізації прогностичного компонента управління освітнім закладом / *О. В. Бардінов* // Організація навчальних закладів III-IV рівнів акредитації як соціально-педагогічних комплексів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2016). – Полтава, 2016. – С. 98–102.

11. *Бардінов О. В.* Загальноосвітній заклад як об'єкт управління / *О. В. Бардінов* // зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2006. – Вип. 6(53). – С. 79–84.

12. *Бардінов О. В.* Менеджмент в освіті : нав. метод. посіб. для магістрів педагогічних вузів / О. В. Бардінов, В. Д. Бардінова. – Полтава, 2004. – 95 с.

13. *Бардінов О. В.* Елективний курс «Основи юридичних знань» / О. В. Бардінов та ін. // Підготовка домашнього гувернера-вихователя в сучасному освітньому просторі : навч. посіб. для студентів, слухачів, викладачів освітн. закл. – Полтава, Довкілля : К., 2007. – С. 55–59.

14. *Бардінов О. В.* Курс «Менеджмент в освіті як один із шляхів набуття управлінських знань майбутніми вчителями» / О. В. Бардінов // зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2002. – Випуск 5/6 (26-27). – С. 168–171. – (Серія: Педагогічні науки).

15. *Бардінов О. В.* Правовий захист дітей / О. В. Бардінов // Дидаскал : часопис кафедри педагогіки ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2004. – Випуск 2. – С. 151–152.

16. *Бардінов О. В.* Роль моральних звичок у створенні образу поведінки школяра / О. В. Бардінов // Формування здорового способу життя студентської молоді: реалії та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 грудня 2002 р.). – Полтава : ПДПУ, 2003. – С. 52–54.

17. *Бардінов О. В.* Формування правосвідомості школярів як проблема громадянського виховання / О. В. Бардінов // Громадянське виховання молоді засобами мови та літератури : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (4-5 лютого 2003 р.). – Полтава, 2003. – С. 54–59.

18. *Бардінова А. О.* Достойні постаті нашого літературного пантеону як взірець патріотичного виховання підростаючих поколінь / Марина Гриньова, Анастасія Бардінова // Управління навчально-виховним процесом нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (6 квітня 2021 р., м. Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астрія, 2021. – С. 6–11.

19. *Бардінова А. О.* Спецкурс «Підготовка майбутнього гувернера-вихователя в системі вищої професійно-педагогічної освіти» як один із засобів підготовки майбутнього вчителя до діяльності в якості гувернера-вихователя / А. Бардінова, А. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. Вип. 25. – С. 9–14.

20. *Бардінова А. О.* Актуалізація управлінського досвіду А. С. Макаренка щодо управління закладом освіти в сучасних умовах / А. О. Бардінова // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ПП «Астроя», 2021. – С. 97–101.

21. *Бардінова А. О.* Змістова характеристика ключових понять, які застосовуються по відношенню до внутрішньо переміщених осіб / А. О. Бардінова, О. В. Бардінов // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – Вип. 20. – С. 16–19.

22. *Бардінова А. О.* Ідеї В. І. Вернадського щодо ноосферної освіти як наукове джерело формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Управління навчально-виховним процесом нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (6 квітня 2021 р., м. Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 37–42.

23. *Бардінова А. О.* Кіберпростір як засіб забезпечення прав людини і формування її самосвідомості / А. О. Бардінова // Витоки

педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. Вип. 23. – С. 5–9.

24. *Бардінова А. О.* Кримінальна віктимологія в контексті ідей А. С. Макаренка як захисний профілактичний засіб неповнолітніх осіб від злочинів / А. О. Бардінова // Технології професійного розвитку педагога: спадщина А. С. Макаренка і пріоритети української освіти : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13-14 березня 2019 р.) / За ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – С. 21–22.

25. *Бардінова А. О.* Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. Вип. 25. –

26. *Бардінова А. О.* Полідисциплінарний підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 57–60.

27. *Бардінова А. О.* Потаємна філософія педагогіки А. С. Макаренка / А. О. Бардінова, Ю. З. Колос, Л. Ф. Пашко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 2020. – С. 149–154.

28. *Бардінова А. О.* Правова компетентність громадян України як потужний засіб захисту честі та гідності від насильства, здійсненого у таких формах його прояву як «наклеп» та «образ» / А. О. Бардінова, О. В. Бардінов, Ю. З. Колос, Л. Ф. Пашко // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій

школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 52–57.

29. *Бардінова А. О.* Правовий брейн-ринг як потужний засіб здійснення правової освіти неповнолітніх / А. О. Бардінова // *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (XXVII Каришинські читання) (м. Полтава, 28-29 травня 2020 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2020. – С. 140–143.*

30. *Бардінова А. О.* Правовий паритет як дієвий засіб захисту дітей із обмеженими можливостями на інклюзивну освіту в умовах ЗЗСО / А. О. Бардінова // *Управління навчально-виховним процесом нової Української школи в контексті реформи впровадження інклюзивної освіти в Україні : матеріали Всеукр. форуму молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (м. Полтава, 16-17 квітня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2020. – С. 51–53.*

31. *Бардінова А. О.* Реалізація Макаренком ідей народної педагогіки в гуманному ставленні до вихованців / А. О. Бардінова // *Технології професійної підготовки вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 2020. – С. 73–75.*

32. *Бардінова А. О.* Специфічні особливості виховної діяльності тренера в умовах сьогодення / А. О. Бардінова, І. В. Тараненко // *Фізкультурно-оздоровчі та спортивні технології в освітньому просторі: теорія і практика [колективна монографія] / За заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. – С. 264–272.*

33. *Бардінова А. О.* Формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в контексті ідей А.С. Макаренка / А. О. Бардінова // *Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність*

керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрыя», 2021. С. 101–105.

34. *Бардінова А. О.* Формування правової компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах змішаного навчання на засадах компетентнісного підходу / Концептуалізація компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в контексті змішаного навчання : колективна монографія / за заг. ред. : О. К. Корносенко, О. В. Даниско ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. – 252 с.

35. *Біленчук П. Д.* Філософія права : навчальний посібник / П. Д. Біленчук, В. Д. Гвоздецький, С. С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – 208 с.

36. *Бойко А. М.* Общие основы управления учебно-воспитательным процессом и стиль деятельности директора // Школа будущего директора. – Полтава, 1991.

37. *Большая О. В.* Професійні компетентності менеджерів освіти / О. В. Большая // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 75–77.

38. *Брик Р.* Використання ІКТ в управлінській діяльності освітнього закладу. – Режим доступу: <http://www.elar.ippro.edu.te.ua/8080/ditstream/123456789/4790/1/Bryk.pdf> (дата звернення 13.10.2020).

39. *Буряк В.* Викладач університету: вимоги до особистості і професійних рис / В. Буряк // Вища школа. – 2010. – №3-4. – С. 11–30.

40. *Васильченко Л. В.* Управлінська культура і компетентність керівника / Л. В. Васильченко. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с. (Б-ка журн. «Управління школою». – Вип. 3 (51)).

41. *Вітвицька С. С.* Основи педагогіки вищої школи : Методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – С. 80.

42. *Волобуєва Т. Б.* Самоосвітня діяльність керівника [Текст] / Т. Б. Волобуєва. – Х. : Основа, 2005. – 96 с.

43. *Гаценко Г.* Гуманістична спрямованість управлінського процесу / Г. Гаценко // Директор школи. – 2004. – №36(324), вересень. – С.9–12.

44. *Гейко І.* Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи / І. Гейко // Тема. – 2004. – №3-4. – С.229–232.

45. *Герасимова Н. Є., Касярум Н. В., Король В. М., Савченко О. П.* (2010). Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи. Черкаси : вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького. ISBN 966-564-122-0.

46. *Головка Н. М.* Елементи управління інноваційними процесами у діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу / Н. М. Головка // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 2021. – С. 121–123.

47. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

48. *Гончарова Є. Є., Сліпченко Л. Б.* Дидактичний потенціал активних та інтерактивних методів навчання / Є. Є. Гончарова, Л. Б. Сліпченко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць

Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2017. – Випуск 20. – С.41–45.

49. *Григораш В. В.* Управління навчальним закладом освіти / В. В. Григораш, О. М. Касьянова, О. І. Мармаза. – Х. : Ранок Веста, 2004. – 158 с.

50. *Гриньова М. В.* Виховання: теорія і практика : навч.-метод. комплекс для студ. і магістрантів / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Техсервіс, 2011. – 261 с.

51. *Гриньова М. В.* Саморегуляція : навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2012. – 294 с.

52. *Гриньова М. В.* Управлінська культура менеджера, її проектування : навчально-метод. посібник [для студентів та магістрантів] / М. В. Гриньова, Л. В. Малаканова, Г. Ю. Сорокіна. – Полтава : ПП «Астроя», 2012. – 312 с.

53. *Гриньова М. В.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / М. В. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.

54. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / П. В. Вербицька, О. В. Волошенюк, Г. О. Горленко та ін. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 224 с.

55. *Гудзь І.* Правове виховання школярів / І. Гудзь // Директор школи. – Видавництво Країна мрій, – 2004. – № 35(323), вересень. – С.17–19.

56. *Гушлевська І. В.* Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. В. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – №3. – С. 22–24.

57. *Денисовець Т. М.* Булінг – актуальна соціально-педагогічна проблема сучасної школи / Т. М. Денисовець // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу»,

«Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. – С. 104–105.

58. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (постанова №453 від 30 травня 2018 року. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14ed20120601> (дата звернення: 21.12.2018).

59. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління: [монографія] / Д. Дзвінчук. – К. : ЗАТ «Ніглава», 2006. – 378 с.

60. Доронін В. Г. Фактори (чинники) впливу на вибір стилю керування менеджера / В. Г. Доронін : матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі». XXIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ]. (Полтава, 26-27 травня 2011 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2011. – С.451–452.

61. Дубасенюк О. А. Діагностичний підхід як важлива умова професійної позиції вчителя / О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк // Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі) : матеріали наук.-практ. семінару. – К., 2011. – С. 74–81.

62. Енциклопедія правового захисту неповнолітніх / Н. В. Шость, М. К. Козир, О. М. Ситнік. – К., 1997. – 385 с.

63. Єльнікова Г. Методи керування загальною середньою освітою / Г. Єльнікова // Управління освітою. – 2004. – лютий. – С.8–9.

64. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : [монографія] / Г. В. Єльнікова. – Харків : Крок, 1999. – 303 с.

65. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. (2010). Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти. – Київ-Чернівці.

66.Єрмаков І. Г. Феномен компетентнісно спрямованої освіти / І. Г. Єрмаков // Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. – К. : «Лат і К.», 2003. – С. 6–8.

67.Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності і проектний підхід / І. Г. Єрмаков // Метод проектів і традиції, перспективи, життєві результати: практ.-зорієнтований зб. – К., 2003. – С.15–29.

68.Єрошенко О. (ред.) (2012). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Донецьк : Глорія Трейд. ISBN 978-617-536-248-8.

69.Жалін Ю. О. Делегування повноважень керівником / Ю. О. Жалін, М. Д. Прищак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-huin-2017/paper/download/1948/1525/>

70.Жигайло Н. І. Роль керівника у формуванні соціально-психологічного клімату в колективі / Н. І. Жигайло // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна, 2012. – Вип. 2(1). – С. 374–383.

71.Загнітко А. П. Сучасний тлумачний словник української мови / упоряд. : А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. – 960 с.

72.Закапко І. С. Формування мережі освітніх округів закладів загальної середньої освіти / І. С. Закапко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 112–114.

73.Закон України «Про вищу освіту» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/> HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK

"http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK
"http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK
"http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"mon
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/". HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK
"http://mon.gov.ua/"gov HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/".
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/" HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"
HYPERLINK "http://mon.gov.ua/"ua

74. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидій булінгу» від 18.12.2018 р. за №2657-VIII
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22657-19>
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22657-19"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22657-19"
zakon.rada.gov.ua/laws/show/22657-19 (дата звернення: 15.09.2019).

75. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-1>
HYPERLINK "http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18"
HYPERLINK "http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18"
HYPERLINK "http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18"8

76. Закон України «Про освіту в Україні» // Законодавство України про освіту. – К., 2002. – С. 24.

77. Закон України «Про охорону дитинства» (2015) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/u120151015>
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/u120151015"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/u120151015"
zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/u120151015 (дата звернення: 15.02.2021).

78. Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

79. *Зацерківна М. О.* PR-технології у формуванні іміджу закладів вищої освіти сфери культури : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій. – К. : Київський національний університет культури і мистецтв, 2019. – 244 с.

80. *Зелюк В. В.* Нова школа: новий учитель / В. В. Зелюк // Постметодика. – 2016. – №2. – С.18–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/USRN/Postmetodyka_2016_2-4

81. *Зінченко І. О.* Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / Аналіз законодавства і судової практики : монографія. – Харків : Видавець СПД ФО Випнярчук Н. М., 2007. – 320 с.

82. *Зязюн І. А.* Формування особистості радянського вчителя / І. А. Зязюн. – К. : То-во «Знання УРСР», 1989. – 48 с. (Серія «Педагогічна»; №16).

83. *Іваній І. В.* Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителя фізичної культури / І. В. Іваній, О. М. Іваній // Імідж сучасного педагога. – 2014. – №9(148). – С.15–17.

84. *Калініна Л. М.* Моделі управлінської діяльності керівника школи // Педагогічні інновації: ідеї, реалізації, перспективи : зб. наук. праць / Редкол.: Л. І. Даниленко та ін. – К. : Логос, 2000. – 308 с.

85. *Катеруша О.* Ділові ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів / В. Катеруша // Вища школа. – 2009. – №12. – С.53–60.

86. *Клименюк Н. В.* Виховання гуманності у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.07 / Клименюк Наталія Василівна ; Херсонський державний університет. – Херсон, 2007. – 19 с.

87. *Коваль А. П.* Ділове спілкування : навч. посібник / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 280 с.

88. *Ковчина І. М.* Підготовка студентів до соціально-правового захисту особистості : Навч.-метод. посібник / За заг. ред. А. Й. Капської. – К. : НАУ, 2005. – 196 с.

HYPERLINK "http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"
HYPERLINK "http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"

90. Компетентність менеджера ХХІ століття, його професійна культура / М. В. Гриньова та ін. // Менеджмент загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрантів / за ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2012. – С.118–138.

91. Конвенції ООН про права дитини (2019). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021"
zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

92. Конституція України. – К., 1996.

93. *Королук С.* До проблеми розвитку управлінської культури сучасного директора школи / С. Королук // Директор школи. – 2005. – №13(349), квітень. – С.3–7.

94. Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності : [довідкове видання] / уклад. авт. кол. : А. В. Бардінов, О. В. Бардінов, М. В. Гриньова та ін. / За наук. ред. О. В. Бардінова. – Полтава : Сімон, 2019. – 155 с. ISBN 978-617-7803-09-5

95. *Кравченко Л. М.* Конвергентний менеджмент в освіті / Л. М. Кравченко // Шлях освіти, 2009. – №3. – С. 33–37.

96. *Кравченко Л. М.* Неперервна педагогічна підготовка менеджера і освітнього лідера : навч.-метод. посібник / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2007. – 496 с.

97. *Кредісов А. І.* Менеджмент для керівників / А. І. Кредісов, Є. І. Панченко, В. А. Кредісов. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 556 с.

98. Кримінальний Кодекс України (2019). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14"
zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14

99. Кримінальний процесуальний Кодекс України (2020). – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17"
HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17"
17"zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

100. *Крохмаль А. М.* Підходи до проблеми самовдосконалення особистості / А. М. Крохмаль // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – Вип. 40(4.2). – С. 14–20.

101. *Крохмаль А. М.* Умови формування у студентів потреби в професійній діяльності / А. М. Крохмаль // Вісник Київського славістичного університету : зб. наук. праць. – Серія: Педагогіка. – К. : КСП, 2005. – Вип. 26. – С. 119–123.

102. *Крохмаль А. М.* Чинники формування потреби студентів у професійній діяльності / А. М. Крохмаль // Проблеми підготовки викладачів до здійснення завдань сучасної освіти. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. праць. – Х. : Стиль-Іздат, 2005. – С. 125–131.

103. *Кузьмін О. Є.* Основи менеджменту : підручник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К. : Академвидав, 2003. – 414 с.

104. *Кузьмінський А. І.* Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Кузьмінський Анатолій Іванович ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 443 арк.

105. *Кульпін П.* Освітні округи як чинники модернізації управління освітою / П. Кульпін. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/manage/1741>

106. *Куприненко Л.* Методи ефективного управління / Л. Куприненко // Бізнес. – 2002. – №42.

107. *Кучервий О. Г.* Якість педагогічної освіти України: тенденції і перспективи : навч. посібник / О. Г. Кучервий. – К. : Талком, 2019. – 192 с.

108. *Лешанич Л. В.* Правове регулювання квазісімейної форми виховання дітей : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Л. В. Лешанич ; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2015. – 205 с.

109. *Лещенко Г. А.* До питання професійної підготовки майбутніх фахівців / Г. А. Лещенко // Молодий вчений. – Херсон, 2017. – №3. – С. 421–425.

110. *Лидерство: психологические проблемы в бизнесе : по материалам американских исследований / под. ред. Г. Н. Ушаковой.* – Дубно : Феникс, 1997. – 176 с.

111. *Лунячек В.* Оцінювання професійних компетенцій випускників магістратури / В. Лунячек // Ефективність державного управління : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 34. – С. 205–214.

112. *Мадестова Т.* Самостійна робота як складова педагогічної підготовки студентів магістратури / Тетяна Мадестова // Вища школа. – 2012. – №2. – С.80–86.

113. *Манзюк М. Ю.* Протидія булінгу як актуальна проблема сучасного закладу загальної середньої освіти / М. Ю. Манзюк // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2020. – С. 135–137.

114. *Мармаза О.* Класифікація основних функцій керівника сучасної школи / О. Мармаза // Освіта і управління. – Т.2. – №11.– С.63–66.

115. *Маслов В. І.* Концептуальні засади побудови, зміст і структура орієнтованої моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2009. – № 2. – С. 3–10.

"http://naps.gov.ua/ua/activities/"gov	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"ua	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"/	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"ua	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"/	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"activities	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/"	HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/" / publications/	HYPERLINK

123. *Нестуля С. І. Дидактичні засади формування лідерської компетентності бакалаврів з менеджменту : монографія / С. І. Нестуля. – Полтава : ПУЕТ, 2019. – 799 с.*

124. *Нестуля С. І. Особистість лідера – освітнього менеджера у нових реаліях трансформації вищої школи / С. І. Нестуля // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макарєнківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрія», 2021. С. 65–67.*

125. *Нікора А. О.* Теорія та методика навчання суспільно-політичних дисциплін : навчальний посібник: у 2-х кн. / Анна Олександрівна Нікора. – Миколаїв : Іліон, 2013. – 439 с.

126. *Овчарук О.* Ключові компетентності: європейське бачення / О. Овчарук // Управ. освітою: спец. випуск. – 2003, серпень. – С. 6–9.

127. *Овчарук О.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К. : К.І.С., 2003. – С. 13–41, С. 20.

128. *Омельяненко Т. В.* Управління конкуренто-спроможністю підприємства : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / Т. В. Омельяненко, Д. О. Барабась, А. В. Вакуленко ; М-во освіти і науки України, Київський нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2009. – 186 с.

129. *Панасенко Е. А.* Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (143–1991 рр.) : [монографія] / Е. А. Панасенко. – Донецьк : Донбас, 2013. – 756 с.

130. *Панченко С.* Модель корпоративного навчання як інноваційна технологія післядипломної освіти педагогів / С. Панченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – №8(72). – С. 168–177.

131. *Парнюк Л. В.* Забезпечення соціально-правового захисту дітей в Україні / Л. В. Парнюк // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 145–147.

132. *Пасека С. Р.* Трансформація освітнього менеджменту на етапі інноваційних змін / С. Р. Пасека // Фінансовий простір. – 2013. – №4. – С.217–221.

133. Паскалова І. В. Професійна компетентність менеджера в освіті // Освітній менеджмент: теорія і практика : зб. наук. праць / за заг. ред. І. В. Соколової, О. Б. Проценко. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 77–91.

134. Пашко Л. Ф. Концептуальні основи моделювання ключових та професійних компетентностей учителя та педагогічного працівника / Л. Ф. Пашко / Наукові записки ПОІППО імені Остроградського [«Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника»]. – Полтава, 2011. – Вип. 2. – 180 с.

135. Пашко М. С. Особистісні характеристики керівника школи та їх вплив на ефективність управлінської діяльності / М. С. Пашко // Управління школою. – 2004. – №3(79), листопад. – С.5.

136. Піддубна Ю. С. Аналіз міжнародних нормативно-правових актів та українського законодавства щодо діяльності студентських клубів в умовах карантину / Ю. С. Піддубна. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрия», 2021. – С. 195–199.

137. Подберезький М. К. Формування правової культури студентів педагогічних вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Харків, 1997.

138. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 25–45 – («Бібліотека з освітньої політики»).

139. Почуєва О. О. Моделювання в теорії управління освітніми процесами. Взято з <http://virtkafedra.ucoz.ua/el/pages>

140. Права людини в школах України // Правовий електронний журнал «UA PRAVO», 2001. – 2 черв.

141. Права Людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упорядник Ю. К. Качуренко. – К., 1992.

142. Про зміст загальної середньої освіти: науково-аналітична доповідь / За заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : НАПН України, 2015. – 118 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"http HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/":// HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"naps HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"gov HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"ua HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"/ HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"ua HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/"/ HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK
"http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/" HYPERLINK

" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "activities	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "publications	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK
" http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/ "	HYPERLINK

143. Про освіту. Закон України в редакції від 16.01.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

144. Проектування лідерства як способу життя менеджера загальноосвітнього навчального закладу / М. В. Гриньова та ін. // Менеджмент загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрантів / за ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : ПП «Астроя», 2012. – С.188–209.

145. *Радул О.* Історія вищої школи Європи (V ст. – середина ХХ ст.) : монографія / Ольга Радул. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. – 536 с.

146. *Рогоза М. С.* Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія / М. С. Рогоза, К. Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.

147. Розвиток професійної культури майбутніх менеджерів управління проектами [Текст] : навч. посібник / упоряд. Гриньов С. Я. – Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП «Астроя», 2012. – 172 с.

148. Розуміння й використання механізму прав людини : посіб. з жіночих людських прав. – Київ : СП «Інтертехнодрук». – 90 с.

149. *Саликова А.* Извините, шеф, но вы ошибаетесь / А. Саликова // Капитал. – 1997. – №6. – С. 48–49.

150. *Санникова Н. Г.* Теоретические основы профессиональной подготовки социального педагога как социально-педагогического

менеджера [Текст] : монографія / Н. Г. Санникова. – Екатеринбург : Изд-во ГОУ «ВПО Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2008. – 167 с.

151. *Сас Н.* Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління: стан та перспективи : монографія / Наталія Сас. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – 336 с.

152. *Сас Н. М.* Основи інноваційного управління навчальними закладами : навч.-метод. посіб. / Н. М. Сас. – Полтава : СПДФО Гаража М. Ф., 2013. – 178 с.

153. *Сас Н. М.* Тенденції до змін сучасної системи професійної освіти / Н. М. Сас // вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук : КрНУ імені М. Остроградського, 2018. – Вип. №2(109) Педагогічні науки. – Частина 2. – С. 114–121.

154. *Саяк В.* (2015) Педагогічні умови розвитку професійної компетентності менеджерів освіти в інституті післядипломної педагогічної освіти. Взято з: <http://www.prints.zu.edu.ua>

155. *Світличний К. К.* Лелеки над Сахнівкою. – К.: Рад. письменник, 1987. – 191 с.

156. *Сєдих К. В.* Делінквентний підліток : навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків : для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів / К. В. Сєдих, В. Ф. Моргун. – 2-е вид., доп. – К. : Видавничий дім «Слово», 2015. – 272 с.

157. *Сидоренко С.* Правове виховання та правова освіта у навчальному закладі / С. Сидоренко // Історія України. – 2009. – №36. – С.1–8.

158. *Сілічова Т. В.* Сутність і місце діалогу в навчальній роботі із студентами ВНЗ / Т. В. Сілічова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. праць. – К. : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. № 06. – С. 128–133.

159. Сілічова Т. В. Формування активної суб'єктної позиції у системі інноваційного навчання / Т. В. Сілічова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 335. – С. 170–175.

160. Сілічова Т. В. Щодо питань формування суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчального процесу в педагогічній теорії і практиці / Т. В. Сілічова // Veda avznik-2009/2010 : матер. V Міжнарод. наук.-практ. конф., (Прага, 27 грудня 2009 – 05 січня 2010 р.). – Прага : Education and Science, 2010. – С. 54–55.

161. Словарь-справочник менеджера / Под ред. М. Г. Лапусти. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 608 с.

162. Смагін І. І. Підручник із суспільствознавства в українській школі 1920-1990 рр.: проблеми створення і функціонування : [монографія] / Ігор Іванович Смагін. – Житомир: Полісся, 2010. – 411 с.

163. Смірнова К. Є. Особливості та значення формування навичок командної роботи у сучасного менеджера / К. Є. Смірнова // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 173–174.

164. Сорочан Т. М. (2015). Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія і практика. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.

165. Сорочан Т. М. Професіоналізм керівника школи : експериментальна система розвитку його управлінської діяльності // Директор школи, ліцею, гімназії, 2015. – №5. – С.79–86.

166. Социально-этические проблемы управленческой деятельности / отв. ред. К. К. Грищенко, Н. И. Михальченко. – К. : Наука, 1980. – 222 с.

167. Соціальна робота з різними категоріями засуджених. – Луцьк, 2019. – С. 102–107.
168. *Старева А. М.* Методика навчання суспільствознавства: навчально-методичний посібник / Анна Михайлівна Старева. – Миколаїв : Іліон, 2013. – 484 с.
169. *Старева А. М.* Розвиток шкільного суспільствознавства в Україні та підготовка вчителів до його викладання (ретроспективний аналіз): навчально-методичний посібник / Анна Михайлівна Старева. – Миколаїв : ОІППО, 2011. – 160 с.
170. Стоп шкільний терор. Особливості цькування у дитячому віці. Профілактика та протистояння боулінгу. Український інститут дослідження екстремізму. URL: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzennya-buling.pdf> (дата звернення: 03.09.2019).
171. *Сухомлинский В. А.* Разговор с молодым директором школы. – М. : Просвещение, 1982. – 200 с.
172. *Сухомлинский В. А.* Сто советов учителю. Избр. произв. – К., 1979. – Т.2. – С. 698.
173. *Сухомлинський В. О.* Серце віддаю дітям. Твори: у 5-ти томах. – К., 1977. – Т.3. – С. 9.
174. Сучасний тлумачний словник української мови / упоряд.: А. П. Загнітко, І.А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2012. – С.802.
175. *Сущенко Л. О.* Теоретичні і методичні засади організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук. – Київ, 2014. – 533 с.
176. *Тараненко І. Г.* Компетентність – вимога сучасності / І. Г. Тараненко // Світло. – 1996. – №1 – С. 57–60.
177. *Ткаченко А. В.* Деякі аспекти формування управлінського професіоналізму А. С. Макаренка в «горьківській» період його педагогічної творчості [Текст] / А. В. Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наук. пр. Серія «Педагогічні науки» / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка : голов.

редкол.: В. О. Пашенко, А. М. Бойко, М. В. Гриньова [та ін.]. – Полтава : АСМІ, 2008. – Вип. 6. – С. 78–82.

178. *Ткаченко А. В.* Категоріальний статус поняття «Професійний розвиток особистості / А. В. Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Випуск 8. – Частина II. – 348 с. – (Серія «Педагогічні науки»).

179. *Товканець Г. В.* Університетська освіта. Навчально-методичний посібник / Укл. : к.п.н. Товканець Г. В. – К. : Кондор, 2011. – 182 с.

180. *Туркот Т. І., Коновал О. А.* Педагогіка вищої школи : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Стереотип. вид. – Херсон : Олді-плюс, 2018. – 466 с.

181. *Туркот Т. І., Коновал О. А.* Педагогіка та психологія вищої школи : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Херсон : Олді-плюс, 2013. – 466 с.

182. Управлінська компетентність керівника – запорука успішного функціонування освітнього закладу. Взято з <http://kerivnykseminar.blogspot.com>

183. Управлінська культура менеджера, її проектування / М. В. Гриньова та ін. // Менеджмент загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрантів / за ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2012. – С. 139–168.

184. *Федірчик Т.* Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи. URL: <http://journals.pnu.edu.u.vindex.php/msuc/article/download> (дата звернення: 15.02.2021).

185. *Фесенко О. С.* Визначення сутності «педагогічні умови» у науковій літературі / О. С. Фесенко // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2016. – Вип. 147. – С. 288–292.

186. *Фесенко О. С.* Дослідження феномена «професійна компетентність» вчителя у науковій літературі / О. С. Фесенко //

Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. – Вип. 32(365). – С. 133–138.

187. Філософський енциклопедичний словник : довідкове вид. / Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

188. Фролов А. А. Организация воспитательного процесса в практике А. С. Макаренка. Учебное пособие. – Горький, 1976. – 57 с.

189. Фунтікова О. О. (2014) Педагогіка вищої школи : Словник-довідник. Запоріжжя : КПУ. ISBN 978-966-414-194-6.

190. Фурман А. Азбука ефективного управління / А. Фурман // Освіта і управління. – 1998, – №3. – С. 75–76.

191. Цехмистро О. І. Щодо розвитку якостей керівника загальноосвітнього навчального закладу в парадигмі педагогіки партнерства / О. І. Цехмистро // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 197–198.

192. Цина А. Соціальне партнерство – це принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці в галузі освіти / А. Цина // Витоки педагогічної майстерності. – Серія «Педагогічні науки». – 2012. – Вип. 9. – С. 310–315.

193. Черкасець А. М. Управлінські професійні компетенції керівників загальноосвітнього навчального закладу / А. М. Черкасець // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю

в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. С. 198–200.

194. *Черновалюк Ю. Ю.* Реалізація права на сім'ю шляхом створення дитячих будинків сімейного типу : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Ю. Ю. Черновалюк ; Одеська нац. юридична академія. – Одеса, 2010. – 225 с.

195. *Чубук Р. В.* Деякі аспекти правового захисту дітей / Р. В. Чубук // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. – Сер.: Соціологія, 2011. – Т.156. – Вип. 144. – С. 85–88.

196. *Шапран О. І.* (ред.) (2013). Словник термінів з професійної освіти. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ». ISBN 978-966-8906-53-4.

197. *Шевченко Е.* Теорія менеджмента о стилях управління / Е. Шевченко // Офіс. – 2003. – № 1-2. – С.16–17.

198. *Шепель В. М.* Человековедческая компетентность менеджера. Управленческая антропология / В. М. Шепель. – М. : Народное образование, 1999. – 432 с.

199. *Школяр С. П.* Деякі концептуальні підходи до проблеми підготовки майбутніх менеджерів до маркетингової діяльності / С. П. Школяр // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2013. Випуск 12. – 368 с. – (Серія «Педагогічні науки»). – С. 368–371.

200. *Школяр С. П.* Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів / С. П. Школяр // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія, 2015. – С. 230–235.

201. *Штепа О. Г.* Формування культури ділових взаємин у навчальній праці студентів / О. Г. Штепа // Менеджмент освітніх закладів та управління проектами : зб. наук. праць ПНПУ імені В. Г. Короленка / за аг ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : «Астрия», 2010. – 258 с.

202. *Щербань П. М.* Система педагогічних умов формування правової культури майбутніх молодших спеціалістів / М. П. Щербань // *Рідна школа*, 2003. – №12. – С. 49–51.

203. *Яковець І. С.* Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення в межах соціально-виховної роботи із засудженими в установах виконання переконань, 2019. – 235 с.

204. *Яцура В. В.* Менеджмент : навчальний посібник / В. В. Яцура. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – С.34–56.

205. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf.

206. Turning Education Structures in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unideusto.org/tuningeu>

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Додаток А

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ В СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Прийнята і проголошена резолюцією 217А(Ш) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року.

ПРЕАМБУЛА

- Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав її є основою свободи, справедливості та загального миру;

- беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і злиднів, проголошено як високе прагнення людей;

- беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялись силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу, до повстання проти тиранії і гноблення;

- беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами;

- беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі;

- беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти, у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй, загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод;

- беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цих зобов'язань.

ГЕНЕРАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і держави з тим, що кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних та міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні ставитись один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитись ніяке розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядовуваною, або будь-як інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість.

Стаття 4

Ніхто не повинен утримуватися в рабстві або у підневольному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, жорстокого, нелюдського поводження і покарання, що принижують його гідність.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Всі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією чи законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута публічно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним та неупередженим судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, доки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом публічного судового розгляду, коли їй забезпечуються всі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національним законом або за

міжнародним правом. Не може також накладатися покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися та обирати собі місце проживання у межах будь-якої держави.

2. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи і свою власну, і повертатися до своєї країни.

Стаття 14

1. Кожна людина має право шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

2. Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні не політичного злочину або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження, під час перебування у шлюбі та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним та основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово та спільно з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, публічно або приватно в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватись своїх переконань та свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і об'єднань.

2. Ніхто не може буди примушений вступати до будь-якого об'єднання.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні проводитись при загальному і рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і

для вільного розвитку її особистості прав у економічній, соціальній та культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування для неї самої та її сім'ї, і яка, в разі необхідності, доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок та дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідний для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, удівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство та дитинство дають право на особливе піклування та допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, принаймні початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна та професійна освіта повинна

бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими чи релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право на пріоритет у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки є можливий вільний і повний розвиток її особистості.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод в жодному разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено, як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або чинити дії, спрямовані на ліквідацію прав і свобод, викладених у цій Декларації.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації, приєднання резолюцією Генеральної Асамблеї 2200 А (XXI) від 16 грудня 1966 року

Набрав чинності 23 березня 1976 року відповідно до статті 49

ПРЕАМБУЛА

Держави, які беруть участь у цьому Пакті,

- беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру,
- визнаючи, що ці права впливають з властивої людській особі гідності,
- визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини ідеалу вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою від страху та нужди, можна досягти, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми громадянськими і політичними правами, так само як і своїми економічними, соціальними і культурними правами,
- беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини,
- беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення й додержання прав, визнаних у цьому Пакті,
- погоджуються про такі статті:

ЧАСТИНА I

Стаття 1

1. Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, в тому числі ті, що несуть відповідальність за управління несамоврядовуваними і підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

ЧАСТИНА II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під юрисдикцією особам права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

2. Якщо це вже не передбачено існуючими законодавчими чи іншими заходами, кожна держава-учасниця цього Пакту зобов'язується вжити необхідних заходів відповідно до своїх конституційних процедур і положень цього пакту для вжиття таких законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення прав, визнаних у цьому Пакті.

3. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується:

а) забезпечити кожній особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту,

навіть коли це порушення було вчинено особами, що діяли як особи офіційні;

б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалась компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту;

в) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

1. Під час надзвичайного стану в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки такою мірою, в якій це диктується гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінацій виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

2. Це положення не може бути підставою для будь-яких відступів від статей 6, 7, 8 (пункти 1 і 2), 11, 15, 16 і 18.

3. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті і використовує право відступу, повинна негайно інформувати інші держави-учасниці цього Пакту за посередництвом Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про ту дату, коли вона припиняє такий відступ.

Стаття 5

1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, група чи особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення

будь-яких прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх більшою мірою, ніж передбачається в цьому Пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в будь-якій державі-учасниці цього Пакту на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються у меншому обсязі.

ЧАСТИНА III

Стаття 6

1. Право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

2. В країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв на час вчинення злочину і який не суперечить положенням цього Пакту і Конвенції про запобігання злочиніві геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом.

3. Коли позбавлення життя становить злочин геноциду, слід мати на увазі, що ніщо в цій статті не дає державам-учасницям цього Пакту права будь-яким шляхом відступати від будь-яких зобов'язань, прийнятих згідно з положеннями Конвенції про запобігання злочиніві геноциду і покарання за нього.

4. Кожен, кого засуджено до смертної кари, має право просити про помилування чи про пом'якшення вироку. Амністія, помилування або заміна смертного вироку можуть бути даровані в усіх випадках.

5. Смертний вирок не виноситься за злочини, вчинені особами, молодшими вісімнадцяти років, і не виконується щодо вагітних жінок.

6. Ніщо в цій статті не може бути підставою для відстрочення або недопущення скасування смертної кари будь-якою державою-учасницею цього Пакту.

Стаття 7

Ніхто не може бути підданий катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи

покаранню. Зокрема, жодну особу не можна без її вільної згоди піддати медичним чи науковим досліддам.

Стаття 8

1. Ніхто не повинен утримуватися в рабстві: рабство і работоргівля забороняється в усіх їх видах.

2. Ніхто не повинен утримуватися в підневільному стані.

а) нікого не можуть силувати до примусової чи обов'язкової праці;

б) в тих країнах, де у вигляді покарання за злочин може призначатися позбавлення волі, пов'язане з каторжними роботами, пункт 3 (а) не вважається перешкодою для виконання каторжних робіт за вироком компетентного суду, що призначив таке покарання;

в) терміном «примусова чи обов'язкова праця» цим пунктом не охоплюються:

– будь-яка не згадана в підпункті (в) робота чи служба, котру, як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення;

– будь-яка служба військового характеру, а в тих країнах, де визнається відмовлення від військової служби з політичних чи релігійно-етичних мотивів, будь-яка служба, передбачена законом для осіб, що відмовляються від військової служби з таких мотивів;

– будь-яка служба, обов'язкова у випадках надзвичайного стану або лиха, що загрожують життю чи благополуччю населення;

– будь-яка робота чи служба, що належить до звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 9

1. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Ніхто не може бути підданий безпідставному арешту чи триманню під вартою. Нікого не можна позбавити волі інакше, ніж на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.

2. Кожному заарештованому повідомляють при арешті причини його арешту і в терміновому порядку повідомляється будь-яке пред'явлене йому обвинувачення.

3. Кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не повинно бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії, в разі необхідності, явки для виконання вироку.

4. Кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту чи тримання під вартою, належить право на розгляд його справи у суді, щоб цей суд міг невідкладно винести постанову щодо законності його затримання і розпорядитися про його звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто був жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили.

Стаття 10

1. Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі.

2. а) обвинувачені у випадках, коли відсутні виняткові обставини, поміщаються окремо від засуджених, і їм надається окремий режим, що відповідає їх статусу незасуджених осіб;

б) обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх і в найкоротший строк доставляються в суд для винесення рішення.

3. Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх, і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу.

Стаття 11

Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання.

Стаття 12

1. Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави-учасниці, належить, в межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання.

2. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи власну.

3. Згадані вище права не можуть бути об'єктом жодних обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших і є сумісними з іншими правами, визнаними в цьому Пакті.

4. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений права на в'їзд у власну країну.

Стаття 13

Іноземець, що законно перебуває на території будь-якої держави-учасниці цього Пакту, може бути висланий тільки на виконання рішення, винесеного відповідно закону, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на подання доводів проти свого висилання, на перегляд своєї справи компетентним органом влади або особою чи особами, спеціально призначеними компетентним органом влади, і на те, щоб бути представленим для цієї мети перед цими органами влади, особою чи особами.

Стаття 14

1. Всі особи є рівними перед судами і трибуналами, кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або – тою мірою, якою це, на думку суду, є конче необхідним, – за особливих обставин, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова

в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів щодо опіки над дітьми.

2. Кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, доки винність його не буде доведена згідно з законом.

3. Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:

- а) бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення;
- б) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним ним самим захисником;
- в) бути судженим без невинуваченої затримки;
- г) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним самим захисника; якщо не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього у тому випадку, коли у нього немає достатніх коштів для оплати цього захисника;
- г) допитувати свідків, які дають проти нього свідчення, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих же умовах, які існують для свідків, що дають свідчення проти нього;
- д) користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, використовуваної в суді, або не говорить цією мовою;
- е) не бути силуваним давати свідчення проти самого себе чи визнати себе винним.

4. Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

5. Кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно з законом.

6. Коли будь-яку особу остаточною рішенням було засуджено за кримінальний злочин і коли їй вирок був згодом скасований або їй було даровано помилування на тій підставі, що якась нова чи нововиявлена обставина незаперечно доводить наявність судової помилки, то особа, котра зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує компенсацію згідно з законом, якщо не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини.

7. Ніхто не повинен бути вдруге суджений чи покараний за злочин, за який він вже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни.

Стаття 15

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упушення, що, згідно з діючим на момент їх вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легше покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця.

2. Ніщо в цій статті не перешкоджає відданню під суд і покаранню будь-якої особи за будь-яке діяння чи упушення, що на момент вчинення було кримінальним злочином згідно з загальними принципами права, визнаними міжнародним співтовариством.

Стаття 16

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктивності.

Стаття 17

1. Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію.

2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань.

Стаття 18

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію чи переконання на свій вибір, а також свободу сповідувати свою релігію чи переконання, як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних чи ритуальних обрядів та вчень.

2. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що обмежує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір.

3. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони громадської безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків, у відповідних випадках законних опікунів, забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно власних переконань.

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.

2. Кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами покладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Тому воно може підлягати певним обмеженням, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поважання прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Стаття 20

1. Будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом.

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Стаття 21

Визнається право на мирні збори, користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які встановлюються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Стаття 22

1. Кожна людина має право на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які встановлюються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати закон таким чином, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Стаття 23

1. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави.

2. За чоловіком і жінкою, які досягли шлюбного віку, визначається право на одруження і право на заснування сім'ї,

3. Жоден шлюб не може бути укладений без вільної і цілковитої згоди тих, хто одружується.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, повинні вжити належних заходів для забезпечення рівності прав і обов'язків обох з подружжя щодо одруження, під час перебування в шлюбі і при його розірванні. В разі розірвання шлюбу має передбачатися необхідний захист дітей.

Стаття 24

1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої з боку сім'ї, суспільства і держави.

2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.

3. Кожна дитина має право на набуття громадянства.

Стаття 25

Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;

б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців;

в) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

Стаття 26

Всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону. В цьому відношенні будь-якого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

Стаття 27

В тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

ЧАСТИНА VI

Стаття 28

1. Створюється Комітет по правах людини (іменований нижче в цьому Пакті «Комітет»). Він складається з вісімнадцяти членів і виконує функції, передбачені нижче.

2. До складу Комітету входять особи, які є громадянами держав-учасниць цього Пакту і мають високі моральні якості та визнану компетентність у галузі прав людини, причому береться до уваги корисність участі кількох осіб, що мають юридичний досвід.

3. Члени Комітету обираються особисто і працюють як такі.

Стаття 29

1. Члени Комітету обираються таємним голосуванням із списку осіб, що відповідають вимогам, передбаченим у статті 28, і були висунуті для цієї мети державами-учасницями цього Пакту.

2. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, може висунути не більше двох осіб. Ці особи повинні бути громадянами держави, що їх висуває.

3. Будь-яка особа має право на повторне висунення.

Стаття 30

1. Перші вибори проводяться не пізніше як через шість місяців з дня набрання чинності цим Пактом.

2. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів до Комітету, крім виборів для заповнення тих вакансій, про відкриття яких оголошується відповідно до статті 34, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається з письмовим запрошенням до держав-учасниць цього Пакту подати протягом трьох місяців кандидатури в члени Комітету.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список усіх висунутих осіб із зазначенням

держав-учасниць цього Пакту, які висунули даних осіб, і подає цей список державам, що беруть участь у цьому Пакті, не пізніше як один місяць до дати проведення кожних виборів.

4. Обрання членів Комітету проводиться на засіданні держав-учасниць цього Пакту, яке скликає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, для якого кворумом є присутність двох третин держав-учасниць цього Пакту, обраними до Комітету є ті особи, кандидатури яких дістають найбільше число голосів та абсолютну більшість голосів присутніх і голосуючих представників держав-учасниць.

Стаття 31

1. До Комітету не можуть входити більш як по одному громадянину однієї і тієї ж держави.

2. При виборах до Комітету береться до уваги справедливий географічний розподіл членів і представництво різних форм цивілізації та основних юридичних систем.

Стаття 32

1. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними при повторному висуванні їх кандидатур. Однак строк повноважень дев'яти з тих членів, яких обрано на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих дев'яти членів визначає за жеребом голова засідання, про яке згадується в пункті 4 статті 30.

2. По закінченні повноважень вибори проводиться відповідно до попередніх статей даної частини цього Пакту.

Стаття 33

1. Якщо на одностайну думку інших членів якийсь член Комітету припинив виконання своїх функцій з будь-якої причини, крім тимчасової відсутності, голова Комітету повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує згодом місце цього члена вакантним.

2. В разі смерті або виходу у відставку якогось члена Комітету Голова негайно повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує це місце вакантним з дня смерті або з того дня, коли вихід у відставку стає дійсним.

Стаття 34

1. Коли оголошується відкриття вакансії відповідно до статті 33 і коли строк повноважень члена, що його має бути замінено, не закінчується протягом шести місяців після оголошення цієї вакансії, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє кожну державу-учасницю цього Пакту, яка може протягом двох місяців подавати відповідно до статті 29 кандидатуру для заповнення цієї вакансії.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список висунутих таким чином осіб і подає цей список державам, які беруть участь у цьому Пакті. Вибори для заповнення вакансії відбуваються згідно з відповідними положеннями даної частини цього Пакту.

3. Член Комітету, обраний для зайняття вакансії, оголошеної відповідно до статті 33, займає посаду протягом часу, що залишився до кінця строку повноважень члена, який звільнив місце в Комітеті згідно з положеннями зазначеної статті.

Стаття 35

Члени Комітету одержують затверджену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку і на умовах, встановлюваних Генеральною Асамблеєю з урахуванням важливості обов'язків Комітету.

Стаття 36

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету відповідно до цього Пакту.

Стаття 37

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає перше засідання Комітету в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй.

2. Після першого засідання Комітет збирається в такий час, який передбачено в його правилах процедури.

3. Комітет звичайно збирається в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй або Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві.

Стаття 38

Кожний член комітету до того, як почати виконання своїх обов'язків, робить урочисту заяву на відкритому засіданні Комітету про те, що здійснюватиме свої функції безсторонньо і сумлінно.

Стаття 39

1. Комітет обирає своїх посадових осіб на дворічний строк. Вони можуть бути переобрані.

2. Комітет встановлює власні правила процедури, але ці правила повинні, зокрема, передбачати, що:

- а) дванадцять членів Комітету утворюють кворум;
- б) постанови Комітету приймаються більшістю голосів присутніх членів.

Стаття 40

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати доповіді про заходи, вжиті ними для втілення у життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав:

- а) протягом одного року після набрання чинності цим пактом щодо відповідних держав-учасниць;
- б) після цього в усіх випадках, коли того зажадає Комітет.

2. Всі доповіді подаються Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх у Комітет для розгляду. В доповідях зазначаються фактори і труднощі, коли такі є, які впливають на втілення у життя цього Пакту.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй після консультацій з Комітетом може надіслати заінтересованим спеціалізованим установам примірники тих частин доповідей, які можуть стосуватися сфер їх компетенції.

4. Комітет вивчає доповіді, подані державами, які беруть участь у цьому Пакті. Він надсилає державам-учасницям свої доповіді і такі зауваження загального порядку, які він вважатиме доцільними. Комітет може також надіслати Економічній і соціальній раді ці зауваження разом з примірниками доповідей, одержаних ним від держав, які беруть участь у цьому Пакті.

5. Держави-учасниці цього Пакту можуть подавати Комітетові свої міркування щодо будь-яких зауважень, що можуть бути зроблені відповідно до пункту 4 цієї статті.

Стаття 41

1. Відповідно цієї статті держава, яка бере участь у цьому Пакті, може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати повідомлення про те, що якась держава-учасниця твердить, що інша держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань за цим Пактом. Повідомлення, передбачені цією статтею, можуть прийматися і розглядатися тільки в тому разі, коли їх подала держава-учасниця, яка зробила заяву про визнання нею компетенції цього Комітету. Комітет не приймає ніяких повідомлень, коли вони стосуються держави-учасниці, яка не зробила такої заяви. Повідомлення, одержані згідно з цією статтею, розглядаються відповідно до такої процедури:

а) коли якась держава-учасниця цього Пакту вважає, що інша держава-учасниця не втілює у життя положення цього Пакту, то вона може письмовим повідомленням довести це питання до відома зазначеної держави-учасниці. Протягом трьох місяців після одержання цього повідомлення держава, яка одержала його, подає в письмовій формі тій державі, яка надіслала таке повідомлення, пояснення чи будь-яку іншу заяву з роз'ясненням у цьому питанні, де має бути, наскільки це є можливим і доцільним, зазначено внутрішні процедури і заходи, яких було вжито, буде або може бути вжито з цього питання;

б) коли питання вирішено на задоволення обох заінтересованих держав-учасниць протягом шести місяців після отримання державою-одержувачем першого повідомлення, будь-яка з цих держав має право передати питання в Комітет, повідомивши про це Комітет і іншу державу;

в) Комітет розглядає передане йому питання тільки після того, як він переконається, що відповідно до загальних принципів міжнародного права всі доступні внутрішні засоби було випробувано і вичерпано в даному разі. Це правило не діє в тих випадках, коли застосування цих засобів невинновано затягується;

г) при розгляді повідомлень, передбачених цією статтею, Комітет проводить закриті засідання;

- г) з додержанням положень підпункту в Комітет надає свої добрі послуги заінтересованим державам-учасникам з метою дружнього вирішення питання на основі поважання прав людини та основних свобод, визнаних у цьому Пакті;
- д) з будь-якого переданого на його розгляд питання Комітет може звернутися до заінтересованих держав-учасниць, згаданих у підпункті в, з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи;
- е) заінтересовані держави-учасниці, згадані в підпункті б, мають право бути представленими при розгляді в Комітеті питання і робити заяви усно і/або письмово;
- є) Комітет протягом дванадцяти місяців з дня одержання подає повідомлення відповідно до підпункту б доповідь:
- ж) коли досягається рішення в рамках положень підпункту г, то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладенням фактів і досягнутого рішення;
- з) коли рішення в рамках положень підпункту г не досягнуто, то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладанням фактів; письмові заяви і запис усних заяв, що їх зробили заінтересовані держави-учасниці, додаються до доповіді.

Доповідь з кожного питання надсилається заінтересованим державам-учасникам.

2. Положення цієї статті набирають чинності, коли десять держав, які беруть участь у цьому Пакті, зроблять заяви відповідно до пункту 1 цієї статті. Такі заяви депонуються державами-учасниками у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх копії решті держав-учасниць. Заява може бути у будь-який час відкликана повідомленням Генерального секретаря. Така дія не перешкоджає розглядові будь-якого питання, що є предметом повідомлення, вже переданого відповідно до цієї статті, ніякі подальші повідомлення будь-якої держави-учасниці не приймаються після одержання Генеральним секретарем повідомлення про відкликання заяви, якщо заінтересована держава-учасниця не зробила нової заяви.

Стаття 42

1. а) Якщо питання, передане Комітетові відповідно до статті 41, не вирішено на задоволення заінтересованих держав-учасниць,

Комітет може за попередньою згодою заінтересованих держав-учасниць призначити спеціальну Погоджувальну комісію (далі іменовану «Комісія»). Добрі послуги комісії надаються заінтересованим державам-учасницям з метою полюбовного вирішення даного питання на основі додержання положень цього Пакту;

б) Комісія складається з п'яти осіб, прийнятих для заінтересованих держав-учасниць. Якщо заінтересовані держави-учасниці не досягнуть протягом трьох місяців згоди щодо всього складу або частини складу комісії, то ті члени комісії, щодо призначення яких не було досягнуто згоди, обираються шляхом таємного голосування більшістю в дві третини голосів Комітету із складу його членів.

2. Члени комісії як такі виконують свої обов'язки. Вони не повинні бути громадянами заінтересованих держав-учасниць або держави, що не бере участі в цьому Пакті, чи держави-учасниці, яка не зробила заяви відповідно до статті 41.

3. Комісія обирає свого Голову і встановлює власні правила процедури.

4. Засідання Комісії звичайно відбуваються в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй або Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Однак вони можуть проводитися в інших зручних місцях, які може визначити Комісія шляхом консультацій з Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй і відповідними державами-учасницями.

5. Секретаріат, наданий відповідно до статті 36, також обслуговує комісії, що призначаються на підставі цієї статті.

6. Одержана і вивчена Комітетом інформація надається в розпорядження комісії, і комісія може звернутися до заінтересованих держав-учасниць з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи.

7. Коли комісія повністю розгляне питання, але в усякому разі не пізніше ніж через 12 місяців після того, як їй було передано це питання, вона подає Голові Комітету доповідь для надіслання її заінтересованим державам-учасницям:

а) якщо комісія не може завершити розгляд даного питання протягом дванадцяти місяців, вона обмежує свою доповідь короткою заявою про стан розгляду нею даного питання;

б) якщо досягається полюбовне вирішення даного питання на основі додержання прав людини, визнаних у цьому Пакті, комісія обмежує свою доповідь коротким викладом фактів і досягнутого рішення;

в) якщо рішення, зазначене в підпункті в, не досягається, доповідь комісії містить її висновки з усіх питань фактичного характеру, що стосуються спору між заінтересованими державами-учасницями, та її міркування про можливість полюбовного врегулювання цього питання. Ця доповідь містить також письмові заяви і запис усних заяв, зроблених заінтересованими державами-учасницями;

г) якщо доповідь комісії подається згідно з пунктом в, заінтересовані держави-учасниці протягом трьох місяців після одержання цієї доповіді повідомляють Голову Комітету проте, чи згодні вони із змістом доповіді комісії.

8. Положення цієї статті не принижують обов'язків Комітету, передбачених у статті 41.

9. Заінтересовані держави-учасниці рівною мірою несуть усі витрати членів комісії відповідно до кошторису, що подається Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

10. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй має право оплачувати витрати членів комісії, коли необхідно, до їх відшкодування заінтересованими державами-учасницями відповідно до пункту 9 цієї статті.

Стаття 43

Члени Комітету і спеціалізованих узгоджувальних комісій, яких може бути призначено згідно з статтею 42, мають право на пільги, привілеї та імунітети експертів, що посилаються Організацією Об'єднаних Націй у відрядження, як передбачено у відповідних розділах Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 44

Положення про здійснення цього Пакту застосовуються без шкоди для процедур у галузі прав людини, визначених установчими актами і конвенціями Організації Об'єднаних Націй та

спеціалізованих установ або відповідно до них, і перешкоджають державам, які беруть участь у цьому Пакті, вдаватися до інших процедур вирішення спору на підставі діючих між ними загальних і спеціальних міжнародних угод.

Стаття 45

Комітет подає Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй через Економічну і соціальну раду щорічну доповідь про свою роботу.

ЧАСТИНА V

Стаття 46

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як приниження значення положень Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ з питань, яких стосується цей Пакт.

Стаття 47

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як ущемлення невід'ємного права всіх народів володіти і користуватися певною мірою і вільно своїми природними багатствами та ресурсами.

ЧАСТИНА VI

Стаття 48

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою – членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі в цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється шляхом депонування документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 49

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці від дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднається до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

Положення цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень або винятків.

Стаття 51

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць цього Пакту відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цього Пакту і всі попередні поправки, прийняті ними.

Стаття 52

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 48, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, про які йдеться в пункті 1 тієї ж статті, про таке:

- а) підписання, ратифікації приєднання згідно з статтею 48;
- в) дату набрання чинності цим Пактом згідно з статтею 49 і дату набрання чинності будь-якими поправками згідно з статтею 51.

Стаття 53

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає засвідчені копії цього Пакту всім державам, зазначеним у статті 48.

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ПРОТОКОЛ ДО МІЖНАРОДНОГО ПАКТУ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації, приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1966 року

Набрав чинності: 26 березня 1976 року відповідно до статті 9 Держави, які беруть участь у цьому Протоколі, беручи до уваги, що для подальшого досягнення цілей Пакту про громадянські і політичні права (далі іменується Пакт) і здійснення його положень було б доцільно надавати Комітету по правах людини, що створюється на підставі частини IV Пакту (далі іменується «Комітет») можливість приймати і розглядати, як це передбачено в цьому Протоколі, повідомлення окремих осіб, які твердять, що вони є жертвами порушень будь-якого з прав, викладених у Пакті, погодились про таке:

Стаття 1

Держава-учасниця Пакту, яка стає учасницею цього Протоколу, визнає компетенцію Комітету приймати і розглядати повідомлення від осіб, що підлягають його юрисдикції, які твердять, що вони є жертвами порушення даною державою-учасницею будь-якого з прав, викладених у Пакті.

Жодне повідомлення не приймається Комітетом, якщо воно стосується держави-учасниці Пакту, яка не є учасницею цього Протоколу.

Стаття 2

За умови дотримання положень статті 1 особи, які твердять, що будь-яке з їх прав, перелічених у Пакті, були порушені, і які вичерпали всі наявні внутрішні засоби правового захисту, можуть подати письмове повідомлення на розгляд Комітету.

Стаття 3

Комітет може визнати неприйнятним будь-яке повідомлення, подане відповідно цього Протоколу, якщо воно анонімне або, на

його думку, зловживає правом на подання таких повідомлень або несумісне з положеннями Пакту.

Стаття 4

1. За умови дотримання положень статті 3 Комітет доводить будь-яке повідомлення, подане йому відповідно до даного Протоколу, до відома держави-учасниці Протоколу, що, як стверджується, порушує будь-яке положення Пакту.

2. Держава, яка одержала повідомлення, повинна протягом шести місяців подати до Комітету письмові пояснення або заяви, що прояснюють справу та будь-які заходи, що їх могла вжити ця держава.

Стаття 5

1. Комітет розглядає повідомлення, одержані відповідно до даного Протоколу, у світлі всієї письмової інформації, наданої йому окремою особою та державою-учасницею, якої це стосується.

2. Комітет не розглядає жодного повідомлення від окремих осіб, доки він не переконається, що:

а) це саме питання не вивчається відповідно до іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання;

б) дана особа вичерпала всі наявні внутрішні засоби. Це правило не діє, коли використання таких засобів не виправдано зволікається.

3. При розгляді повідомлень, передбачених даним Протоколом, Комітет проводить закриті засідання.

4. Комітет повідомляє свою точку зору державі-учасниці, якої це стосується, а також особі.

Стаття 6

Комітет включає до своєї щорічної доповіді, передбаченої статтею 45 Пакту, короткий звіт про свою діяльність згідно з даним Протоколом.

Стаття 7

До досягнення цілей резолюції 1514 (ХУ), прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 14 грудня 1960 року, щодо Декларації про незалежність колоніальним країнам і народам положення даного Протоколу ні в якому разі не обмежують

право на подання петицій, надане цим народам Статутом Організації Об'єднаних Націй та іншими міжнародними конвенціями і документами, прийнятими під егідою Організації Об'єднаних Націй та спеціалізованих установ.

Стаття 8

1. Цей Протокол відкритий для підписання будь-якою державою, що підписала Пакт.

2. Цей Протокол підлягає ратифікації будь-якою державою, що ратифікувала або приєднується до Пакту. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

3. Даний Протокол відкрито для приєднання будь-якої держави, що ратифікувала або приєдналася до Пакту.

4. Приєднання здійснюється шляхом депонування документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй інформує всі держави, які підписали даний Протокол або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 9

1. За умови набрання чинності Пактом даний Протокол набирає чинності через три місяці від дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної країни, яка ратифікує даний Протокол або приєднається до нього після депонування десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, даний Протокол набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 10

Положення даного Протоколу поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 11

1. Будь-яка держава-учасниця даного протоколу може пропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю

Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар надсилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам даного Протоколу з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування.

Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць даного Протоколу відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими положення даного Протоколу і будь-які поправки, прийняті ними раніше.

Стаття 12

1. Будь-яка держава-учасниця може в будь-який час денонсувати даний Протокол шляхом письмового повідомлення на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набирає чинності через три місяці з дня одержання повідомлення Генеральним секретарем.

2. Денонсація не заважає продовженню використання положень даного Протоколу щодо будь-якого повідомлення, поданого відповідно до статті 2 до дати набрання денонсацією чинності.

Стаття 13

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 8 даного Протоколу, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй інформує всі держави, зазначені в пункті 1 тієї ж статті, про такі деталі:

- а) підписання, ратифікації приєднання відповідно до статті 8;
- б) дату набрання чинності даним Протоколом відповідно до статті 9 і дату набрання чинності будь-якими поправками відповідно до статті 11;

в) денонсації відповідно до статті 12.

Стаття 14

1. Даний Протокол, англійський, іспанський, китайський, російський французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає засвідчені копії даного Протоколу всім державам, зазначеним у статті 48 Пакту.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ

(Схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р.)

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;

б) заохочують розвиток різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти і надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

в) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

г) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти і професійної підготовки для всіх дітей;

г) вживають заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб шкільна дисципліна утримувалась за допомогою методів, які відображають повагу людської гідності дитини, та у відповідності з цією Конвенцією.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ

А

- Абсолюція – 9
- Автономія – 9
- Авторство – 9
- Авторське право – 9
- Авуари – 9
- Агент – 9
- Агресія – 9
- Агресор – 9
- Адаптація – 9
- Адвокат – 9
- Адвокатура – 9
- Адміністративна відповідальність – 9
- Адміністративне затримання – 10
- Адміністративне право – 10
- Адміністративне правопорушення (проступок) – 10
- Адміністративне стягнення – 10
- Адміністративний акт – 10
- Адміністративний арешт – 10
- Адміністративний суд – 10
- Адміністративно-територіальний устрій – 10
- Академічна доброчесність – 11
- Академічні свободи – 11
- Акти громадянського стану – 11
- Активне виборче право – 11
- Активність – 11
- Аліменти – 11
- Альтернативна (невійськова) служба – 11
- Амністія – 11
- Анексія – 11
- Анкетування – 12
- Апеляційний суд – 12

Апеляція – 12
Апологет – 12
Апологія – 12
Апропріація – 12
Арбітраж – 12
Арбітражні суди – 12
Арешт (взяття під варту) – 12
Аутентичне тлумачення закону – 12

Б

«Болонський процес» – 12
Багатоступеневі вибори – 12
Базисні риси управління – 13
Бандитизм – 13
Бездіяльність – 13
Безпосередня демократія – 13
Бесіда – 13
Біблія – 13
Білль – 13
Біхевіористична теорія – 13
Бланкетна диспозиція – 13
Браконьєрство – 13
Булінг – 13

В

Вердикт – 14
Верховенство закону – 14
Верховенство права – 14
Вето – 14
Виборча система – 14
Виборче право – 14
Виборчий ценз – 14
Види юридичної відповідальності – 14
Виконавча влада – 14
Вина – 15
Виправно-трудова установка – 15

Вирок – 15
Вихованець – 15
Вихованість – 15
Виховання – 15
Виховання дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку – 15
Вихователь – 15
Виховна мета – 15
Виховний процес – 16
Виховні завдання – 16
Вища атестаційна комісія України (ВАК України) – 16
Вищий навчальний заклад (ВНЗ) – 16
Вищими органами – 16
Відклична грамота – 16
Відстрочувати – 16
Вірча грамота – 16
Власність – 16
Вотум – 16
Вотум недовіри – 16
Вчена рада – 17

Г

Галузь права – 17
Гарант – 17
Гласність – 17
Гомогенна група – 17
Громадський порядок – 17
Громадські організації – 17
Громадські організації в Україні – 17
Громадянин – 17
Громадянство – 17
Громадянська непокора – 18
Громадянське суспільство – 18
Громадянськість – 18
Гуманізм – 18
Гуманітаризація освіти – 18
Гуманітарний підхід – 18

Д

- Дайджест – 18
- Девіантна поведінка – 19
- Декларація – 19
- Декларація про доходи громадян – 19
- Декрет – 19
- Демократизація освіти – 19
- Демократичний характер управління закладом освіти – 19
- Демократичні інститути – 19
- Демократія – 19
- Департизація – 19
- Депутатська недоторканність – 20
- Держава – 20
- Державна влада – 20
- Державна власність – 20
- Державна мова – 20
- Державна символіка – 20
- Державна таємниця – 20
- Державне обвинувачення – 20
- Державний бюджет – 20
- Державний злочин (злочин проти держави) – 20
- Державний освітній мінімум – 20
- Державний стандарт – 21
- Державний суверенітет – 21
- Державний устрій – 21
- Деспотія – 21
- Джерела (форми) права – 21
- Джерела підвищеної небезпеки – 21
- Диктат – 21
- Дилер – 21
- Диспозиція – 21
- Дистанційне навчання – 21
- Дисципліна – 21
- Дисциплінарна відповідальність – 22
- Дифамація – 22
- Диференційоване навчання – 22

Дієздатність – 22
Дізнання – 22
Діло – 22
Дільничний – 22
Діти бездоглядні – 22
Діти безпритульні – 22
Дія протиправна – 22
Довіреність – 22
Довіритель – 22
Договірна відповідальність – 22
Доктринальне тлумачення закону – 23
Дольова відповідальність – 23
Донос – 23
Допит – 23
Дослідна робота – 23
Досудове (попереднє) слідство – 23
Досьє – 23
Дуалістична монархія – 23
Духовні норми – 23

Е

Егоцентрист – 24
Едикт – 24
Екзекуція – 24
Екземпліфікація – 24
Екологічне право – 24
Економіка – 24
Екскурс – 24
Експатріація – 24
Експропріація – 24
Екстрадиція (видача злочинців) – 24
Ексцес – 24
Електорат – 24
Емансипація – 24
Ембарго – 25
Еміграція – 25

Емісар – 25

Естетичні норми – 25

Етика – 25

Етичний інструментарій практичного втілення норм поведінки у життя – 25

Є

Європейська конвенція по захисту прав людини та функціональних свобод – 25

Єдине громадянство – 25

Єдиновладдя – 25

Ж

Житлове право – 26

З

Загальна освіта – 26

Загроза – 26

Закид – 26

Закон – 26

Законна сила рішення – 26

Законодавство – 26

Законодавча влада – 26

Законодавча ініціатива – 26

Законодавчий процес – 26

Законопроект – 27

Замах – 27

Заочна освіта – 27

Запит – 27

Заповіт – 27

Засідатель – 27

Засоби навчання – 27

Захист – 27

Збитки – 27

Звинувачувати – 27

Звичаєве право – 27

Звільнити – 27
Звільняти – 27
Земельне право – 28
Зізнаватися – 28
Злодій – 28
Злочин – 28
Зміст вищої освіти – 28
Змішане навчання – 28
Знання – 28
Зобов'язальне право – 28

I

Ізолятор – 28
Іміджування – 28
Імперія – 28
Імпічмент – 29
Індивідуалізація навчання – 29
Індивідуальний акт – 29
Індивідуальний стиль діяльності – 29
Індивідуальні трудові спори – 29
Індивідуальність – 29
Інкорпорація – 29
Інкорпорація – 29
Інсайт – 29
Інституційні менеджери – 29
Інформатизація вищої освіти – 29
Інформаційне навчальне середовище ВНЗ – 30
Інформація в менеджменті – 30

K

Казус (юридичний) – 30
Канонічне право – 30
Касація – 30
Керівництво – 30
Ключові професійно-етичні якості менеджера з управління закладом освіти – 30

Коворкінг – 31
Кодекс – 31
Кодекс Хаммурапі (Хаммурабі, Гаммурабі) – 31
Кодифікація – 31
Колективний договір – 31
Колективні трудові спори – 31
Колізія – 31
Колонія – 32
Компетентність – 32
Компетенція – 32
Комунальна власність – 32
Комунікація – 32
Конвенція – 32
Конвенція прав дитини – 32
Конвенція про заборону торгівлі людьми та експлуатацію
проституції третіми особами – 32
Конвенція про згоду на шлюб, мінімальний шлюбний вік та
реєстрацію шлюбу – 32
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо
жінок – 33
Консенсус – 33
Консесуальна угода – 33
Консолідація – 33
Конституційний Суд України – 33
Конституція України – 33
Консул – 33
Контекст – 33
Контингент – 33
Контракт – 33
Конфедерація – 33
Конфіскація – 33
Концепт – 34
Коран – 34
Корпоративні норми – 34
Корупція – 34
Кредит – 34

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП) – 34

Кримінальна відповідальність – 34

Кримінальна міліція у справах неповнолітніх – 34

Критерії ефективності педагогічного процесу – 35

Критерій – 35

Культура поведінки – 35

Л

Легальний – 35

Лихослів'я – 35

Лідер – 35

Ліцензія (у підприємстві) – 35

Ліцензування вищих навчальних закладів – 35

Лобіст – 35

Логіка – 35

Локально-правовий акт – 36

Людина – 36

М

Магдебурзьке право – 36

Мажоритарна виборча система – 36

Манкурт – 36

Маркетинг – 36

Матеріальна відповідальність – 36

Мафія – 36

Меморандум – 36

Менеджер – 36

Менеджмент – 37

Менеджмент в освіті – 37

Метод – 37

Метод опитування – 37

Методи управління в освітньому менеджменті – 37

Методика – 37

Методологія – 37

Метрополія – 37

Механізм держави – 38
Митна служба – 38
Міжнародна конвенція захисту прав усіх робітників-мігрантів та членів їх сімей – 38
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації – 38
Міжнародний Валютний Фонд – 38
Міжнародні фінансові установи – 38
Міліція – 38
Міністерство освіти і науки України – 38
Міністр – 39
Місця ув'язнення – 39
Модифікація – 39
Модуль – 39
Модульно-рейтингове навчання – 39
Монархія – 39
Моніторинг в освіті – 39
Мораль – 39
Моральна свідомість – 39
Моральні норми – 39
Мораторій – 40
Мотив навчання – 40
Мотивація – 40

Н

Навчальний план – 40
Навчальна програма – 40
Навчальний процес – 40
Навчально-правова гра будь-якого виду (дидактична, рольова, ділова тощо) – 40
Наговір – 40
Наказ – 40
Народний суверенітет – 41
Насильство – 41
Насильство психологічне – 41
Насильство сексуальне – 41
Насильство фізичне – 41

Настанова – 41
Натуралізація – 41
Науковий світогляд – 41
Нацизм – 41
Націоналізація – 41
Націоналізм – 41
Національна безпека – 42
Національна ідея у вихованні – 42
Національна свідомість особистості – 42
Національне виховання – 42
Національний суверенітет – 42
Національні меншини (в Україні) – 42
Національність – 42
Нація – 42
Недоторканість майна – 42
Недоторканність житла – 42
Недоторканність особи – 42
Нейтралітет – 43
Необхідна оборона – 43
Неосудний – 43
Неосудність – 43
Неповнолітні – 43
Непокора – 43
Нігілізм – 43
Новели – 43
Номенклатура – 43
Норма права – 43
Нормативна частина змісту освіти – 43
Нормативно-правовий акт – 43
Нормативно-правові гарантії – 43
Норми міжнародного договору – 44
Норми політичні – 44
Норми соціальні – 44
Ностальгія – 44
Нота – 44
Ноу-хау – 44
Нувориш – 44

О

- Об'єднання громадян – 44
- Обов'язкове рішення (постанова, розпорядження) – 44
- Обов'язок – 45
- Ображати – 45
- Образ імапнативний – 45
- Обскурантизм – 45
- Обструкція – 45
- Обшук – 45
- Олігархія – 45
- Омбудсмен – 45
- Оперативно-розшукова діяльність – 45
- Опіка – 45
- Опозиція – 45
- Орган законодавчої влади – 46
- Організація Об'єднаних Націй (ООН) – 46
- Ордер – 46
- Освіта – 46
- Особистість – 46
- Осудність – 46
- Офіціоз – 46
- Офлайн навчання – 46
- Охлократія – 46
- Оцінювання навчальних результатів студентів – 46
- Очевидець – 46

П

- Пакт – 46
- Панісламізм – 46
- Пантеон – 46
- Панування – 47
- Парадигма – 47
- Паритет – 47
- Парламент – 47
- Парламентаризм – 47
- Парламентський контроль – 47

Партикуляризм – 47
Партія політична – 47
Партократія – 47
Пасивне виборче право – 47
Паспорт – 47
Патент – 48
Патерналізм – 48
Патріот – 48
Патріотизм – 48
Патронаж – 48
Педагогічний менеджмент – 48
Пенітенціарний – 48
Перехресний допит – 48
Підданство – 48
Підзаконний нормативно-правовий акт – 48
Підприємництво – 48
Підсудний – 48
Піклування – 48
Пільга – 49
Плагіат – 49
Плебісцит – 49
Поведінка – 49
Повноваження – 49
Погроза – 49
Податкова система – 49
Податковий – 49
Податок – 49
Подвійне громадянство – 49
Подія – 49
Позивати – 49
Позивач – 49
Позов – 49
Позов подавати – 50
Покарання – 50
Покарання за злочин – 50
Полілог – 50
Політика – 50

Політична партія – 50
Політична система суспільства – 50
Політичний плюралізм (різноманітність) – 50
Політичний притулок – 50
Політичний режим – 50
Поліція – 50
Помилування – 51
Поневолювати – 51
Понятій – 51
Попередження – 51
Популізм – 51
Порука – 51
Посвідчення – 55
Посвідчення про відрядження – 51
Постанова – 51
Постановляти – 51
Похибка – 51
Пояснення – 51
Права людини – 52
Право – 52
Право власності – 52
Правова держава – 52
Правова ідеологія – 54
Правова компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти – 54
Правова компетентність менеджера з управління закладом освіти – 55
Правова культура – 55
Правова культура співробітників правоохоронних органів – 55
Правова норма – 55
Правова психологія – 55
Правова система – 55
Правове виховання – 55
Правовий звичай – 56
Правовий інститут – 56
Правовий нігілізм – 56
Правовий прецедент – 56

Правовідносини – 56
Правозахисник – 56
Правоздатність – 56
Правознавство – 56
Правонаступник – 56
Правонаступництво – 56
Правопорушення – 56
Правопорядок – 56
Правопросвітництво – 56
Правосвідомість – 57
Правосуддя – 57
Превентивні (запобіжні) заходи – 57
Президент – 57
Презумпція невинуватості – 57
Прем'єр-міністр – 57
Приватизація – 57
Приватна власність – 57
Приватна особа – 57
Приватне право – 57
Признання – 57
Принципи виховання – 57
Припис – 57
Присуд – 58
Присуджувати (присудити) – 58
Провина – 58
Провокація – 58
Прокуратура України – 58
Прокурор – 58
Пропорційна виборча система – 58
Проступок – 58
Протизаконний – 58
Протипоказання – 58
Протиправний – 58
Протоколи – 58
Професійне спілкування – 58
Професійні спілки – 59
Професіоналізм – 59

Процес – 59
Публічне право – 59

Р

Ратифікація – 59
Реабілітація – 59
Реальна угода – 60
Регламент – 60
Регресант – 60
Регресат – 60
Реквізиція – 60
Релігійна громада – 60
Репресії (незаконні) – 60
Республіка – 60
Референдум – 60
Рецидивіст – 60
Рівноправний – 60
Розвиток особистості – 60
Розлучення – 60

С

Самоактуалізація – 61
Самоаналіз – 61
Самовизначення – 61
Самовиховання – 61
Самоврядування – 61
Самозаохочування – 61
Самоменеджмент – 61
Самонавіювання – 61
Самонаказ – 62
Самоосвіта – 62
Самоосуд – 62
Самооцінка – 62
Самопереконавання – 62
Саморегуляція – 62
Самосвідомість – 62
Самоспотереження – 62

Самоствердження – 62
Санкція – 62
Свідок – 63
Свідчення – 63
Світогляд – 63
Свобода совісті (віросповідання) – 63
Середовище – 63
Система законодавства – 63
Система права – 63
Систематизація правових актів – 63
Сім'я – 63
Сімейне право – 63
Скарга – 63
Складник – 63
Слідство – 64
Слідчий – 64
Слідчі органи – 64
Словник – 64
Служба безпеки України – 64
СНД (Співдружність Незалежних Держав) – 64
Солідарна відповідальність – 64
Соціальна адаптація – 64
Соціальна держава – 64
Соціальне забезпечення – 64
Соціальне страхування – 64
Соціальні норми – 65
Соціальні пенсії – 65
Соціально-правовий захист дітей – 65
Соціум – 65
Спадкове право – 65
Спадкоємець – 65
Спадщина – 65
Спекуляція – 66
Спеціальність – 66
Співучасть – 66
Спікер – 66
Спілкуватися – 66

Спiр – 66
Спiчрайтер – 66
Споживач – 66
Справа – 66
Статус – 66
Статус-кво – 66
Статут – 66
Статут школи – 66
Статути i положення – 66
Страховий полiс – 66
Стягнення – 67
Суб'єктивне право – 67
Суб'єктнiсть – 67
Субвенцiя – 67
Субкультура – 67
Субсидiарна вiдповiдальнiсть – 67
Субсидiя – 67
Суверенiтет – 67
Суд – 67
Судове слiдство – 67
Судочинство – 67
Суспiльство – 68

Т

Таємниця листування – 68
Такт – 68
Теократiя – 68
Теорiя – 68
Теорiя педагогiчна – 68
Територiальна громада – 68
Тестовий контроль – 68
Тестування – 68
Тиранiя – 69
Тiмбiлдiнг – 69
Тлумачення закону – 69
Тортури – 69

Тоталітарний політичний режим – 69
Трейдинг – 69
Трудова пенсія – 69
Трудовий договір – 69
Тяганина – 70

У

Увага – 70
Угода – 70
Умисел – 70
Умовне засудження – 70
Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ) – 70
Унітарна (проста) держава – 70
Унія – 70
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – 71
Управління – 71
Управління в системі «людина – людина» – 71
Управління з точки зору процесуальної діяльності – 71
Управління людськими ресурсами – 71
Управління освітою – 71
Управління персоналом – 72
Управлінська діяльність – 72
Управлінська етика менеджера з управління закладом освіти – 72
Управлінська функція – 72
Управлінське рішення – 73
Управляти – 73
Усиновлення (удочеріння) – 73
Учіння – 73
Угода – 73
Узурпатор – 73
Узурпація – 73
Ультиматум – 73
Умова – 73
Унітарна держава – 73
Унітарний – 73
Уповноваження (вповноваження) – 73
Утопія – 74
Ухвала – 74

Ф

- Фактор – 74
- Фактор ризику – 74
- Факультативний курс – 74
- Фальшивий – 74
- Фас – 74
- Фатальний – 74
- Фах – 74
- Фахівець – 74
- Фашизм – 74
- Федерація – 74
- Фемінізм – 74
- Фізична особа – 74
- Фіктивний шлюб – 75
- Філософія – 75
- Форма держави – 75
- Форма правління – 75
- Форс-мажор – 75
- Франчайзинг – 75
- Фундаменталізація вищої освіти – 75
- Функції громадських організацій в Україні – 75
- Функції держави – 75
- Функція – 75

Х

- Хабар – 75
- Хабарництво – 75
- Харизма – 76
- Хитрощі – 76
- Холдинг – 76
- Холокост – 76
- Хулити – 76
- Хуліган – 76
- Хуліганство – 76

Ц

- Цивільне право – 76
- Цивільний – 76

Цивільно-правова відповідальність – 76
Цинізм – 76
Циркуляр – 77
Цінні папери – 77
Ціннісні орієнтири – 77
Цькувати – 77

Ч

Чвари – 77
Червона книга України – 77

Ш

Шанс – 77
Шантаж – 77
Шантажист – 77
Шантажувати – 77
Шахрай – 77
Шахрайство – 78
Шельма – 78
Шлюб – 78
Шляхетний – 78
Шовінізм – 78
Штраф – 78
Штрафні санкції – 78
Штрафувати – 78
Шулер – 78

Щ

Щадити – 78
Щиросердий – 78

Ю

ЮНЕСКО – 79
Юридична відповідальність – 79
Юридичний – 79
Юридичні норми – 79
Юридичні особи – 79

Юридичні факти – 79
Юрисдикція – 79
Юрисконсульт – 79
Юриспруденція – 79
Юрист – 79
Юстиція – 79

Я

Явка з повинною – 80
Якість вищої освіти – 80
Якість освітньої діяльності – 80
Я-концепція – 80

Довідкове видання

**КОРОТКИЙ СЛОВНИК
ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ПРАВОВИМИ
НОРМАМИ, ОСВІТОЮ**

Укладач **Анастасія Олексіївна Бардінова**,
бакалавр Права – Единбурзький університет (Сполучене Королівство Великої
Британії та Північної Ірландії);
магістр управління та адміністрування і місцевого самоврядування –
Полтавський університет економіки і торгівлі IV рівня акредитації (м. Полтава);
магістр Права – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Полтава);
помічник голови Октябрського районного суду м. Полтави.

Комп'ютерний набір, верстка, макет – Хілінська Т. В.
Загальна редакція – Бардінової А. О.

Мова – українська

Підписано до друку 24.12.2021 р.
Формат: 60x84/16. Друк офсетний.
Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 9,8. Зам. № 10119. Наклад 100 прим.

Видавництво «Сімон»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ПЛ № 17 від 23.03.2004 р.
36000, м. Полтава, вул. Пушкіна, 42.

simon@simon.com.ua